

Πανεπιστήμιο Πατρών.
Τμήμα Φιλολογίας.
Μ.Π.Σ. Συγκριτικής Γλωσσολογίας και Γλωσσικής Ποικιλίας.

**«Περιγραφή και ανάλυση
των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων
της Νέας Ελληνικής».**

Μαρία Κολιοπούλου

Α.Μ.Μ.Φ. 6

Επόπτρια: Δρ. Αγγελική Ράλλη.

Περιεχόμενα.

1.	Εισαγωγή	2
2.	Μέθοδοι συλλογής και προσέγγισης υλικού	5
3.	Επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας	13
4.	Διαδικασίες ελέγχου των δομών	43
4.1.	Έλεγχος των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων	43
4.2.	Έλεγχος των δομών [Ο Ο σε ονομαστική]	52
5.	Ανάλυση κατά το πρότυπο της Δομησηακής Γραμματικής	57
5.1.	Δομησηακή Γραμματική	57
5.2.	Χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα	80
6.	Επίλογος	87
	Βιβλιογραφία	89
	Παραρτήματα	
1.	Παράρτημα	91
2.	Παράρτημα	94
3.	Παράρτημα	98
4.	Παράρτημα	105
5.	Παράρτημα	107
6.	Παράρτημα	110

1. Εισαγωγή.

Η εργασία αυτή κινείται στα όρια της μορφολογίας με τη σύνταξη και έχει ως απώτερο στόχο να προσδιορίσει τη θέση της μορφολογίας στο πλαίσιο της γραμματικής. Οι δομές που μελετώνται, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της νέας ελληνικής, ανήκουν στην κατηγορία των συνθέτων. Σε αντίθεση όμως με τα κλασικά σύνθετα, εμφανίζουν συντακτικά χαρακτηριστικά. Στο πλαίσιο επομένως ενός συνεχούς οι δομές αυτές θα μπορούσαν να τοποθετηθούν εντός της μορφολογίας, στα όρια όμως με τη σύνταξη.

Ο όρος «χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα» χρησιμοποιήθηκε από τη Ράλλη (2005: 199) για να περιγράψει κατασκευές που υιοθετούν στοιχεία όχι μόνο από τη μορφολογία αλλά και από τη σύνταξη. Η μορφή τους παραπέμπει σε ονοματικές φράσεις, ενώ συγχρόνως χαρακτηρίζονται από δομικές ιδιότητες, τις οποίες φέρουν και τα κλασικά μονολεκτικά σύνθετα. Ο βαθμός όμως της δομικής συνοχής τους διαφέρει από αυτόν των μονολεκτικών συνθέτων, γι' αυτό και η σύνδεσή τους χαρακτηρίζεται χαλαρή. Η ιδιοσυγκρασιακή τους σημασία είναι ακόμα ένα στοιχείο που συνηγορεί υπέρ της μορφολογική τους υπόστασης (βλ. Ράλλη, 2005: 203).

Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά σε σύνθετα του τύπου Επίθετο + Ουσιαστικό [Ε Ο] (1) και Ουσιαστικό + Ουσιαστικό σε γενική [Ο Ο σε γενική] (2). Στη βιβλιογραφία συναντώνται και δομές της μορφής Ουσιαστικό + Ουσιαστικό σε ονομαστική [Ο Ο σε ονομαστική] (3). Εκφράζονται όμως κάποιες επιφυλάξεις για το αν αυτές οι δομές θα πρέπει να συγκαταλέγονται στην κατηγορία των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων (βλ. Ράλλη, 2005: 199). Ενδεικτικά παραδείγματα για όλες τις μορφές αναφέρονται στη συνέχεια.

- (1) μαύρη αγορά
ψυχρός πόλεμος
τρίτος κόσμος

- (2) ζώνη ασφαλείας
οίκος ανοχής
άρμα μάχης

(3) παιδί θαύμα
μεταφραστής διερμηνέας
νόμος πλαίσιο

Οι ιδιαίζουσες αυτές μορφές συνθέτων, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, υπήρξαν και στο παρελθόν αντικείμενο μελέτης αρκετών γλωσσολόγων. Τα παραδείγματα των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων που αναφέρονται σε προηγούμενες μελέτες αποτέλεσαν το πρώτο σώμα δεδομένων της παρούσας εργασίας. Ένα δεύτερο σώμα δεδομένων δημιουργήθηκε από τη συλλογή δομών από διάφορες καθημερινές εφημερίδες, οι οποίες εκδόθηκαν στο διάστημα από 28.01.2006 ως και 29.03.2006. Το υλικό αυτό συγκεντρώθηκε, αναλύθηκε, ταξινομήθηκε και παρατίθεται αναλυτικά στα παραρτήματα αυτής της εργασίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται αναλυτικά ο τρόπος συλλογής και προσέγγισης του σώματος δεδομένων. Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται μια επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, η οποία ξεκινά με τη διδακτορική διατριβή της Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986) και ολοκληρώνεται με τη μελέτη της Ράλλη (προσεχώς), που αποτελεί την πιο σύγχρονη ανάλυση των συνθέτων διαφόρων γλωσσών. Η ανάλυση των κατασκευών, τόσο των μορφών [E O] και [O O σε γενική], όσο και της μορφής [O O σε ονομαστική], πραγματοποιήθηκε μέσα από έλεγχο με τη βοήθεια διαφόρων τεστ, τα οποία είχαν ως στόχο τον εντοπισμό μορφολογικής υπόστασης. Η διαδικασία ανάλυσης και ταξινόμησης των δομών σε μορφολογικές, συντακτικές και ενδιάμεσες παρατίθεται στο τέταρτο κεφάλαιο, στο οποίο περιλαμβάνονται πολλά παραδείγματα καθώς και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την εφαρμογή της σειράς των τεστ.

Στο πέμπτο κεφάλαιο επιχειρείται η θεωρητική προσέγγιση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων υπό τη πρίσμα της Δομησιακής Γραμματικής, μιας θεωρίας που παρουσιάζεται εκτενώς από τον Booij (2005). Στο πλαίσιο αυτής της θεωρίας ουσιαστικά καταργούνται τα όρια μεταξύ των τομέων της μορφολογίας και της σύνταξης. Οι τομείς αυτοί της γραμματικής θεωρείται ότι αλληλοσυμπληρώνονται. Μια τέτοια άποψη θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα εποικοδομητική για την προσέγγιση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, εφόσον πρόκειται για μορφολογικές δομές με κάποια συντακτικά χαρακτηριστικά. Έτσι, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα εντάσσονται σε ένα ιεραρχημένο δομησιολόγιο, το οποίο περιλαμβάνει τόσο μορφολογικές όσο και συντακτικές δομές, καθώς επίσης και ενδιάμεσες.

Η εργασία λοιπόν αυτή αποσκοπεί στην εκτενή μελέτη των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Μετά την ανάλυση των ιδιοτήτων τους επιχειρείται η θεωρητική τους προσέγγιση στο πλαίσιο της Δομησιακής Γραμματικής, η οποία δεν ορίζει σαφή όρια μεταξύ των τομέων της μορφολογίας και της σύνταξης. Έτσι ουσιαστικά μελετάται η θέση μορφολογικών δομών σε ένα ιεραρχημένο δομσιολόγιο, το οποίο περιλαμβάνει τόσο μορφολογικές όσο και συντακτικές δομές.

Ένα ειλικρινές και βαθύτατο ευχαριστώ ανήκει στην καθηγήτρια και επόπτριά μου Αγγελική Ράλλη, η οποία μάλιστα μου ανέθεσε το θέμα αυτό της εργασίας. Με τις εύστοχες παρατηρήσεις και τα σχόλιά της συνέτεινε, με ιδιαίτερη υπομονή και θετική διάθεση, στη βελτίωση της εργασίας, αλλά κυρίως προώθησε την ουσιαστική κατανόηση του θέματος που επεξεργαζόμουν. Είμαι ευγνώμων επίσης στον αδερφό μου, Κωνσταντίνο Κολιόπουλο, φοιτητή του Τμήματος Φυσικής του Πανεπιστημίου Πατρών, ο οποίος στάθηκε δίπλα μου σε όλη τη διάρκεια της μελέτης και της συγγραφής της εργασίας. Ευχαριστώ επίσης τον Βαρδή Χουδαλάκη, φοιτητή του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών, για την πολύτιμη βοήθεια που προσέφερε στην τελική διόρθωση της εργασίας. Αισθάνομαι επίσης την ανάγκη να ευχαριστήσω την Αγγελική Τσόκογλου, επίκουρο καθηγήτρια του Τμήματος Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, η οποία υπήρξε ηθική αυτουργός των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Τέλος θα ήθελα να αποδώσω τις ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη μου στους γονείς μου, Άρτεμη και Γιώργο Κολιόπουλο, για την συμπαράσταση και την συνεχή ενίσχυσή τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

2. Μέθοδοι συλλογής και προσέγγισης υλικού.

Τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της νέας ελληνικής εμφανίζουν υψηλό βαθμό παραγωγικότητας, ο οποίος μάλιστα αυξάνεται με την ανάπτυξη των επιστημών και της τεχνολογίας. Αμιγείς μορφές χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων θεωρούνται οι δομές [E O] και [O O σε γενική], οι οποίες σ' αυτή την εργασία εξετάζονται με ιδιαίτερη προσοχή, με σκοπό να διαπιστωθεί ο μορφολογικός τους χαρακτήρας, σύμφωνα τουλάχιστον με την άποψη της Ράλλη (2005, προσεχώς), η οποία υποστηρίζει ότι αποτελούν μορφολογικές κατασκευές. Η ένταξη των σχηματισμών της μορφής [O O σε ονομαστική] στο ίδιο δομικό σχήμα με αυτό των συνθέτων της μορφής [E O] και [O O σε γενική] υπήρξε θέμα και άλλων αναλύσεων. Σε παλαιότερες μελέτες, όπως της Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986) και της Ράλλη (1991), οι δομές της μορφής [O O σε ονομαστική] μελετώνται μαζί με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Η Ράλλη (2005) εκφράζει για πρώτη φορά ενδοιασμούς για το αν θα πρέπει να ταξινομούνται μαζί με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Σε επόμενη μελέτη της (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.4.2.) διαπιστώνει την ύπαρξη διαφορετικών ιδιοτήτων των δομών της μορφής [O O σε ονομαστική] και έτσι ενισχύει την άποψή της σχετικά με το γεγονός ότι πρέπει να υπάρχει διαφορετική κατηγοριοποίηση. Μπορεί επομένως να μην εντάσσονται πλήρως στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, μια και παρατηρούνται περισσότερα συντακτικά στοιχεία, αποτελούν όμως και αυτές αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας.

Η μελέτη των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων απαιτεί την ανάλυση ενός εκτενούς σώματος δεδομένων (corpus), που συγκεντρώθηκε τόσο από τα παραδείγματα που μελετώνται στη βιβλιογραφία, όσο και από την συλλογή δομών που βρέθηκαν σε διάφορες εφημερίδες. Συγκεκριμένα, τα παραδείγματα που βρέθηκαν στη βιβλιογραφία προέρχονται από μελέτες της Ράλλη (1991, προσεχώς) και από την μελέτη των Ralli και Stavrou (1998) για τις δομές [E O]. Οι κατασκευές αυτές παρατίθενται στο πρώτο παράρτημα και ταξινομούνται σε μορφολογικές, συντακτικές και ενδιάμεσες, τόσο της μορφής [E O], όσο και της μορφής [O O σε γενική]. Στο τέλος υπάρχουν δομές της μορφής [O O σε ονομαστική], οι οποίες χωρίζονται σ' αυτές που τα συστατικά τους συνδέονται με σχέση εξάρτησης και σ' αυτές στις οποίες η σύνδεση συστατικών γίνεται με σχέση παράταξης. Ενδεικτικά παραδείγματα του παραρτήματος δίνονται στη συνέχεια.

(4) Μορφολογικές δομές.

[E O]

ανοιχτή γραμμή
ανοιχτό κύκλωμα
βαθιά δομή
γεωγραφικό μήκος

[O O σε γενική]

άρμα μάχης
αυτοκίνητο υπηρεσίας
δομή βάρους
δοχείο νυκτός

(5) Συντακτικές δομές.

[E O]

ατμοσφαιρική πίεση
ατομική βόμβα
βιομηχανική ζώνη
διαστημικό λεωφορείο

[O O σε γενική]

εκπομπή αερίων
επεξεργασία δεδομένων
παραγωγή καπνού
χορήγηση δανείου

(6) Ενδιάμεσες δομές.

[E O]

αδαμιαία περιβολή
εμπορικό κέντρο

(7) [O O σε ονομαστική]

Σχέση εξάρτησης
άνθρωπος αράχνη
άνθρωπος φάντασμα

Σχέση παράταξης
αγρότης καθηγητής
αρχιτέκτονας αρχαιολόγος

Στο δεύτερο παράρτημα παρατίθενται κατασκευές που έχουν συγκεντρωθεί από εφημερίδες. Πρόκειται ως επί το πλείστον για καθημερινές εφημερίδες ποικίλης ύλης, όπως το «Έθνος», η «Ελευθεροτυπία», ο «Ελεύθερος Τύπος», «Τα Νέα», «Το Βήμα», «City Press» και «Metro», οι οποίες εκδόθηκαν στο διάστημα από 28.01.2006 ως και 29.03.2006. Στο παράρτημα δίνονται πρώτα οι μορφολογικές, ύστερα οι συντακτικές και τέλος οι ενδιάμεσες δομές της μορφής [E O] και [O O σε γενική]. Επίσης παρατίθενται και σχηματισμοί της μορφής [O O σε ονομαστική], οι οποίοι όπως και στο προηγούμενο παράρτημα χωρίζονται ανάλογα με το αν τα συστατικά τους συνδέονται με σχέση εξάρτησης ή παράταξης. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι στη λίστα των δομών της μορφής [O O σε ονομαστική] που χαρακτηρίζονται από σχέση παράταξης προστέθηκαν και φράσεις που παραθέτουν οι Νάκα και Γαβριηλίδου (2005). Άλλωστε, όλα τα παραδείγματα που περιλαμβάνονται στη μελέτη τους έχουν αντληθεί από εφημερίδες και περιοδικά (βλ. Νάκα & Γαβριηλίδου, 2005: 10 – 11), επομένως δεν αλλοιώνεται η φύση του σώματος δεδομένων. Ακολουθούν ενδεικτικά παραδείγματα που ανήκουν στο δεύτερο παράρτημα.

(8) Μορφολογικές δομές.

[E O]

Άγιος Τάφος → Αγιοταφίτης
αγροτικό ιατρείο
ανοιχτή γραμμή

[O O σε γενική]

αγορά εργασίας
εγκλήματα πολέμου
κώδικας τιμής

(9) Συντακτικές δομές.

[E O]

άγρυπνο βλέμμα

[O O σε γενική]

μπαράζ παραιτήσεων

(10) Ενδιάμεσες δομές.

[E O]

αθέμιτος ανταγωνισμός
γαλάζια σημαία

[O O σε γενική]

βουνό προβλημάτων
κλοιός απεργιών

(11) [O O σε ονομαστική]

Σχέση εξάρτησης

αγώνας – θρίλερ
άμυνα – τραγωδία

Σχέση παράταξης

γιατρός – νοσοκόμος
δικηγόρος – πολιτικός

Ο διαχωρισμός των δομών σε μορφολογικές, συντακτικές και ενδιάμεσες πραγματοποιείται ύστερα από τη διαδικασία εντοπισμού της μορφολογικής τους υπόστασης. Η διαδικασία αυτή για τα παραδείγματα που συλλέχθηκαν από τις διάφορες μελέτες έχει πραγματοποιηθεί από τους ίδιους τους ερευνητές. Επομένως χρειάστηκε μόνο η συλλογή και η ταξινόμηση των δομών, όπως άλλωστε φαίνεται και από το πρώτο παράρτημα. Για τη διαμόρφωση όμως του δεύτερου παραρτήματος, το οποίο προέρχεται από κατασκευές που εντοπίστηκαν σε εφημερίδες, ήταν αναγκαίος ο έλεγχος μέσα από τη διαδικασία των τεστ. Το είδος και η σειρά των τεστ που διενεργήθηκαν είχαν ως πρότυπο τη μελέτη της Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.2.) για τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Η διαδικασία ελέγχου τόσο των συνθέτων της μορφής [E O] όσο και των συνθέτων της μορφής [O O σε γενική] παρατίθεται στο τρίτο παράρτημα, από το οποίο δίνονται ενδεικτικά τα ακόλουθα παραδείγματα.

(12) Άγιος Τάφος [M] → Αγιοταφίτης

α) *πολύ Άγιος Τάφος

β) *Άγιος και ιερός Τάφος

γ) *Τάφος Άγιος

δ) *ο Άγιος ο Τάφος

- (13) αγορά εργασίας [M]
- α) *αγορά μόνιμης εργασίας
 - β) *αγορά εργασίας και απασχόλησης
 - γ) *εργασίας αγορά
 - δ) * η αγορά της εργασίας
 - ε) * αγορά εργασίας, την οποία ψάχνει εδώ και πολύ καιρό

Ύστερα από την εφαρμογή μιας σειράς τεστ πραγματοποιείται η ταξινόμηση των σχηματισμών. Στη συνέχεια αναλύονται με περισσότερη λεπτομέρεια οι μορφολογικές και ενδιάμεσες δομές ανά είδος, ενώ οι συντακτικές δομές, μετά την ταξινόμησή τους, δεν αποτελούν πλέον αντικείμενο βαθύτερης ανάλυσης της παρούσας εργασίας. Αρχικά εξετάζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων και των ενδιάμεσων δομών της μορφής [E O]. Στο τέταρτο παράρτημα παρατίθενται ταξινομημένες, σύμφωνα με το παραγωγικό πρόσφυμα του επιθέτου, που αποτελεί το πρώτο συστατικό της δομής και κατά αλφαβητική σειρά. Η καταχώρηση αυτή έχει ως σκοπό να συνδράμει στη μελέτη της παραγωγής αλλά και των ιδιοτήτων των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων της μορφής [E O]. Στη συνέχεια παρατίθενται ενδεικτικά παραδείγματα, που αντλήθηκαν από το τέταρτο παράρτημα.

(14) Μορφολογικές δομές

P + -τ- (ος):
ανοιχτή γραμμή (ανοίγω)

O + -ικ- (ος):
γεωγραφικό μήκος (γεωγραφία)

O + -ιν- (ος):
λίθινη εποχή (λίθος)

(15) Ενδιάμεσες δομές

O + -ιαι- (ος):
αδαμιαία περιβολή

O + -ι- (ος):
μαραθώνια ενημέρωση

Η ανάλυση των ιδιοτήτων των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων συνεχίζεται με την ανάλυση των μορφολογικών και ενδιάμεσων δομών της μορφής [Ο Ο σε γενική]. Στο πέμπτο παράρτημα παρατίθενται κατά αλφαβητική σειρά. Δίπλα από τη κάθε κατασκευή δίνονται τα χαρακτηριστικά του αριθμού, που εμφανίζουν τόσο η κεφαλή όσο και η μη κεφαλή. Στην συνέχεια διενεργούνται δύο τεστ για την κάθε δομή. Με το πρώτο τεστ ελέγχεται η μεταβλητότητα του αριθμού των δύο συστατικών, ενώ με το δεύτερο τεστ ελέγχεται η δυνατότητα ύπαρξης οριστικού άρθρου πριν από το ουσιαστικό σε γενική. Ακολουθούν ενδεικτικά παραδείγματα.

(16) Μορφολογικές δομές

- αγορά εργασίας (εν. – εν.)
- *αγορές εργασιών (αγορές εργασίας)
- *η αγορά της εργασίας

(17) Ενδιάμεσες δομές

- κλοιός απεργιών (εν. – πληθ.)
- *κλοιός απεργίας
- ο κλοιός των απεργιών

Ακολουθεί λεπτομερής ανάλυση των ιδιοτήτων των δομών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική], οι οποίες στη συνέχεια συγκρίνονται με αυτές των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Έτσι γίνεται προσπάθεια να δημιουργηθεί μια σαφής εικόνα για το αν οι σχηματισμοί αυτοί μπορούν να ενταχθούν στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Για τον λόγο αυτό, στο έκτο παράρτημα έχουν συγκεντρωθεί οι δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική], οι οποίες ταξινομούνται ανάλογα με το αν τα συστατικά τους συνδέονται με σχέση εξάρτησης ή παράταξης, όπως φαίνεται και στα παραδείγματα που ακολουθούν.

(18) Σχέση εξάρτησης

- άμυνα – τραγωδία
- 1. *τραγωδία – άμυνα

- 2.α) *άμυνες – τραγωδίες
- 2.β) *άμυνας – τραγωδίας
- 2.γ) *αμυνών – τραγωδιών

(19) Σχέση παράταξης

Έμψυχα (ανθρώπινα)

- εργολάβος – κατασκευαστής
- ηθοποιός – τραγουδιστής

Άψυχα (συγκεκριμένα)

- καναπές – κρεβάτι
- πλυντήριο – στεγνωτήριο

Ύστερα από τη διαδικασία των τεστ, στην οποία υπάγονται και οι τρεις υπό εξέταση δομές, και μετά την ανάλυση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, επιβεβαιώνεται η άποψη της Ράλλη (προσεχώς), η οποία υποστηρίζει ότι οι κατασκευές της μορφής [E O] και [O O σε γενική] συγκαταλέγονται στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, ενώ κάτι τέτοιο δεν ισχύει για τις δομές της μορφής [O O σε ονομαστική]. Η θεωρητική λοιπόν προσέγγιση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων θα πρέπει να διαφέρει από αυτή των δομών [O O σε ονομαστική]. Συγκεκριμένα, η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.1.) προτείνει την ένταξη των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων στους μορφολογικούς σχηματισμούς. Επισημαίνει όμως τη διαφορά τους από τα μονολεκτικά σύνθετα, στα οποία δεν εντοπίζονται συντακτικά χαρακτηριστικά. Επομένως τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα θα πρέπει να βρίσκονται σε τέτοιο επίπεδο του μορφολογικού τομέα, από όπου θα έχουν πρόσβαση σε συντακτικούς κανόνες. Ουσιαστικά λοιπόν η Ράλλη ενστερνίζεται το μοντέλο γραμματικής της Borer (1988), σύμφωνα με το οποίο οι τομείς της μορφολογίας και της σύνταξης βρίσκονται σε παράλληλη διάταξη και μάλιστα εμφανίζουν δυνατότητα αλληλεπίδρασης, όπως δηλαδή συμβαίνει με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, τα οποία παρότι είναι μορφολογικοί σχηματισμοί εμφανίζουν συντακτικά χαρακτηριστικά.

Η διαδικασία των τεστ έδειξε ότι οι δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] έχουν αρκετά συντακτικά χαρακτηριστικά, τα οποία όμως συνδυάζονται και με κάποια μορφολογικά. Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.2.) τις χαρακτηρίζει ως «ειδικές ονοματικές φράσεις» και υποστηρίζει ότι βρίσκονται σε διαδικασία μορφολογοποίησης. Αυτό σημαίνει ότι η αύξηση της παραγωγικότητας που εμφανίζουν αυτές οι σχηματισμοί συνδυάζεται με τη σταδιακή έλξη τους προς τον μορφολογικό τομέα. Με τον όρο παραγωγικότητα (productivity) εννοείται η προτίμηση που εμφανίζει μια γλωσσική κοινότητα στη δημιουργία μιας συγκεκριμένης δομής και η οποία έχει συγχρονικό χαρακτήρα (βλ. Ράλλη, 2005: 90 – 97). Λόγω όμως του ασαφή χαρακτήρα που εμφανίζουν οι σχηματισμοί αυτοί, δημιουργείται ζήτημα ένταξής τους στη γραμματική. Το θέμα αυτό βρίσκει την επίλυσή του στο πλαίσιο της Δομησιακής Γραμματικής. Η Δομησιακή Γραμματική περιλαμβάνει, σύμφωνα με τον Booij (2005), το σύνολο τόσο των μορφολογικών όσο και των συντακτικών κατασκευών, οι οποίες ταξινομούνται σε ένα ιεραρχημένο δομησιολόγιο. Το είδος της ταξινόμησης δεν γίνεται αυθαίρετα, αλλά ακολουθεί συγκεκριμένα κριτήρια, τα οποία θα αναλυθούν διεξοδικότερα στο αντίστοιχο κεφάλαιο. Επίσης, οι δομές έχουν κοινό τρόπο αναπαράστασης, δηλαδή με σχήματα παραγωγής λέξεων. Το στοιχείο αυτό ενισχύει το γεγονός της αλληλεξάρτησης των τομέων της μορφολογίας και της σύνταξης. Υπό αυτό το πρίσμα θεωρητικής προσέγγισης, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα όπως και οι δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] εντάσσονται με κοινό τρόπο στο ιεραρχημένο δομησιολόγιο της Δομησιακής Γραμματικής. Το μόνο στοιχείο που τις διαφοροποιεί είναι ουσιαστικά η θέση που καταλαμβάνουν. Έτσι οι πρώτες περιλαμβάνονται στο πλαίσιο της Δομησιακής Μορφολογίας, ενώ οι δεύτερες εντάσσονται, για την ώρα τουλάχιστον, εγγύτερα στις συντακτικές δομές, στα όρια όμως με τη μορφολογία, από τη οποία αντλούν και κάποια χαρακτηριστικά. Λόγω όμως της γλωσσικής αλλαγής και συγκεκριμένα της διαδικασίας της μορφολογοποίησης, στην οποία υπάγονται, θα μπορούσαν αργότερα να ενταχθούν και αυτές οι δομές στο πλαίσιο της Δομησιακής Μορφολογίας και ίσως και να κατηγοριοποιούνται ως μία τρίτη μορφή χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων.

3. Επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Οι δομές αυτές στα νέα ελληνικά μελετήθηκαν για πρώτη φορά από την Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986), ως νεολογισμοί. Τις αναφέρει στην κατηγορία των μη μονολεκτικών λεξικών μονάδων και τις χαρακτηρίζει με τον όρο «λεξική φράση». Τις κατηγοριοποιεί σε συνταγματικές μονάδες και παραθετικά σύνθετα. Στις συνταγματικές μονάδες περιλαμβάνονται οι δομές [E O] και [O O σε γενική], ενώ με τον όρο παραθετικά σύνθετα αναφέρεται στις δομές [O O σε ονομαστική]. Υποστηρίζει ότι οι λεξικές φράσεις προέρχονται από ελεύθερες φράσεις, οι οποίες όμως έχουν περάσει από τη διαδικασία της λεξικοποίησης, που ουσιαστικά τις μετέτρεψε από συντακτικές σε μορφολογικές δομές. Η λεξικοποίηση ορίζεται ως μια διαδικασία απογραμματικοποίησης, ή αλλιώς ανεξαρτητοποίησης μιας φράσης από τη γραμματική και ένταξής της στο λεξιλόγιο. Διακρίνονται μάλιστα και βαθμοί λεξικοποίησης που κυμαίνονται από φράση σε φράση και προσδίδουν αντίστοιχα ιδιαίτερο σημασιολογικό χαρακτήρα (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 133 – 135).

Η διακύμανση του βαθμού λεξικοποίησης ανάλογα με το είδος της φράσης θα μπορούσε σύμφωνα με την Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986: 138) να αναπαρασταθεί με ένα συνεχές. Στα δύο άκρα του θα μπορούσαν να τοποθετηθούν αφενός οι λεξικοποιημένες φράσεις, δηλαδή οι λεξικές φράσεις και αφετέρου οι ελεύθερες φράσεις. Στο ενδιάμεσο διάστημα θα μπορούσαν να τοποθετηθούν αμφιλεγόμενες λεξικές φράσεις. Μάλιστα αναφέρει μια σειρά κριτηρίων του βαθμού λεξικοποίησης μιας φράσης. Αναφέρει φωνολογικά, μορφολογικά, συντακτικά και σημασιολογικά κριτήρια, καθώς επίσης και κριτήρια γραφής και χρήσης. Τα σημαντικότερα όμως για τον προσδιορισμό του βαθμού λεξικοποίησης μιας φράσης είναι το σταθερό αντικείμενο αναφοράς, η συντακτική συνοχή και η σημασιολογική αδιαφάνεια που μπορεί να εμφανίζει μια φράση (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 138 – 143).

Στη συνέχεια, η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986: 147) αναφέρεται ειδικά στις συνταγματικές μονάδες. Με τον όρο αυτό χαρακτηρίζει τις λεξικές ονομαστικές φράσεις που λειτουργούν ως μία μονάδα, ενώ η σημασία τους δεν προκύπτει από το απλό άθροισμα των σημασιών των συστατικών τους. Στα πλαίσια των δομών [E O] εισάγει τον όρο «ψευδοεπίθετο», με τον οποίο αναφέρεται στον επιθετικό

προσδιορισμό της δομής. Υποστηρίζει μάλιστα με μια σειρά χαρακτηριστικών ότι τα ψευδοεπίθετα διαφέρουν από τα λεγόμενα «ποιοτικά επίθετα». Οι διαφορές τους έγκεινται στο ότι τα ψευδοεπίθετα δεν μπαίνουν στη θέση κατηγορούμενου, δεν αποτελούν βάση για την παραγωγή ουσιαστικών, δεν τροποποιούνται από επιρρήματα, εμφανίζουν διαφορετικές ιδιότητες ως προς το φαινόμενο της αντίθεσης, δεν συμπλέκονται με ποιοτικά επίθετα και τέλος δεν επιτρέπουν την παρεμβολή άλλου στοιχείου όταν προσδιορίζουν ένα ουσιαστικό (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 151 – 155). Συγχρόνως αναφέρονται και κάποια μορφολογικά χαρακτηριστικά των ψευδοεπιθέτων. Έτσι διαπιστώνεται ότι τα ψευδοεπίθετα δεν εμφανίζουν άρνηση αλλά αντίθεση, η οποία εκφράζεται αρκετές φορές με το πρόθημα αντι- και η πλειονότητά τους είναι παράγωγα επίθετα σε -ικός. Τέλος εμφανίζουν κάποια αντιστοιχία με προσδιορισμούς σε μορφή ουσιαστικό σε γενική (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 155 – 159).

Σχετικά με την παραγωγή των ψευδοεπιθέτων παρουσιάζει διάφορες θεωρίες, όπως αυτή του Postal (1969), που υποστηρίζεται από τη Levi (1973, 1974, 1978), καθώς και τη θεωρία της Bartning (1976) (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 159 – 168). Καταλήγει όμως να υιοθετήσει τη λεξικολογική υπόθεση που διατύπωσε ο Chomsky (1970, όπως αναφέρεται στην Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 168) σύμφωνα με την οποία τα ψευδοεπίθετα παράγονται στη βάση της δομής και αυτό αποδεικνύεται αφενός από την πληθώρα περιορισμών στην παραγωγικότητά τους και αφετέρου από την ιδιοσυγκρασιακή τους σημασία.

Στη συνέχεια μελετά τη δεύτερη μορφή των συνταγματικών μονάδων, δηλαδή τις δομές [Ο Ο σε γενική]. Παραθέτει τα είδη των σχέσεων που αναπτύσσει ο προσδιορισμός, δηλαδή το ουσιαστικό σε γενική, ως προς το προσδιοριζόμενο στοιχείο. Στα είδη λοιπόν των σχέσεων αναφέρει τη γενική κτητική, του περιεχομένου, τη γενική διαιρετική, υποκειμενική, αντικειμενική καθώς και τη γενική της αιτίας (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 171 – 172). Λόγω της μεγάλης ποικιλίας των σημασιολογικών σχέσεων, η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986: 173) θεωρεί ότι οι δομές αυτές μπορούν να μελετηθούν με τον καλύτερο τρόπο υπό το πρίσμα της Αναθεωρημένης Βασικής Θεωρίας. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, το λεξικό πρέπει να περιλαμβάνει τα ουσιαστικά των λεξικών φράσεων μαζί με το πλαίσιο υποκατηγοριοποίησής τους, δηλαδή το συμπλήρωμα σε γενική.

Για τον διαχωρισμό των ελεύθερων ονοματικών φράσεων από τις λεξικές φράσεις παραθέτει μια σειρά τεστ. Εφαρμόζει τεστ κτητικοποίησης, απαλοιφής,

κατηγοριοποίησης, εναλλαγής και σύμπλεξης, με σκοπό να διαφοροποιήσει τις συντακτικές από τις μορφολογικές δομές (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 174 – 178). Σημαντικές είναι επίσης οι παρατηρήσεις που αναφέρουν πρώτον ότι το ουσιαστικό σε γενική εμφανίζεται συχνά σε λόγιο τύπο (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 174) και δεύτερον ότι είναι δυνατή η παρουσία του οριστικού άρθρου πριν από τη γενική (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 178 – 179).

Συνεχίζει με τη μελέτη των παραθετικών συνθέτων, που έχουν τη μορφή [Ο Ο σε ονομαστική]. Τις αναλύει στο πλαίσιο πάλι της Αναθεωρημένης Βασικής Θεωρίας που ακολουθούν και ο Aronoff (1976) και οι Selkirk (1977, όπως αναφέρεται στην Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 189). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία οι δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] αποτελούνται από δύο ουσιαστικά με σχέση κεφαλής – συμπληρώματος. Για τη σχέση των δύο συστατικών ακολουθεί το πρότυπο του Barbaub (1971) και προτείνει τέσσερα είδη σχέσεων, δηλαδή τη σχέση κατηγορουμένου, τη μεταφορική σχέση, στην οποία παρατηρείται και ο μεγαλύτερος βαθμός λεξικοποίησης, τη σχέση συμπληρώματος και τη συμπλεκτική σχέση (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 189 – 199).

Ενδιαφέρουσα είναι η σύγκριση αυτών των δομών με τα μονολεκτικά σύνθετα. Βασική διαφορά αποτελεί το γεγονός ότι η θέση της βάσης, που στα μονολεκτικά σύνθετα είναι δεξιά, στα παραθετικά σύνθετα είναι αριστερά. Στην περίπτωση βέβαια των παρατακτικών συνθέτων, τόσο των μονολεκτικών όσο και των λεξικών φράσεων, τα δύο συστατικά συνυπάρχουν ισάξια, επομένως δεν ορίζεται η θέση της βάσης. Ομοιότητα στα δύο είδη δομών παρατηρείται ως προς το γεγονός της ισχυρής εσωτερικής ενότητας και των δύο δομών, κάτι που αποδεικνύεται και από τη θέση του άρθρου, των αντωνυμιών και των προσδιορισμών. Υπάρχει επίσης δυνατότητα ανάπτυξης ετερόπτωτου προσδιορισμού αλλά και εναλλαγής των συστατικών, όπως για παράδειγμα μαυρόασπρος / ασπρόμαυρος και σκηνοθέτης – παραγωγός / παραγωγός – σκηνοθέτης. Επίσης η σημασία τόσο των μονολεκτικών συνθέτων όσο και των λεξικών φράσεων δεν συνεπάγεται από το άθροισμα της σημασίας των συστατικών, αλλά διαμορφώνεται με ιδιοσυγκρασιακά στοιχεία (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 201 – 203).

Οι βασικές διαφορές των δύο δομών έγκεινται στη φωνολογία αλλά και στη μορφολογία, καθώς στα μονολεκτικά σύνθετα υπάρχουν αλλαγές στη μορφή των συστατικών, ενώ στα παραθετικά σύνθετα η μορφή των συστατικών παραμένει αναλλοίωτη. Στα μονολεκτικά σύνθετα το πρώτο συστατικό είναι συνήθως άκλιτο.

Αντίθετα, στα παραθετικά σύνθετα υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες η συμφωνία μεταξύ των όρων είναι υποχρεωτική. Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η παρατήρηση ότι στα μονολεκτικά σύνθετα το δεύτερο συστατικό είναι αυτό που καθορίζει το γένος, ενώ στα παραθετικά σύνθετα το πρώτο συστατικό αποτελεί τη βάση της δομής και επομένως καθορίζει το χαρακτηριστικό του γένους. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι η θέση του προσδιορισμού διαφοροποιείται. Έτσι, ενώ στα μονολεκτικά σύνθετα ο προσδιορισμός προηγείται, στα παραθετικά σύνθετα ο προσδιορισμός έπεται της βάσης (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 203 – 205).

Τέλος, η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη επισημαίνει ότι το είδος αυτό των λεξικών φράσεων προήλθε αρχικά από μεταφραστικά δάνεια από τα αγγλικά και γαλλικά, ενώ τώρα είναι ιδιαίτερα δημοφιλές κυρίως στο δημοσιογραφικό λόγο (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 206 – 207). Εκτός όμως αυτού έχουν γίνει ιδιαίτερα δημοφιλή, γιατί καλύπτουν ανάγκες ορολογίας που δημιουργήθηκαν λόγω της τεχνολογίας και κυρίως λόγω της εξειδίκευσης. Στον προφορικό λόγο συνδυάζουν συντομία και δυνατότητα φαντασίας και επομένως έχουν ευρεία χρήση, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις δημιουργούνται εφήμερες δομές για να καλύψουν ανάγκες εκφραστικότητας της στιγμής (βλ. Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, 1986: 209 – 210).

Τον όρο «λεξική φράση» χρησιμοποιεί και η Ράλλη (1991) για να αναφερθεί στις ίδιες κατασκευές. Υποστηρίζει τη μορφολογική τους υπόσταση και αναφέρεται στην προσέγγιση των Di Sciullo και Williams (1987). Οι Di Sciullo και Williams μελετούν την έννοια της λέξης και μάλιστα την διευρύνουν. Ως λέξη δέχονται οτιδήποτε μπορεί να καταλάβει τη θέση του κόμβου μιας X^0 – κατηγορίας, όταν η αναπαράσταση γίνεται σε δενδροδιάγραμμα και σύμφωνα με τη θεωρία του X – τονούμενου. Πρόκειται δηλαδή για ενότητες χωρίς εσωτερική δομή που μπορούν να καταχωρηθούν στο λεξικό. Σ' αυτές τις ενότητες μπορούν να συμπεριλαμβάνονται και φράσεις που κατέχουν τις ίδιες ιδιότητες. Πρόκειται δηλαδή για φράσεις που εμφανίζουν ισχυρή εσωτερική δομή, η οποία δεν διασπάται από συντακτικούς μετασχηματισμούς. Είναι λοιπόν φράσεις που καταλαμβάνουν μηδενικούς κόμβους, δηλαδή αποτελούν ένα είδος λέξης και επομένως ονομάζονται συντακτικές λέξεις (syntactic word) (βλ. Di Sciullo & Williams, 1987: 78 - 80).

Σύμφωνα λοιπόν με την προσέγγιση των Di Sciullo και Williams (1987), η Ράλλη θεωρεί τις λεξικές φράσεις μορφολογικούς σχηματισμούς, παρά τα συντακτικά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν. Επισημαίνει μάλιστα ότι η κεφαλή της δομής δεν

βρίσκεται απαραίτητα στη δεξιά θέση, όπως συμβαίνει με τα σύνθετα (βλ. Ράλλη, 1991: 140). Φέρει ως παράδειγμα αντίστοιχες φράσεις από τα γαλλικά, όπως οι “fin de semaine” και “style de vie”. Έτσι, ουσιαστικά επιχειρηματολογεί υπέρ του μορφολογικού χαρακτήρα των δομών της μορφής [Ο Ο σε γενική], οι οποίες έχουν ως κεφαλή το πρώτο ουσιαστικό.

Επίσης αναφέρεται στην προσέγγιση της Borer (1988) η οποία μελετώντας αντίστοιχες δομές στα εβραϊκά υποστηρίζει την παράλληλη μορφολογία (parallel morphology). Η Borer (1988: 47 – 48) αναλύει μια ειδική κατηγορία δομών, οι οποίες αν και μοιάζουν με τις κοινές ονοματικές φράσεις, παρ’ όλα αυτά εμφανίζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά. Γι’ αυτό και τις δομές αυτές τις ονομάζει “construct state nominals”, δηλαδή «ονοματικές κατασκευές». Συγκρίνοντας τις απλές ονοματικές φράσεις με μια αντίστοιχη ονοματική κατασκευή παρατηρεί κανείς ότι απουσιάζει ο προσδιοριστής “shel”, που εκφράζει τη σχέση κτήτορα – κτήσης μεταξύ της κεφαλής και της μη κεφαλής. Παρατηρεί επίσης ότι στις ονοματικές κατασκευές εμφανίζεται μόνο ένας κύριος τόνος, ο οποίος αποδίδεται στην κεφαλή της δομής. Η απουσία τόνου από τη μη κεφαλή έχει ως συνέπεια τη μετατροπή του προηγούμενου φωνήεντος σε schwa. Στο πρώτο παράδειγμα που ακολουθεί παρουσιάζεται μια ονοματική φράση, στην οποία διακρίνει κανείς τον προσδιοριστή “shel”. Στο δεύτερο παράδειγμα παρατίθεται μια αντίστοιχη ονοματική κατασκευή. Σ’ αυτή μπορεί κανείς να διακρίνει τη μετατροπή της μη κεφαλής της δομής, σε σύγκριση με την αντίστοιχη λέξη που εμφανίζεται στην ονοματική φράση.

(20α) ha-caʕif (shel ha-yalda)

the-scarf (of the-girl)

«το μαντήλι του κοριτσιού»

(20β) caʕif ha-yaldá

scarf the-girl

«μαντήλι κοριτσιού»

(βλ. Borer, 1988: 47)

Παρά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που εμφανίζουν οι ονοματικές κατασκευές στα εβραϊκά και διαφοροποιούνται από τις ονοματικές φράσεις, δεν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως μορφολογικοί σχηματισμοί. Εμφανίζουν ιδιότητες που δεν

αντιστοιχούν στα σύνθετα. Η Borer (1988: 49 – 51) παρουσιάζει μια σειρά διαφορών μεταξύ ονοματικών κατασκευών και συνθέτων, εκ των οποίων η πρώτη που καταγράφει είναι η δυνατότητα εισαγωγής προσδιοριστικού στοιχείου σε κάποιο από τα συστατικά της δομής. Όπως φαίνεται στο πρώτο παράδειγμα, η μη κεφαλή της ονοματικής κατασκευής, δηλαδή το ουσιαστικό “peyrot” προσδιορίζεται από το επίθετο “tropyim”, χωρίς η δομή που προκύπτει να είναι αντιγραμματική. Η παρεμβολή ενός προσδιοριστικού στοιχείου στη μη κεφαλή ενός συνθέτου καθιστά τη δομή αντιγραμματική. Στο δεύτερο παράδειγμα παρουσιάζεται ένα σύνθετο, στο οποίο λόγω της ύπαρξης του προσδιορισμού “ktanim” διασπάται η εσωτερική συνοχή της δομής και έτσι το σύνθετο είναι αντιγραμματικό.

(21α) gan peyrot tropyim
garden fruit tropical
«κήπος τροπικών φρούτων»

(21β) *gan yeladim ktanim
garden children little
«νηπιαγωγείο»

(βλ. Borer, 1988: 49)

Λόγω της διαφοροποίησης των ονοματικών κατασκευών στα εβραϊκά, τόσο από τις ονοματικές φράσεις όσο και από τα σύνθετα, η Borer προτείνει την προσέγγιση της παράλληλης μορφολογίας. Σύμφωνα μ’ αυτή την προσέγγιση (βλ. Borer, 1988: 60 – 62), η μορφολογία, ως ανεξάρτητος τομέας της γραμματικής, τοποθετείται παράλληλα προς το συντακτικό τομέα. Η παράλληλη αυτή διάταξη επιτρέπει την επιρροή του ενός τομέα στον άλλο. Συγκεκριμένα, για τις ονοματικές κατασκευές, η Borer υποστηρίζει ότι είναι μορφολογικοί σχηματισμοί που εισάγονται όμως στην επιφανειακή δομή. Έτσι, εμφανίζουν τόσο μορφολογικά όσο και συντακτικά χαρακτηριστικά, χωρίς όμως να επηρεάζονται από μετασχηματισμούς. Την ίδια προσέγγιση θα μπορούσε κανείς να υιοθετήσει και για τις λεξικές φράσεις στα νέα ελληνικά, μια και πρόκειται για κατασκευές που συνδυάζουν τόσο μορφολογικά όσο και συντακτικά χαρακτηριστικά.

Η Borer (1988: 58 – 60) υποστηρίζει επίσης ότι οι σχηματισμοί που εισάγονται στην επιφανειακή δομή έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Πρόκειται για λεξικές ενότητες που είναι καταχωρημένες στο λεξικό και έχουν αδιαφανή

εσωτερική δομή, τόσο συντακτικά όσο και σημασιολογικά. Συγκεκριμένα, οι λεξικές φράσεις υπάγονται στους ίδιους μορφολογικούς σχηματισμούς, αλλά λόγω της υψηλής παραγωγικότητας που εμφανίζουν δεν καταχωρούνται ως λήμματα στο λεξικό. Η διαφορά τους από τους προηγούμενους μορφολογικούς σχηματισμούς έγκειται στο μικρότερο βαθμό ιδιοσυγκρασίας των χαρακτηριστικών.

Αναλύοντας τις λεξικές φράσεις στα νέα ελληνικά, η Ράλλη (1991: 143 – 144) μελετά και τα τρία είδη δομών, δηλαδή τις δομές της μορφής [E O], [O O σε γενική] και [O O σε ονομαστική]. Ενδεικτικά παραδείγματα από το κάθε είδος δομής αναφέρονται στη συνέχεια.

(22α) μέση ηλικία
μικρή οθόνη
εμφύλιος πόλεμος

(22β) δομή βάθους
οίκος ευγηρίας
ομάδα εργασίας

(22γ) τύχη βουνό
πλοίο φάντασμα
επιστολή καταγγελία

Το κύριο χαρακτηριστικό των λεξικών φράσεων είναι ο μορφολογικός τους χαρακτήρας. Επίσης, και τα τρία είδη δομών αποτελούνται από ανεξάρτητες λέξεις και εμφανίζουν συντακτικά χαρακτηριστικά στη εσωτερική τους δομή. Διαπιστώνεται επίσης η εφαρμογή της ιδιότητας της επαναδρομής που έχει κοινή φορά ανάπτυξης και για τα τρία είδη σχηματισμών, δηλαδή προς τα αριστερά, όπως φαίνεται και στα ακόλουθα παραδείγματα. Αναφορικά με τη σημασία, παρατηρείται διακύμανση του βαθμού αδιαφάνειας που μπορεί να εμφανίζει μια λεξική φράση (βλ. Ράλλη, 1991: 144 – 146).

(23) ζεύξη ψηφιακών κυκλωμάτων
φόρος υψηλού εισοδήματος

(βλ. Ράλλη, 1991: 145)

Αναφέρει επίσης αναλυτικά τις ομοιότητες και διαφορές των λεξικών φράσεων με τα μονολεκτικά σύνθετα. Στις διαφορές επισημαίνει την ύπαρξη δύο κύριων τόνων, μιας και οι λεξικές φράσεις αποτελούνται από δύο ανεξάρτητες λέξεις. Διαφέρουν επίσης ως προς την ύπαρξη συντακτικών χαρακτηριστικών. Στις δομές της μορφής [E O] εμφανίζεται εσωτερική κλίση, κάτι που δικαιολογεί τη συμφωνία επιθέτου – ουσιαστικού. Στις δομές [O O σε γενική] και [O O σε ονομαστική] παρατηρείται απόδοση πτώσης από την κεφαλή στη μη κεφαλή της δομής (βλ. Ράλλη, 1991: 146 – 147).

Οι ομοιότητες των λεξικών φράσεων με τα μονολεκτικά σύνθετα οφείλονται στο γεγονός ότι πρόκειται για μορφολογικές δομές. Και οι δύο περιπτώσεις διαθέτουν αδιάσπαστες δομές ή δομές – νήσους, σύμφωνα με την Αρχή της Ατομικότητας (Atomicity Principle) των Di Sciullo και Williams (1987, όπως αναφέρεται στη Ράλλη, 1991: 149), η οποία ορίζει ότι στη δομή – νήσο δεν παρεμβαίνουν συντακτικοί μετασχηματισμοί. Μάλιστα η ισχυρή ενότητα αυτών των κατασκευών αποδεικνύεται και με τη χρήση διαφόρων τεστ. Έτσι, δεν είναι δυνατή η παρεμβολή προσδιορισμού που να αναφέρεται στη κεφαλή, όπως αποδεικνύεται και από το πρώτο παράδειγμα που ακολουθεί. Η ιδιότητα βέβαια αυτή των λεξικών φράσεων δε θα πρέπει να συγχέεται με την ιδιότητα της επαναδρομής, η οποία αναλύθηκε προηγουμένως. Από το δεύτερο παράδειγμα που ακολουθεί συμπεραίνει κανείς ότι ούτε η απόσπαση ή η αντικατάσταση ενός συστατικού της λεξικής φράσης είναι επιτρεπτή (βλ. Ράλλη, 1991: 147 – 149).

(24α) *ομάδα δύσκολης εργασίας (βλ. Ράλλη, 1991: 147)

(24β) *της υπηρεσίας το αυτοκίνητο είδα να στρίβει (βλ. Ράλλη, 1991: 149)

Τέλος η Ράλλη κάνει μια πρόταση σχετικά με τη μορφολογική αντιμετώπιση των λεξικών φράσεων, στην οποία συνδυάζεται τόσο η παράλληλη μορφολογία της Borer (1988), όσο και η άποψη των Kirarsky (1983) και Mohanan (1986, όπως αναφέρεται στη Ράλλη, 1991: 150), η οποία ορίζει ότι η μορφολογία είναι διατεταγμένη σε επίπεδα. Σύμφωνα λοιπόν με την προσέγγιση της Ράλλη (1991), οι λεξικές φράσεις ανήκουν στον τομέα της μορφολογίας και μάλιστα στα χαμηλότερα επίπεδα, όπως και οι πιο παραγωγικές δομές. Βρίσκονται παράλληλα προς το συντακτικό τομέα και μάλιστα προς την επιφανειακή δομή του. Έτσι δικαιολογούνται τα συντακτικά στοιχεία των σχηματισμών. Η μορφή των λεξικών φράσεων αποτελεί

αντικείμενο της φραστικής φωνολογίας. Πρέπει όμως να επισημανθεί ότι κάθε μορφολογικό στοιχείο που εισέρχεται στην επιφανειακή συντακτική δομή είναι σωστά σχηματισμένο και επομένως έχει πλήρη χαρακτηριστικά, ακόμα και αν αυτά είναι τόσο μορφολογικά όσο και συντακτικά (βλ. Ράλλη, 1991: 150 – 152).

Αντίστοιχα προς τον κανόνα σχηματισμού συνθέτων που ορίζεται ως «θέμα → θέμα + θέμα», η Ράλλη (1991: 152 – 153) προτείνει έναν κανόνα σχηματισμού λεξικών φράσεων που ορίζεται ως «λέξη → λέξη + λέξη». Συμπληρώνει ότι όπως τα σύνθετα υπόκεινται και σε άλλες διαδικασίες της μορφολογίας, έτσι και οι λεξικές φράσεις της μορφής [E O] υπόκεινται σε παραγωγικές διαδικασίες επιθηματοποίησης. Έτσι, παρατηρεί κανείς τον σχηματισμό επιθέτων σε -ικός, όπως στα παραδείγματα που ακολουθούν. Ο βασικός λόγος της εφαρμογής της επιθηματοποίησης μόνο στις δομές της μορφής [E O] είναι ότι οι κατασκευές αυτές, σε αντίθεση με τις άλλες δύο, έχουν την κεφαλή στα δεξιά, όπως δηλαδή συμβαίνει και στα μονολεκτικά σύνθετα (βλ. Ράλλη, 1991: 153 – 154).

(25) δημόσιος υπάλληλος → δημοσιούπαλληλικός
εμφύλιος πόλεμος → εμφυλιοπολεμικός
 τρίτος κόσμος → τριτοκοσμικός (βλ. Ράλλη, 1991: 153)

Οι Ralli και Stavrou (1998) μελετούν ιδιαίτερος τους σχηματισμούς [E O]. Αρχικά διαφοροποιούνται από τη θέση της Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986), σύμφωνα με την οποία οι λεξικές φράσεις διαφέρουν από τις ελεύθερες ονοματικές φράσεις λόγω της ύπαρξης ή όχι ψευδοεπιθέτου στη δομή. Οι Ralli και Stavrou (1998: 244) χρησιμοποιούν τον όρο «σχεσιακό επίθετο» (relational adjective), αντί του ψευδοεπιθέτου που υιοθετεί η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη. Υποστηρίζουν ότι η διαφοροποίηση έγκειται μεταξύ μορφολογικών και συντακτικών κατασκευών της μορφής [E O] και μπορεί να διαπιστωθεί ύστερα από την εφαρμογή μιας σειράς τεστ.

Στη συνέχεια θα αναφερθούν με συντομία οι παρατηρήσεις των Ralli και Stavrou (1998: 244 – 248) που στο πλαίσιο ελέγχου σχηματισμών της μορφής [E O] διαφοροποιούν τις μορφολογικές από τις συντακτικές δομές. Υποστηρίζουν λοιπόν ότι τα επίθετα που συμμετέχουν σε μια δομή συνθέτου δεν επιτρέπουν τη σύνδεση με άλλα προσδιοριστικά στοιχεία, γι' αυτό και το παράδειγμα που ακολουθεί είναι αντιγραμματικό.

(26) *μεγάλος, ψυχρός πόλεμος (βλ. Ralli & Stavrou,1998: 244)

Επισημαίνουν όμως ότι με βάση τις ιδιότητες των σχεσιακών επιθέτων δεν επιτρέπεται η τροποποίησή τους, όπως άλλωστε φαίνεται και από το παράδειγμα.

(27) *σχετικά πυρηνική δοκιμή (βλ. Ralli & Stavrou,1998: 245)

Επίσης διαπιστώνεται ότι δεν είναι δυνατή η αλλαγή της σειράς των όρων, είτε πρόκειται για την εναλλαγή δύο επιθέτων, εκ των οποίων το πρώτο αποτελεί επιθετικό προσδιορισμό ενός συνθέτου και το δεύτερο μέρος του συνθέτου, είτε πρόκειται για εναλλαγή της σειράς των όρων του συνθέτου, δηλαδή του επιθέτου και του ουσιαστικού. Τα παραδείγματα που ακολουθούν επιβεβαιώνουν αυτές τις παρατηρήσεις.

(28α) επιστημονική ιερά εξέταση

*ιερά επιστημονική εξέταση

(28β) μια παιδική χαρά

*μια χαρά παιδική

(βλ. Ralli & Stavrou,1998: 245 – 246)

Στη συνέχεια παρατηρούν ότι στις δομές συνθέτων δεν είναι επιτρεπτός ο διπλός προσδιορισμός, αλλά ούτε και ο διπλασιασμός του προσδιορισμού, ο οποίος κανονικά βρίσκεται μπροστά από το επίθετο. Τα δύο παραδείγματα που ακολουθούν αντιστοιχούν στις περιπτώσεις που μόλις αναλύθηκαν.

(29) *πήγαν στην παιδική τη χαρά

*ο πόλεμος ο ψυχρός

(βλ. Ralli & Stavrou,1998: 246 – 247)

Διαπιστώνεται επίσης ότι δεν είναι επιτρεπτή η παρεμβολή παρενθετικού στοιχείου εντός της κατασκευής του συνθέτου, γι' αυτό άλλωστε και η πρόταση που ακολουθεί είναι αντιγραμματική.

(30) *αιτία του κυκλοφοριακού ήταν η λαϊκή, κατά τη γνώμη των πολλών,

αγορά

(βλ. Ralli & Stavrou,1998: 247)

Επιπλέον παρατηρείται ότι το επιθετικό μέρος του σχηματισμού του συνθέτου δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί, όπως προκύπτει και από το παράδειγμα που ακολουθεί.

(31) *η λίστα του είναι μαύρη (βλ. Ralli & Stavrou, 1998: 248)

Τέλος, επισημαίνεται ότι βασικό χαρακτηριστικό των μορφολογικών κατασκευών της μορφής [E O] είναι η ιδιοσυγκρασιακή τους σημασία. Αυτό άλλωστε δικαιολογείται και από το γεγονός ότι στις μορφολογικές δομές η συνύπαρξη δύο στοιχείων, συγκεκριμένα ενός επιθέτου και ενός ουσιαστικού, δημιουργούν μια νέα ενότητα με κεφαλή το ουσιαστικό. Είναι επομένως λογικό ότι η σημασία της νέας αυτής ενότητας δεν προκύπτει απλά από το άθροισμα των σημασιών των δύο συστατικών της. Έτσι, για κάθε σύνθετο δημιουργείται μια νέα έννοια με τη σημασιολογική συνεισφορά των συστατικών του.

Αναλύοντας μ' αυτόν τον τρόπο αρκετά παραδείγματα, τα κατηγοριοποιούν σε δομές συνθέτων και συντακτικές δομές. Ως σύνθετα αναφέρουν τις φράσεις που ενδεικτικά παρατίθενται στην πρώτη σειρά παραδειγμάτων. Στη δεύτερη σειρά παραδειγμάτων παρατίθενται φράσεις που καταχωρούνται ως συντακτικές δομές. Επίσης διαπιστώνουν την ύπαρξη ενδιάμεσων δομών, δηλαδή σχηματισμών που σύμφωνα με την ανταπόκρισή τους στα διάφορα τεστ δεν μπορούν να καταχωρηθούν ούτε ως αμιγώς μορφολογικές αλλά και ούτε ως αμιγώς συντακτικές δομές. Παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων είναι οι φράσεις που δίνονται στην τρίτη σειρά (βλ. Ralli & Stavrou, 1998: 248 – 249).

(32α) ψυχρός πόλεμος
λαϊκή αγορά
 τρίτος κόσμος
μαύρη λίστα
μικρή οθόνη

(32β) ατομική βόμβα
πυρηνική δοκιμή
ψηφιακό κύκλωμα
διαστημικό λεωφορείο

οδικό δίκτυο

- (32γ) λαϊκή τέχνη
- χωρικά ύδατα
- αδαμιαία περιβολή
- ιστορικό γεγονός

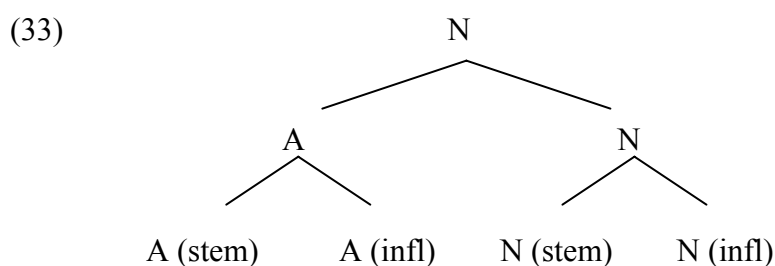
Την ύπαρξη ενδιάμεσων δομών υποστηρίζουν και οι Bisetto και Scalise (1999) καθώς μελετούν αντίστοιχες κατασκευές συνθέτων στην ιταλική. Διαπιστώνουν την ύπαρξη δομών στα ιταλικά, που τις ονομάζουν «λεξικοποιημένα σύνθετα» (lexicalized compounds), και παρατηρούν ότι κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η σημασιολογική αδιαφάνεια. Ακόμα δηλαδή και αν η σημασία των συστατικών του συνθέτου είναι κατανοητή, αυτό δεν εξασφαλίζει και την άμεση γνώση της σημασίας του συνόλου του συνθέτου, μια και η έννοια που μπορεί να αντιπροσωπεύει δεν είναι απαραίτητα αθροιστικό αποτέλεσμα. Ως παράδειγμα φέρουν το σύνθετο “coda di cavallo”, το οποίο σημαίνει «αλογοουρά». Όπως και στα ελληνικά, η σημασία του συνθέτου «αλογοουρά» δεν παραπέμπει στην ουρά του αλόγου. Αντίθετα χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα συγκεκριμένο τύπο χτενίσματος (βλ. Scalise & Bisetto, 1999: 35). Το ιδιοσυγκρασιακό αυτό στοιχείο αποτελεί επιχείρημα υπέρ της μορφολογικής αντιμετώπισης αυτών των σχηματισμών.

Στη συνέχεια χρησιμοποιούν μια σειρά από τεστ με σκοπό να διαπιστώσουν την ύπαρξη ή όχι συντακτικού χαρακτήρα σε μια δομή και ανάλογα με την ανταπόκρισή της στα διάφορα τεστ, να την κατατάξουν ως φράση ή ως σύνθετο αντίστοιχα. Μέσα από αυτή τη διαδικασία του εντοπισμού μορφολογικής ενότητας, παρατηρούν ότι υπάρχουν κατασκευές, που λόγω κυμαινόμενων αποτελεσμάτων στα τεστ, δεν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με ασφάλεια (βλ. Scalise & Bisetto, 1999: 39 – 42). Τις ονομάζουν “compound-like phrases” και αντιστοιχούν στις ενδιάμεσες δομές, όπως τις κατηγοριοποιούν οι Ralli και Stavrou (1998: 249).

Οι Bisetto και Scalise (1999: 42) επισημαίνουν ότι καθοριστικό ρόλο στο χαρακτηρισμό των ενδιάμεσων δομών παίζει η δυνατότητα ή μη ύπαρξης προσδιοριστικού στοιχείου (“test of insertion”). Αναφέρουν χαρακτηριστικά παραδείγματα στα οποία οι κατασκευές βγαίνουν αντιγραμματικές σε όλους τους ελέγχους, επιτρέπουν όμως την ύπαρξη προσδιοριστικού στοιχείου. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η δομή “produzione scarpe” (“shoe(s) production”) (παραγωγή

παπουτσιών). Στη διαδικασία εντοπισμού μορφολογικής ενότητας, όλα τα αποτελέσματα είναι θετικά, με εξαίρεση το τεστ εισαγωγής προσδιορισμού. Αυτό σημαίνει ότι σε όλα τα τεστ η δομή είναι αντιγραμματική, εκτός από το τελευταίο, καθώς φαίνεται ότι δέχεται την εισαγωγή προσδιορισμού στο εσωτερικό της. Έτσι η φράση, για παράδειγμα “*produzione acurata scarpe*” (“*production accurate shoes*”) (ακριβής παραγωγή παπουτσιών) είναι γραμματική. Επομένως, η κατασκευή έχει κάποια στοιχεία συντακτικού χαρακτήρα και γι’ αυτό καταχωρείται ως ενδιάμεση.

Οι Ralli και Stavrou (1998: 250 – 253) αναλύουν τα σύνθετα της μορφής [E O] ως μια οποιαδήποτε μορφή συνθέτου, με τη διαφορά ότι σ’ αυτήν την περίπτωση υπάρχει όχι μόνο εξωτερική αλλά και εσωτερική κλίση. Μάλιστα αποδίδουν την ποικιλία μορφής των συνθέτων στην πλούσια κλίση της ελληνικής. Στη συνέχεια αναλύουν την παραγωγή των συνθέτων της μορφής [E O] με τη βοήθεια δενδροδιαγράμματος. Καθένα από τα συστατικά του συνθέτου αποτελείται από θέμα, στη θέση του προσαρτήματος, και κλιτικό επίθημα, στη θέση της κεφαλής. Στον ανώτερο κόμβο, την κεφαλή καταλαμβάνει το ουσιαστικό, ενώ το επίθετο βρίσκεται σε θέση προσαρτήματος. Χάρη στη διαπήδηση χαρακτηριστικών (*percolation*) επιτυγχάνεται η συμφωνία μεταξύ επιθέτου και ουσιαστικού. Έτσι προκύπτει το ακόλουθο δέντρο που αναπαριστά το σχηματισμό αυτών των συνθέτων (βλ. Ralli & Stavrou, 1998: 253).

Σχετικά με την παραγωγή επιθέτων από αυτού του είδους τα σύνθετα, οι Ralli και Stavrou (1998: 253) υποστηρίζουν ότι η διαδικασία που ακολουθεί δε διαφέρει από τη παραγωγή επιθέτων από μη σύνθετες δομές. Η μόνη διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι επεμβαίνει ένας διορθωτικός κανόνας αποκοπής (*readjustment rule*), ο οποίος είναι υπεύθυνος για τη διαγραφή των κλιτικών χαρακτηριστικών του αριστερού συστατικού του συνθέτου, δηλαδή του επιθέτου. Αυτή η νέα μορφή του συνθέτου λειτουργεί ως θέμα, το οποίο επιθηματοποιείται με το παραγωγικό επίθημα

-ικός και έτσι προκύπτει η παραγωγή επιθέτων, όπως άλλωστε είχε επισημανθεί και σε προηγούμενη ανάλυση (βλ. Ράλλη, 1991).

Η Ράλλη (2005: 199) εισάγει για πρώτη φορά τον όρο «χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα», για να χαρακτηρίσει έτσι τις μορφολογικές κατασκευές αυτού του τύπου. Σ' αυτόν τον όρο περιλαμβάνει δομές της μορφής [E O] και [O O σε γενική], όπως φαίνεται στα παραδείγματα (34α) και (34β), ενώ για τις δομές [O O σε ονομαστική] του παραδείγματος (34γ) εκφράζει κάποιες επιφυλάξεις για το αν θα πρέπει να ενταχθούν στην ίδια κατηγορία.

(34α) στεγνό καθάρισμα

μικρή οθόνη

λαϊκή αγορά

(34β) ζώνη ασφαλείας

πρακτορείο ειδήσεων

φόρος εισοδήματος

(34γ) λέξη κλειδί

παιδί θαύμα

φόρος εισοδήματος

Τον όρο «χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα», η Ράλλη (2005: 199 – 200, 202 – 203) τον δικαιολογεί καθώς οι σχηματισμοί αυτοί μοιράζονται κοινά στοιχεία με τα μονολεκτικά σύνθετα, ενώ τα συστατικά από τα οποία αποτελείται ένα πολυλεκτικό σύνθετο εμφανίζουν μικρότερο βαθμό δομικής συνοχής σε σύγκριση με τα συστατικά ενός μονολεκτικού συνθέτου. Συγχρόνως διαθέτουν και συντακτικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται δηλαδή για σύνθετα που αποτελούνται από δύο ανεξάρτητες λέξεις και επομένως φέρουν δύο κύριους τόνους. Επίσης εμφανίζουν εσωτερική κλίση, φαινόμενα συμφωνίας και απόδοσης πτώσης, γι' αυτό και η σύνδεσή τους είναι χαλαρή, συγκριτικά με τα μονολεκτικά σύνθετα. Παρά τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά τους δεν αμφισβητείται η μορφολογική τους φύση. Ένα επιπλέον επιχείρημα υπέρ αυτής της άποψης είναι η δυνατότητα παραγωγής επιθέτων, όπως δηλαδή συμβαίνει και με τους μονολεκτικούς μορφολογικούς σχηματισμούς.

Η Ράλλη (2005: 200) επισημαίνει ότι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα είναι ιδιαίτερα παραγωγικά κυρίως επειδή η σύνδεση των συστατικών του συνθέτου δεν υπόκειται σε τόσους περιορισμούς, όπως συμβαίνει με τη σύνδεση των θεμάτων στα μονολεκτικά σύνθετα. Επίσης, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα είναι ιδιαίτερα δημοφιλή στην επιστημονική ορολογία, στη δημιουργία νεολογισμών καθώς και στη μετάφραση όρων κυρίως από τα αγγλικά και γαλλικά, κάτι που ήδη είχε επισημάνει και η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986).

Η Ράλλη υποστηρίζει τον όρο «χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα» και μάλιστα παρουσιάζει αυτήν την κατηγορία συνθέτων ακόμα πιο αναλυτικά (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8). Στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα εντάσσει τις δομές της μορφής [E O] και [O O σε γενική]. Διαφοροποιεί έτσι τις κατασκευές της μορφής [O O σε ονομαστική] από τα άλλα είδη των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Για την κάθε κατηγορία συνθέτων παραθέτει τα ακόλουθα παραδείγματα (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.1).

(35) [E O]

ψυχρός πόλεμος
τρίτος κόσμος
στεγνό καθάρισμα
μικρή οθόνη
λαϊκή αγορά
ουράνιο τόξο
δημόσιος υπάλληλος

(36) [O O σε γενική]

άρμα μάχης
ζώνη ασφαλείας
πρακτορείο ειδήσεων
οίκος ανοχής
φακοί επαφής
κρέμα ημέρας
πόλεμος νεύρων

Επισημαίνει και τις διαφορές τους από τα μονολεκτικά σύνθετα (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.1.). Αναφέρει ότι η βασική διαφορά τους έγκειται στη χαλαρή δομική συνοχή των πολυλεκτικών συνθέτων. Αυτό οφείλεται, όπως ήδη έχει αναφερθεί και σε προηγούμενες μελέτες, στο γεγονός ότι τα σύνθετα αυτά δεν αποτελούνται από δύο θέματα αλλά από δύο ανεξάρτητες λέξεις που εμφανίζουν εσωτερική κλίση και τονίζονται ξεχωριστά.

Τα πολυλεκτικά από τα μονολεκτικά σύνθετα διαφοροποιούνται επίσης εν μέρει ως προς τη θέση της κεφαλής. Έτσι, ενώ στα μονολεκτικά σύνθετα (37α) αλλά και στα σύνθετα της μορφής [E O] (37β) η κεφαλή βρίσκεται δεξιά, στα σύνθετα της μορφής [O O σε γενική] (38α) η κεφαλή βρίσκεται αριστερά, δηλαδή όπως και στις ονοματικές φράσεις (38β).

(37α) μικρόψυχος

(37β) μικρή οθόνη,

(38α) ζώνη ασφαλείας

(38β) ζώνη αντοχής.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο γεγονός του υψηλού βαθμού σημασιολογικής αδιαφάνειας που παρουσιάζουν τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Άλλωστε η ιδιοσυγκρασιακή τους σημασία είναι ένα σημαντικό στοιχείο που υποστηρίζει τη μορφολογική τους υπόσταση. Θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχθεί ότι η σημασιολογική αδιαφάνεια των πολυλεκτικών συνθέτων κάποιες φορές ξεπερνά το ποσοστό σημασιολογικής αδιαφάνειας των μονολεκτικών συνθέτων.

Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.1.) επισημαίνει για άλλη μια φορά τον υψηλό βαθμό παραγωγικότητας που εμφανίζουν τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Παρατηρεί μάλιστα αντικατάσταση των μονολεκτικών συνθέτων από πολυλεκτικά, κυρίως στο πλαίσιο της επιστημονικής ορολογίας. Η συχνή εμφάνισή τους, άλλοτε υπό τη μορφή νεολογισμών και άλλοτε στη μετάφραση κυρίως από τα αγγλικά ή τα γαλλικά, ενισχύεται από την μείωση των περιορισμών, οι οποίοι ορίζουν τον σχηματισμό ενός μονολεκτικού συνθέτου. Ο συνδυασμός των θεμάτων για τη δημιουργία ενός απλού συνθέτου έχει ως απόρροια μια σειρά περιορισμών, τόσο μορφοσυντακτικών όσο και μορφοφωνολογικών. Οι περιορισμοί αυτοί εξαλείφονται, όταν πρόκειται για τον συνδυασμό δύο ανεξάρτητων λέξεων και επομένως για τη δημιουργία ενός χαλαρού πολυλεκτικού συνθέτου.

Τα χαλαρά όμως πολυλεκτικά σύνθετα δεν θα πρέπει να συγγέονται με άλλες ιδιοματικές εκφράσεις, οι οποίες μάλιστα συχνά περιλαμβάνουν αρχαιοπρεπή στοιχεία. Πρόκειται για φράσεις ρηματικές, ονοματικές ή προθετικές, αλλά και για προτάσεις, οι οποίες ενδεικτικά παρουσιάζονται στη συνέχεια. Ο κίνδυνος βέβαια σύγχυσης αφορά κυρίως τις ονοματικές ιδιοματικές εκφράσεις, μια και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα έχουν ονοματική κεφαλή. Παρ' όλα αυτά οι ιδιοματικές εκφράσεις εμφανίζουν διαφορετικές ιδιότητες. Πρόκειται για στερεότυπες εκφράσεις που δεν εμφανίζουν παραγωγικότητα, κάτι που δεν ισχύει για τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, τα οποία αποτελούν δομικά σχήματα νεολογισμών (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.1.).

(39) την πάτησα

είμαι έξω φρενών
εν πάση περιπτώσει
με το καλό
κεραυνός εν αιθρία
δεν έχω μούτρα (για) να ...
η ώρα η καλή

Στη συνέχεια η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.2.) ελέγχει τις κατασκευές των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων μέσα από μια διαδικασία διαφόρων τεστ, με σκοπό να υποστηρίξει ότι πρόκειται για μορφολογικές και όχι για συντακτικές δομές. Έτσι επαληθεύει ότι κάποιες ιδιότητες των μονολεκτικών συνθέτων ισχύουν και στα πολυλεκτικά σύνθετα και ότι δε μοιράζονται ιδιότητες των ονοματικών φράσεων.

Ο έλεγχος ξεκινά με την παρατήρηση ότι τα συστατικά των συνθέτων (40α), (41α), σε αντίθεση με τις ονοματικές φράσεις (40β), (41β), δεν μπορούν να συνταχθούν με προσδιοριστικό στοιχείο. Έτσι, αποδεικνύεται η ανυπαρξία συντακτικής αυτονομίας των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων.

(40α) *πολύ ψυχρός πόλεμος

(40β) πολύ ψυχρή νύχτα

(41α) *ζώνη ιδιαίτερης ασφαλείας

(41β) ζώνη ιδιαίτερης αντοχής

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο έλεγχος της μορφολογικής αυτονομίας της δομής επιτυγχάνεται, όταν το προσδιοριστικό στοιχείο αναφέρεται μόνο στη μη κεφαλή της δομής, δηλαδή όταν στις δομές [E O] προσδιορίζει μόνο το επίθετο (42α) ενώ στις δομές [O O σε γενική] προσδιορίζει το ουσιαστικό σε γενική (43α). Όταν ο προσδιορισμός αναφέρεται στην κεφαλή (42β), (43β) τότε οι δομές που προκύπτουν είναι γραμματικές. Μάλιστα η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.2.) επισημαίνει ότι η φράση στο παράδειγμα (43α) «ζώνη ιδιαίτερης ασφαλείας» μπορεί να είναι αποδεκτή, αν θεωρηθεί ονοματική φράση. Ως όμως χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο είναι αντιγραμματικό, γιατί δεν αντιπροσωπεύει πλέον τη σημασία της «ζώνης ασφαλείας», του ειδικού δηλαδή εξαρτήματος στο αυτοκίνητο που προστατεύει σε περίπτωση ατυχήματος. Τα σύνθετα παρουσιάζουν επιπλέον δυνατότητα ανάπτυξης προς τα αριστερά (βλ. Ράλλη, 1991: 147), κάτι που οφείλεται στην αρχή της επαναδρομής (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 2.3.).

(42α) *πολύ ψυχρός πόλεμος

(42β) πολυετής ψυχρός πόλεμος

(43α) *ζώνη ιδιαίτερης ασφαλείας

(43β) καινούργια ζώνη ασφαλείας

Τα πολυλεκτικά σύνθετα, όπως και τα μονολεκτικά άλλωστε, έχουν ισχυρή δομική συνοχή. Δεν επιτρέπουν την παρεμβολή κάποιου στοιχείου μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου συστατικού (44α), (45α). Αντίθετα στις ονοματικές φράσεις η παρεμβολή στοιχείου είναι επιτρεπτή (44β), (45β). Οι Bissetto και Scalise (1999: 42) εκφράζουν την άποψη ότι είναι προτιμότερο να μην γίνεται έλεγχος δομής με την παρεμβολή παρενθετικών προτάσεων, καθώς τα αποτελέσματα δεν είναι ιδιαίτερα αξιόπιστα για τον χαρακτηρισμό της κατασκευής.

(44α) *μικρό και στεγνό καθάρισμα

(44β) μικρό και στεγνό σφουγγάρι

(45α) *άρμα μάχης και παρελάσεων

(45β) άρμα παρελάσεων και εντυπωσιασμού

Ο έλεγχος εισαγωγής νέου στοιχείου αντιστοιχεί στο “test of insertion”, όπως το ονομάζουν οι Bisetto και Scalise (1999: 42 – 43). Το τεστ αυτό έχει καθοριστική σημασία καθώς, όταν ακόμα και μόνο σ’ αυτό η δομή ανταποκρίνεται θετικά, τότε καταχωρείται στις “compound – like phrases”, δηλαδή στις ενδιάμεσες δομές (βλ. Ralli & Stavrou, 1997: 248 – 249), κάτι που έχει αναλυθεί λεπτομερώς σε προηγούμενη αναφορά.

Στη συνέχεια αποδεικνύεται ότι ιδιότητες των ονοματικών φράσεων δεν μπορούν να εφαρμοστούν στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Έτσι δεν είναι δυνατή η ανατροπή της σειράς των συστατικών των συνθέτων (46α), (47α), κάτι που παρατηρείται στις ονοματικές φράσεις (46β), (47β).

(46α) *Πόλεμος ψυχρός μεταξύ Ρωσίας και Αμερικής δεν θα επαναληφθεί.

(46β) Νύχτα ψυχρή μας έρχεται απόψε.

(47α) *Βάλε ασφαλείας ζώνη.

(47β) Στην Ελλάδα, των ατυχημάτων η ζώνη είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη.

Επίσης, στις δομές [E O] δεν είναι επιτρεπτή η επανάληψη του άρθρου πριν από το ουσιαστικό (48α), κάτι που θα ήταν απόλυτα φυσιολογικό σε μια ονοματική φράση που αποτελείται από επίθετο και ουσιαστικό (48β).

(48α) *Πήγαν στην Κύπρο και πέρασαν την πράσινη τη γραμμή.

(48β) Το κόκκινο το φόρεμα είναι κρεμασμένο στην ντουλάπα.

Στους σχηματισμούς πάλι [O O σε γενική] δεν μπορεί το δεύτερο συστατικό να αποτελέσει αντικείμενο συναναφοράς (49α), κάτι που θα επιτρεπόταν σε οποιαδήποτε ονοματική φράση (49β). Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι ο έλεγχος συναναφοράς δεν μπορεί να εφαρμοστεί όταν και τα δύο συστατικά της δομής είναι του ίδιου γένους.

(49α) *Αναφέρει τα πρακτορεία ειδήσεων_i [τις οποίες]_i άκουσε πριν λίγο.

(49β) Αναφέρει τις λεπτομέρειες των ειδήσεων_i [τις οποίες]_i άκουσε πριν λίγο.

Ύστερα από αυτήν τη διαδικασία ελέγχου, η Ράλλη ουσιαστικά επιβεβαιώνει τον όρο χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Πρόκειται όντως για μορφολογικούς σχηματισμούς, δηλαδή για σύνθετα, μια και τα διάφορα τεστ επιβεβαίωσαν την ύπαρξη της ισχυρής εσωτερικής συνοχής. Παρουσιάζουν όμως ξεχωριστές ιδιότητες σε σχέση με τα κλασικά μονολεκτικά σύνθετα. Αφενός είναι πολυλεκτικά σύνθετα, που σημαίνει ότι αποτελούνται από αυτόνομες λέξεις και όχι από απλά θέματα. Αφετέρου εμφανίζουν χαλαρή σύνδεση των συστατικών τους, κάτι που σχετίζεται και με τα συντακτικά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν, δηλαδή την εσωτερική κλίση και τα φαινόμενα συμφωνίας που παρατηρούνται στα σύνθετα της μορφής [E O], όπως επίσης και στην απόδοση πτώσης που αφορά τα σύνθετα της μορφής [O O σε ονομαστική].

Στη συνέχεια, η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.) εξετάζει το ενδεχόμενο της συντακτικής προσέγγισης των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, λόγω των συντακτικών χαρακτηριστικών που εμφανίζουν. Ένα επιπλέον επιχείρημα υπέρ της συντακτικής ανάλυσης των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων είναι και το γεγονός ότι αποτελούνται από ολοκληρωμένες ανεξάρτητες λέξεις, όπως δηλαδή συμβαίνει και με τις ονομαστικές φράσεις. Τα αντεπιχειρήματα όμως υπέρ της μορφολογικής προσέγγισης δείχνουν να είναι πιο ισχυρά. Ως πρώτο θεωρείται ότι η διαδικασία εντοπισμού εσωτερικής ενότητας των σχηματισμών, η οποία αναλύθηκε προηγουμένως, έχει θετικά αποτελέσματα. Αυτό σημαίνει ότι οι δομές έχουν μορφολογικό χαρακτήρα. Ως δεύτερο επιχείρημα η Ράλλη προβάλλει το γεγονός ότι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα υπακούουν σε ένα από τα κριτήρια της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας (lexical integrity) που εισήγαγε ο Anderson (1992: 84, όπως αναφέρεται στη Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.)). Σύμφωνα με αυτό το κριτήριο η σύνταξη δεν μπορεί να διαταράξει τη δομική συνοχή κάποιας μορφολογικής κατασκευής, ούτε μετακινώντας κάποιο συστατικό της ούτε παρεμβάλλοντας ένα καινούριο στοιχείο. Έτσι, η Ράλλη καταλήγει για άλλη μια φορά στο να υποστηρίζει ότι πρόκειται για μορφολογικές δομές που εμφανίζουν συντακτικά χαρακτηριστικά.

Η μορφολογική προσέγγιση υποστηρίζεται παρότι οι κατασκευές αυτές αποτελούνται από ανεξάρτητες λέξεις, κάτι που κάνει τη σύνδεση των δύο συστατικών πιο χαλαρή. Χαλαρότητα στη σύνθεση απαντάται και στα μονολεκτικά σύνθετα των οποίων το πρώτο συστατικό είναι θέμα (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 2). Σ' αυτά τα σύνθετα διατηρείται ο δείκτης σύνθεσης, ακόμα και όταν το δεύτερο συστατικό ξεκινά από φωνήεν, όπως φαίνεται και από τα παραδείγματα που

ακολουθούν. Αυτές οι περιπτώσεις συνθέτων αποδεικνύουν ότι η χαλαρότητα στη σύνθεση δεν αποτελεί επαρκή λόγο για μια συντακτική προσέγγιση.

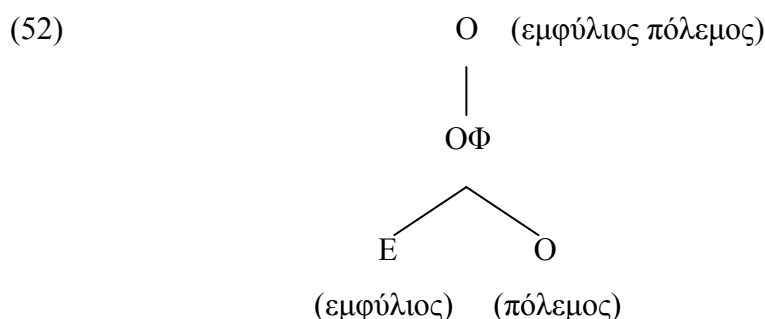
- (50) γιγαντοαφίσα *γιγανταφίσα
μεγαλοαπατεώνας *μεγαλαπατεώνας
αγγλοαμερικάνος *αγγλαμερικάνος (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.)

Η αδιαφανής σημασία, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ενισχύει την άποψη ότι πρόκειται για μορφολογικές δομές, καθώς το σημασιολογικό αποτέλεσμα των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων δεν προκύπτει αθροιστικά από τη σημασία των συστατικών του, αλλά ιδιοσυγκρασιακά. Επιπλέον, λόγω της παραγωγής επιθέτων και ουσιαστικών από τα σύνθετα της δομής [E O] απορρίπτεται το ενδεχόμενο της προέλευσης των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων από συντακτικές δομές. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι παράγωγες λέξεις μπορούν να δημιουργηθούν μόνο από τις δομές [E O], ακριβώς γιατί η κεφαλή τους βρίσκεται δεξιά όπως και στα κλασικά σύνθετα. Για την παραγωγή αυτών των μονολεκτικών σχηματισμών εφαρμόζεται, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενη ανάλυση, ένας διορθωτικός κανόνας αποκοπής, ο οποίος είναι υπεύθυνος για την απαλοιφή της εσωτερικής κλίσης. Όπως αποδεικνύεται και από τα παραδείγματα που ακολουθούν, από τη διαδικασία παραγωγής απορρίπτονται οι δομές [O O σε γενική], οι οποίες έχουν την κεφαλή αριστερά, ακριβώς για το λόγο ότι η κεφαλή δεν παρουσιάζει δυνατότητα επιθηματοποίησης (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.).

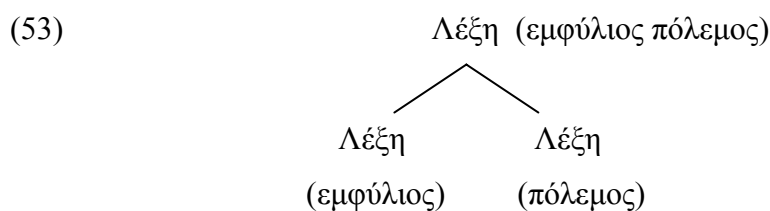
- (51) τρίτος κόσμος → τριτοκοσμικός
δημόσιος υπάλληλος → δημοσιούπαλληλικός
ψυχρός πόλεμος → ψυχροπολεμικός
ελεύθερο επάγγελμα → ελευθεροεπαγγελματίας
μαύρη αγορά → μαυραγορίτης (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.)

Σχετικά με το μορφολογικό σχηματισμό των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων η Ράλλη αναφέρει αρχικά την πρόταση των Di Sciullo και Williams (1987: 78 - 110), που υιοθετούν για δομές των ρωμανικών κυρίως γλωσσών. Χρησιμοποιούν τον όρο «συντακτικό άτομο» “syntactic atom”, ή καλύτερα «συντακτική λέξη»

“syntactic word”, για να αναφερθούν σε δομές που έχουν τη μορφή ονοματικής φράσης αλλά συγχρόνως εμφανίζουν τη δυνατότητα εισαγωγής σε μία X^0 – θέση (βλ. Di Sciullo & Williams, 1987: 78 – 79). Σύμφωνα μ’ αυτή την πρόταση, οι κατασκευές αυτές δημιουργούνται στη σύνταξη και ύστερα από τη διαδικασία της λεξικοποίησης μετατρέπονται σε μορφολογικές. Συγκεκριμένα πρόκειται για μια διαδικασία «ονοματικοποίησης» (nominalization) που δίνει σε ονοματικές φράσεις τα χαρακτηριστικά ενός ουσιαστικού, δηλαδή γενικότερα μιας μορφολογικής κατασκευής (βλ. Di Sciullo & Williams, 1987: 95 – 97). Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.1.) εφαρμόζει την προσέγγιση αυτή σε μια ελληνική δομή, όπως η φράση «εμφύλιος πόλεμος», και έτσι προκύπτει το σχήμα που ακολουθεί.

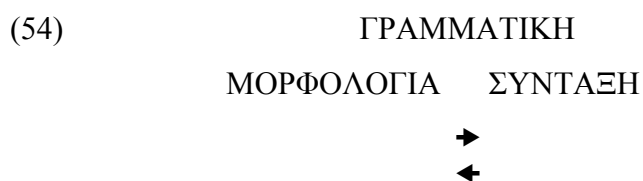

Η πρόταση αυτή δε θα μπορούσε, σύμφωνα με τη Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.1.) να εφαρμοστεί και για αντίστοιχες ελληνικές δομές, καθώς η λεξικοποίηση εφαρμόζεται σε κατασκευές που δεν σχετίζονται με παραγωγικούς σχηματισμούς της γλώσσας. Τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα είναι ιδιαίτερα παραγωγικά, από τα οποία και προκύπτουν καθημερινά νεολογισμοί. Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.1.) υιοθετεί τον κανόνα σχηματισμού «λέξη → λέξη λέξη», τον οποίο είχε άλλωστε προτείνει και σε προηγούμενη μελέτη (βλ. Ράλλη, 1991: 152 – 153). Αυτός ο κανόνας σχηματισμού είναι κατάλληλος για τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, τα οποία αποτελούνται από ανεξάρτητες λέξεις. Έτσι η φράση «εμφύλιος πόλεμος» θα μπορούσε να αναπαρασταθεί με το ακόλουθο σχήμα (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.1.).

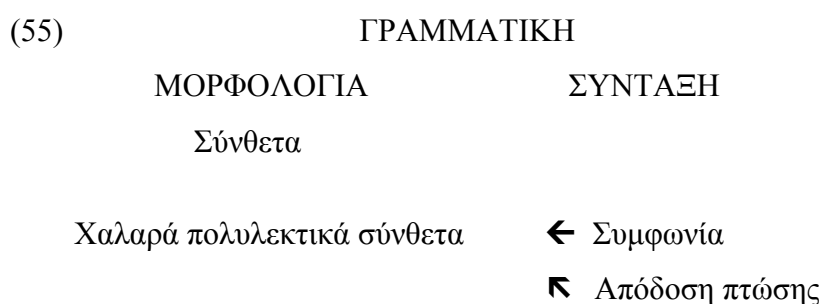

Ο κανόνας αυτός είχε προταθεί και για τα μονολεκτικά σύνθετα με πρώτο συστατικό άκλιτη λέξη, όπως για παράδειγμα η λέξη «ξαναγράφω». Η αποδοχή αυτού του κανόνα σχηματισμού και για τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα έχει το πλεονέκτημα αφενός να ενισχύει τη μορφολογική τους υπόσταση και αφετέρου να τα εντάσσει στους παραγωγικούς σχηματισμούς της γλώσσας.

Για να προβλεφθούν όμως και τα συντακτικά χαρακτηριστικά αυτών των δομών, η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.1.) υιοθετεί την πρόταση της Boger (1988) για παράλληλη διάταξη μορφολογίας και σύνταξης. Η προσέγγιση αυτή δικαιολογεί τόσο την ύπαρξη μορφολογικών σχηματισμών που όμως εμφανίζουν συντακτικά χαρακτηριστικά, όσο όμως και την ύπαρξη συντακτικών σχηματισμών με μορφολογικά χαρακτηριστικά. Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.1.) παρουσιάζει σχηματικά την παράλληλη διάταξη μορφολογίας – σύνταξης, όπως παρατίθεται στο ακόλουθο σχήμα.

Στον τομέα λοιπόν της μορφολογίας εντάσσονται τόσο οι μονολεκτικοί σχηματισμοί όσο και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Οι μονολεκτικοί σχηματισμοί τοποθετούνται στα υψηλότερα επίπεδα της μορφολογίας, σε σημείο δηλαδή όπου οι σχηματισμοί δεν είναι ορατοί από τους κανόνες της σύνταξης. Όπως έχει ήδη αναλυθεί, η Boger (1988) και στη συνέχεια και η Ράλλη (1991, προσεχώς) υποστηρίζουν ότι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα δημιουργούνται στα κατώτερα επίπεδα της μορφολογίας, μαζί με τις παραγωγικότερες δομές. Στο σημείο αυτό έχουν πρόσβαση και στη σύνταξη, από την οποία δέχονται συντακτικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η συμφωνία και η απόδοση πτώσης.

Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.3.1.) επισημαίνει ότι η υπόθεση της παράλληλης διάταξης και λειτουργίας της μορφολογίας και της σύνταξης έχει το πλεονέκτημα της αποσαφήνισης του σχηματισμού των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Αντίθετα, η προσέγγιση των Di Sciullo και Williams (1987) που υιοθετεί την διαδικασία της λεξικοποίησης αφήνει αρκετές αοριστίες και ασάφειες. Αφενός δεν διαφοροποιούνται με σαφήνεια οι λεξικοποιημένες ονοματικές φράσεις από τις κοινές ονοματικές φράσεις και αφετέρου γίνεται διάκριση στις λεξικοποιημένες φράσεις ανάλογα με το βαθμό λεξικοποίησης που χαρακτηρίζει την κάθε φράση.

Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.1.) επισημαίνει ότι υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ μορφολογικών και συντακτικών δομών, οι οποίες όμως είναι εύκολο να μπερδευτούν μια και έχουν την ίδια μορφή. Η παρατήρηση αυτή διατυπώθηκε αρχικά από τις Ralli και Stavrou (1998: 254) σχετικά με τις δομές [E O]. Οι Ralli και Stavrou υποστήριζαν ότι, όταν το επίθετο δηλώνει ένα όρισμα του ουσιαστικού, όπως για παράδειγμα στη φράση «θεατρική κριτική», ή έχει ταξινόμική σχέση μ' αυτό, όπως συμβαίνει στη φράση «πυρηνική ζώνη», τότε η δομή είναι συντακτική. Η ιδιαιτερότητα αυτών των κατασκευών, που τις διαφοροποιεί από τις μορφολογικές, οφείλεται στη φύση του επιθέτου. Αυτό άλλωστε αποδεικνύεται και ύστερα από έλεγχο των σχηματισμών με τη διαδικασία των τεστ. Παρατηρείται ότι οι κατασκευές αυτές ανταποκρίνονται θετικά σε όλα τα τεστ, μοιράζονται δηλαδή κοινά στοιχεία με τις ονοματικές φράσεις. Παραδείγματα συντακτικών δομών είναι τα ακόλουθα.

(56) ατομική βόμβα

πυρηνική δοκιμή

ψηφιακό κύκλωμα

υπουργικό / προεδρικό διάταγμα

μουσική κριτική

μικροφωνική εγκατάσταση

μεσημεριανός /-άτικός ύπνος

οδικό δίκτυο

(Ralli & Stavrou, 1998: 249)

Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.1.) επεκτείνει αυτήν την παρατήρηση και στους σχηματισμούς [O O σε γενική], στις περιπτώσεις όπου η μη κεφαλή, δηλαδή το ουσιαστικό σε γενική, αποτελεί όρισμα της κεφαλής. Αυτές λοιπόν οι περιπτώσεις

αποτελούν συντακτικές δομές, κάτι που διαπιστώνεται και μέσα από τη διαδικασία των τεστ. Παραδείγματα τέτοιων σχηματισμών παρατίθενται στη συνέχεια.

- (57) παραγωγή καπνού
 - επεξεργασία δεδομένων
 - εκπομπή αερίων
 - χορήγηση δανείου

Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.1.) επισημαίνει ότι αυτές οι δομές παρά το συντακτικό τους χαρακτήρα παρουσιάζουν κάποιο βαθμό αδιαφάνειας στη σημασία. Ενδεικτικά αναφέρει τη φράση «επεξεργασία δεδομένων», που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την επεξεργασία δεδομένων με υπολογιστή. Το στοιχείο της συνθετότητας στη σημασία παραπέμπει σε μορφολογικούς σχηματισμούς, όπως είναι και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Επομένως, οι κατασκευές αυτές διαφοροποιούνται κάπως από τις αμιγώς συντακτικές δομές. Ο έλεγχος δομών με τη βοήθεια διαφόρων τεστ, που ακολουθεί, έδειξε ότι οι φράσεις αυτές μοιράζονται κοινά στοιχεία με τις ονοματικές φράσεις.

Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.1.) εξετάζει επισταμένως τα δομικά χαρακτηριστικά των ιδιαίτερων αυτών φράσεων, για να μπορέσει στη συνέχεια να τις κατηγοριοποιήσει με ασφάλεια. Παρατηρεί ότι, σε αντίθεση με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα (58α), οι φράσεις αυτές επιτρέπουν την ύπαρξη προσδιοριστικού στοιχείου σε κάποιο από τα συστατικά τους (58β).

- (58α) *ζώνη ιδιαίτερης ασφαλείας
- (58β) επεξεργασία σημαντικών δεδομένων

Διαπιστώνει επίσης ότι ενώ στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα δεν είναι δυνατή η παρεμβολή άλλου στοιχείου στο εσωτερικό της δομής (59α), στις φράσεις που μελετώνται κάτι τέτοιο είναι δυνατό (59β).

- (59α) *Ζήτησε ένα στεγνό και μικρό καθάρισμα.
- (59β) θεατρική και κινηματογραφική κριτική

Επιπλέον, ενώ στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα η σειρά των όρων δεν επιδέχεται μεταβολές (60α), στις φράσεις αυτές, όπως και στις ονοματικές φράσεις, τα συστατικά μπορούν να αλλάξουν θέση (60β).

(60α) *Δέσε την ασφαλείας τη ζώνη για να μην κινδυνεύσεις.

(60β) Κριτική θεατρική είναι καλό να υπάρχει.

Στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O] δεν είναι δυνατή η επανάληψη του άρθρου (61α), κάτι που παρατηρείται σ' αυτές τις φράσεις (61β).

(61α) *Πήγαν στην Κύπρο και πέρασαν την πράσινη τη γραμμή.

(61β) Η βιομηχανική η ζώνη είναι υπό έγκριση στο σχέδιο πόλης.

Τέλος, ενώ στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [O O σε γενική] τα συστατικά τους δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο συναναφοράς (62α), σε αντίστοιχες φράσεις κάτι τέτοιο φαίνεται να είναι επιτρεπτό (62β).

(62α) *Αναφέρει τα πρακτορεία ειδήσεων_i [τις οποίες]_i άκουσε πριν λίγο.

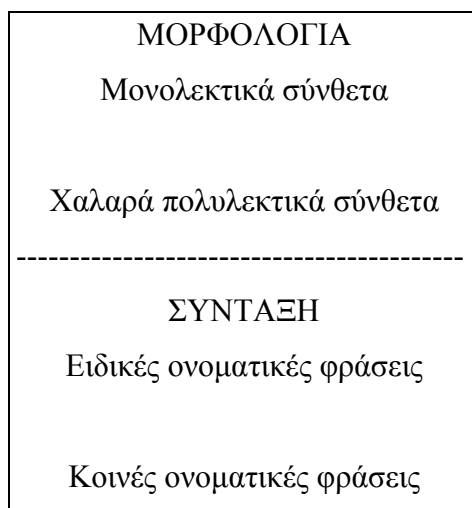
(62β) Ανέφερε το μέγεθος της εκπομπής αερίων_i [τα οποία]_i άκουσε ότι ήταν δηλητηριώδη.

Ύστερα από τη διαδικασία ελέγχου των ιδιαίτερων αυτών φράσεων, η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.1.) διαπιστώνει ότι πρόκειται για ονοματικές φράσεις, για συντακτικούς δηλαδή σχηματισμούς που όμως, όπως φαίνεται, συνορεύουν με τη μορφολογία, μια και εν μέρει διαθέτουν ένα μορφολογικό χαρακτηριστικό, δηλαδή τη σημασιολογική αδιαφάνεια. Έτσι, τις ονομάζει «ειδικές ονοματικές φράσεις».

Με αφορμή αυτήν την παρατήρηση, η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.1.) επαναφέρει την πρόταση του Chomsky (1971) και του Kiparsky (1982) σχετικά με τη διάταξη της μορφολογίας και της σύνταξης. Σύμφωνα μ' αυτήν την πρόταση, η διάταξη των δύο τομέων είναι γραμμική, ενώ η μορφολογία προηγείται της σύνταξης. Στο πλαίσιο αυτού του συνεχούς δικαιολογούνται τόσο τα συντακτικά χαρακτηριστικά των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων όσο και τα μορφολογικά γνωρίσματα ειδικών ονοματικών φράσεων. Και οι δύο περιπτώσεις βρίσκονται στα όρια των δύο τομέων, τα οποία μάλιστα δεν είναι διακριτά. Έτσι υπάρχει η

δυνατότητα να υιοθετούν κάποια στοιχεία που ανήκουν στον αντίθετο τομέα. Το ακόλουθο σχήμα αναπαριστά τη γραμμική διάταξη μορφολογίας – σύνταξης. Η πρόταση αυτή αντιβαίνει βέβαια στην παράλληλη διάταξη που είχε προτείνει η Borer (1988). Και στις δύο όμως περιπτώσεις επιβεβαιώνεται η αυτονομία του τομέα της μορφολογίας στη γραμματική.

(63) Συνεχές ονοματικών κατασκευών.

Τέλος, η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.2.) αναφέρεται στις κατασκευές [Ο Ο σε ονομαστική] τις οποίες και διαφοροποιεί από τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Αναφέρει δύο υποπεριπτώσεις. Στην πρώτη ομάδα τα συστατικά των δομών εμφανίζουν σχέση εξάρτησης (64α), ενώ στη δεύτερη ομάδα τα δύο συστατικά συνδέονται παρατακτικά (64β).

(64α) *Σχέση εξάρτησης*
νόμος πλαίσιο
παιδί θαύμα
άνθρωπος αράχνη
πλοίο φάντασμα
λέξη κλειδί
ταξίδι αστραπή
εταιρία μαϊμού

- (64β) *Σχέση παράταξης*
αρχιτέκτονας αρχαιολόγος
δικηγόρος πολιτικός
μεταφραστής διερμηνέας
γιατρός νοσοκόμος
παραγωγός σκηνοθέτης
αγρότης καθηγητής
ηθοποιός τραγουδιστής

Στις κατασκευές με σχέση εξάρτησης η κεφαλή βρίσκεται αριστερά, όπως και στις δομές [Ο Ο σε γενική]. Στις παρατακτικές δομές δεν προσδιορίζεται η θέση της κεφαλής, όπως δηλαδή συμβαίνει και στα παρατακτικά μονολεκτικά σύνθετα, μια και τα δύο συστατικά μοιράζονται στις ίδιες ιδιότητες.

Οι δομές αυτές παρουσιάζουν αρκετά μορφολογικά χαρακτηριστικά, αν και διαφέρουν σε κάποια σημεία από τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Αρχικά, η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.2.) παρατηρεί ότι εμφανίζουν σημασιολογική αδιαφάνεια. Επίσης ανταποκρίνονται αρνητικά στα τεστ εντοπισμού συντακτικής αυτονομίας. Έτσι, τα συστατικά του σχηματισμού δεν επιδέχονται ανεξάρτητα προσδιοριστικά στοιχεία, όπως φαίνεται στα παραδείγματα στο (65).

- (65) *άνθρωπος μεγάλο φάντασμα
*ηθοποιός καλός τραγουδιστής

Επίσης, στις κατασκευές με σχέση εξάρτησης δεν είναι δυνατή η ανατροπή της σειράς των όρων, κάτι που γίνεται εμφανές στις φράσεις στο (66).

- (66) *αράχνη άνθρωπος
*κλειδί λέξη

Από τα ακόλουθα παραδείγματα στο (67) παρατηρεί κανείς ότι τα συστατικά της δομής δεν μπορούν να τεθούν ως αντικείμενο συναναφοράς.

- (67) *Διάβασε το βιβλίο για τον άνθρωπο αράχνη_i [η οποία]_i του προκάλεσε τρόμο.

*Συνάντησε τον ηθοποιό τραγουδιστή, [ο οποίος], ερμήνευε όπερα.

Επιπλέον δεν επιτρέπεται η παρεμβολή παρενθετικών στοιχείων μεταξύ των δύο συστατικών, όπως φαίνεται και στα παραδείγματα στο (68).

(68) *Η λέξη, όπως φαίνεται, κλειδί της υπόθεσης είναι ...

*Ο αρχιτέκτονας, όπως βλέπετε, αρχαιολόγος είναι ο ...

Αυτό όμως που διαφοροποιεί τους σχηματισμούς [Ο Ο σε ονομαστική] από τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα είναι ότι η μη κεφαλή, δηλαδή το προσδιορίζον στοιχείο αλλάζει κλιτικά χαρακτηριστικά ανάλογα με το συντακτικό περιβάλλον (69α), κάτι που δεν είναι αποδεκτό στα σύνθετα [Ο Ο σε γενική] (69β). Χαρακτηριστική είναι η μετατροπή του δεύτερου συστατικού από ενικό σε πληθυντικό.

(69α) άνθρωποι αράχνες

λέξεις κλειδιά

εταιρίες φαντάσματα

(69β) *ζώνες ασφαλειών

*άρματα μαχών

*κρέμες ημερών

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου δεν ισχύει αυτή η συντακτική αυτονομία, καθώς το δεύτερο συστατικό παραμένει αμετάβλητο (70).

(70) νόμοι πλαίσιο (*νόμοι πλαίσια)

ταξίδια αστραπή (*ταξίδια αστραπές)

Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.2.) διατηρεί επιφυλάξεις ως προς το χαρακτηρισμό αυτών των κατασκευών ως χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Προτιμά να τις θεωρεί «ειδικές ονοματικές φράσεις». Επισημαίνει όμως ότι η συχνότητα εμφάνισής τους κυρίως στο πλαίσιο επιστημονικής ορολογίας ενισχύει τη δομική συνοχή τους και επομένως και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους. Παρατηρείται

δηλαδή μια έλξη των δομών αυτών από τη σύνταξη στη μορφολογία. Αυτό αποδεικνύεται και από την ύπαρξη δομών που εμφανίζουν αμεταβλητότητα, όπως και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Η Ράλλη προτείνει ότι πρόκειται για μια διαδικασία μορφολογοποίησης που μετατρέπει σταδιακά τις ειδικές αυτές ονοματικές φράσεις σε χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα.

Ως ενδεικτικό παράδειγμα παρατίθεται η φράση «νόμος πλαίσιο», η οποία δείχνει να έχει αποκτήσει δομική εσωτερική ενότητα, όπως δηλαδή παρουσιάζουν και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Παρατηρείται λοιπόν αμεταβλητότητα της μη κεφαλής, καθώς δεν επιδέχεται μετατροπή σε πληθυντικό αριθμό επηρεαζόμενο από την κεφαλή. Έτσι η φράση «*νόμοι πλαίσια» δεν είναι αποδεκτή και στη θέση της χρησιμοποιείται η φράση «νόμοι πλαίσιο». Επίσης παρατηρεί κανείς ότι δεν επιτρέπεται η εισαγωγή προσδιορισμού, κάτι που σημαίνει ότι η δομική ενότητα της φράσης είναι αδιάσπαστη. Έτσι, δεν είναι επιτρεπτή για παράδειγμα η φράση «*νόμος καθορισμένο πλαίσιο». Οι παγιωμένες ιδιότητες αυτής της φράσης, που μάλιστα συμπίπτουν με τις ιδιότητες των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, επιβεβαιώνουν σύμφωνα με τη Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.2.) την άποψη ότι οι δομές [Ο Ο σε ονομαστική] βρίσκονται σε μια διαδικασία μορφολογοποίησης.

Άλλωστε δεν θα πρέπει να παρακαμφθεί το γεγονός ότι κυρίως οι σχηματισμοί [Ο Ο σε ονομαστική] εισήχθησαν αρχικά στην ελληνική γλώσσα ως μεταφραστικά δάνεια πρωτίστως από τα γαλλικά, αλλά και από τα αγγλικά. Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986: 206 – 207) παραθέτει ενδεικτικά παραδείγματα (βλ. (71)) που υφίστανται στα ελληνικά κατά αντιστοιχία των γαλλικών. Επιπλέον στο δεύτερο συστατικό των δομών έχουν διατηρηθεί αυτούσιες λέξεις τόσο από τα γαλλικά όσο και από τα αγγλικά, όπως είναι για παράδειγμα η λέξη «σοκ» στη φράση «ήττα – σοκ».

(71) ταξίδι αστραπή (voyage – éclair)

θέση κλειδί (poste / position – clé)

λέξη κλειδί (mot – clé)

νόμος πλαίσιο (loi – cadre)

4. Διαδικασίες ελέγχου των δομών.

4.1. Έλεγχος των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων.

Η διαμόρφωση ενός σώματος δεδομένων μέσα από εφημερίδες δημιουργεί την ανάγκη για έλεγχο αυτών των δομών. Απαιτείται λοιπόν η εφαρμογή μιας σειράς κατάλληλων τεστ, με τα οποία ελέγχεται αν η κάθε κατασκευή ξεχωριστά, η οποία έχει τη μορφή χαλαρού πολυλεκτικού συνθέτου, έχει συγχρόνως και μορφολογική υπόσταση. Η σειρά των τεστ, που εφαρμόστηκαν για τον έλεγχο δομών, οι οποίες εντοπίστηκαν μέσα από διάφορες εφημερίδες, είναι αυτή που ακολουθεί και η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.2.) στην πιο πρόσφατη μελέτη της για τα σύνθετα.

Στο τρίτο παράρτημα παρουσιάζονται κατά αλφαβητική σειρά οι σχηματισμοί πρώτα της μορφής [E O] και ύστερα της μορφής [O O σε γενική]. Σύμφωνα με τον έλεγχο που πραγματοποιεί η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.2.), στο πρώτο τεστ δοκιμάζεται η δυνατότητα ύπαρξης προσδιοριστικού στοιχείου. Θα πρέπει όμως να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι για να ελεγχθεί η συντακτική αυτονομία των συστατικών της κατασκευής θα πρέπει το προσδιοριστικό στοιχείο να αναφέρεται μόνο στη μη κεφαλή της. Στις δομές [E O] θα πρέπει δηλαδή να αναφέρεται στο επίθετο, ενώ στις δομές [O O σε γενική] θα πρέπει να αναφέρεται στο ουσιαστικό σε γενική. Αν σ' αυτή την περίπτωση ο προσδιορισμός είναι αποδεκτός και συγχρόνως δεν αλλοιώνεται η σημασία της δομής, αυτό σημαίνει ότι πρόκειται για μια κοινή ονοματική φράση. Όταν όμως ο προσδιορισμός αναφέρεται στην κεφαλή, τότε οι δομές που προκύπτουν είναι γραμματικές, εφόσον άλλωστε τα σύνθετα παρουσιάζουν δυνατότητα ανάπτυξης προς τα αριστερά, σύμφωνα με την αρχή της επαναδρομής (βλ. Ράλλη, 2005: 271 – 272). Η δυνατότητα εφαρμογής της αρχής της επαναδρομής σε μια δομή σημαίνει ότι η δομή αυτή έχει τα χαρακτηριστικά συνθέτου και επομένως επιτρέπει την εισαγωγή νέων μη κεφαλών, ενώ η κεφαλή, που στα μονολεκτικά σύνθετα αλλά και στα σύνθετα της μορφής [E O] βρίσκεται δεξιά, παραμένει αμετάβλητη. Το ίδιο όμως ισχύει και για τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [O O σε γενική], ακόμα και αν η κεφαλή βρίσκεται αριστερά.

Για παράδειγμα, στο χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο «ψυχρός πόλεμος», η φράση «*πολύ ψυχρός πόλεμος» είναι αντιγραμματική, ακριβώς γιατί ο προσδιορισμός αναφέρεται στη μη κεφαλή της δομής. Η φράση πάλι «πολυετής

ψυχρός πόλεμος» είναι γραμματική γιατί σ' αυτή εφαρμόζεται η ιδιότητα της επαναδρομής. Αντίστοιχα, στο χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο «ζώνη ασφαλείας», η φράση «*ζώνη ιδιαίτερης ασφαλείας» είναι αντιγραμματική, ενώ η φράση «καινούργια ζώνη ασφαλείας» είναι γραμματική και επομένως δε βοηθά στον προσδιορισμό των ιδιοτήτων της δομής. Έτσι ελέγχεται ο βαθμός συνοχής κάθε σχηματισμού, κάτι που αποτελεί κριτήριο διαχωρισμού των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων από τις ονοματικές φράσεις.

Στο δεύτερο τεστ ελέγχεται η δυνατότητα παρεμβολής στοιχείου στο εσωτερικό της δομής. Ο έλεγχος εισαγωγής νέου στοιχείου αντιστοιχεί στο “test of insertion” (βλ. Bisetto & Scalise, 1999: 42 – 43). Το τεστ αυτό έχει καθοριστική σημασία καθώς όταν, ακόμα και μόνο σ' αυτό, η υπό έλεγχο κατασκευή ανταποκρίνεται θετικά τότε καταχωρείται στις ενδιάμεσες δομές, όπως τις χαρακτηρίζουν οι Ralli και Stavrou (1997: 248 – 249). Στο τεστ αυτό αποφεύγεται η εισαγωγή παρενθετικών προτάσεων, καθώς σύμφωνα με τους Bisetto και Scalise (1999: 42) αυτή η μορφή ελέγχου δεν είναι ιδιαίτερα αξιόπιστη για τον διαχωρισμό των σχηματισμών. Η καταχώρηση, επομένως, μιας δομής στις μορφολογικές θα πρέπει να συνάδει με την αρνητική ανταπόκρισή της σ' αυτό το τεστ. Για παράδειγμα, οι δομές «εθνική οδός» και «αγορά εργασίας» έχουν ένα σημαντικό λόγο να χαρακτηριστούν ως χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα γιατί οι φράσεις «*εθνική και κρατική οδός» και «*αγορά εργασίας και απασχόλησης» δεν είναι αποδεκτές.

Στο τρίτο τεστ ελέγχεται η δυνατότητα ανατροπής της σειράς των όρων, η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό των ονοματικών φράσεων. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι αποδεκτή η αλλαγή της θέσης της κεφαλής του συνθέτου. Στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O], όπως στο παράδειγμα «ένοπλες δυνάμεις», η κεφαλή δεν επιτρέπεται να βρίσκεται αριστερά. Έτσι η φράση «*δυνάμεις ένοπλες» είναι αντιγραμματική. Αντίστοιχα, στα σύνθετα της μορφής [O O σε γενική], όπως στο παράδειγμα «κώδικας τιμής», η κεφαλή πρέπει να βρίσκεται στα αριστερά. Επομένως η φράση «*τιμής κώδικας» είναι αντιγραμματική.

Με βάση πάλι τις ιδιότητες των ονοματικών φράσεων, στο τέταρτο τεστ δοκιμάζεται η δυνατότητα επανάληψης του άρθρου. Αν η επανάληψη του άρθρου είναι αποδεκτή, τότε η κατασκευή έχει συντακτικό χαρακτήρα. Σε αντίθετη περίπτωση η δομή μπορεί να χαρακτηριστεί ως χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο. Οι φράσεις για παράδειγμα «*ο κρατικός ο μηχανισμός» και «*το λουκέτο της διαρκείας» δεν είναι αποδεκτές. Αυτό σημαίνει ότι τα παραδείγματα «κρατικός

μηχανισμός» και «λουκέτο διαρκείας» έχουν μορφολογικά γνωρίσματα και θα μπορούσαν επομένως να χαρακτηριστούν ως χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα.

Στο τελευταίο τεστ γίνεται ο έλεγχος συναναφοράς (coreference) των συστατικών του σχηματισμού, και συγκεκριμένα της μη κεφαλής του. Στις μορφολογικές δομές η μη κεφαλή δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συναναφοράς. Έτσι για παράδειγμα η φράση «... *τα σώματα ασφαλείας, την οποία το κράτος χρειάζεται ...» δεν είναι αποδεκτή, γιατί η κατασκευή «σώματα ασφαλείας» αποτελεί χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο. Το τεστ αυτό δεν χρησιμοποιείται για τις δομές της μορφής [E O], αλλά ούτε και για τις δομές της μορφής [O O σε γενική] όταν και τα δύο συστατικά είναι του ίδιου γένους. Στο χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο για παράδειγμα «περίοδος χάριτος», δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ο έλεγχος συναναφοράς για τον λόγο ότι και τα δύο ουσιαστικά είναι γένους θηλυκού. Έτσι δεν θα μπορεί να προσδιοριστεί αν η αναφορική πρόταση έχει ως αντικείμενο την κεφαλή ή τη μη κεφαλή του συνθέτου.

Υπάρχουν όμως και ελάχιστες περιπτώσεις στις οποίες παρατηρείται το ίδιο γένος και στα δύο συστατικά, παρ' όλα αυτά όμως εφαρμόζεται το τεστ συναναφοράς. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι από τα συμφραζόμενα καθίσταται σαφές ότι η αναφορική πρόταση έχει ως αντικείμενο τη μη κεφαλή της κατασκευής. Έτσι, στο παράδειγμα «αγορά εργασίας» εφαρμόζεται το τεστ συναναφοράς παρότι και τα δύο ουσιαστικά είναι γένους θηλυκού. Από τη φράση όμως «...*αγορά εργασίας, την οποία ψάχνει εδώ και πολύ καιρό» συμπεραίνει κανείς ότι η αναφορική πρόταση μπορεί να αναφέρεται μόνο στο ουσιαστικό «εργασίας», μια και στη συγκεκριμένη περίπτωση το ουσιαστικό «αγορά» δεν ορίζεται ως τόπος, τον οποίο μπορεί κάποιος να ψάξει. Στην περίπτωση της αναφοράς στο ουσιαστικό «εργασίας», η φράση είναι αντιγραμματική.

Η ανταπόκριση των σχηματισμών στη σειρά των τεστ, που περιγράφηκαν ως τώρα, καθορίζει το είδος τους. Σε περίπτωση δηλαδή που μια δομή ανταποκρίνεται αρνητικά σε όλα τα τεστ εντοπισμού συντακτικής αυτονομίας, δηλαδή όλες οι φράσεις ή προτάσεις βγαίνουν αντιγραμματικές, αυτό μαρτυρεί την ύπαρξη ισχυρής δομικής συνοχής. Έτσι, οι δομές χαρακτηρίζονται μορφολογικές και ταξινομούνται στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Ενδεικτικά παραδείγματα χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων είναι τα ακόλουθα δύο. Το πρώτο είναι της μορφής [E O] και το δεύτερο της μορφής [O O σε γενική].

(72) μαύρη προπαγάνδα

- α) *έντονη μαύρη προπαγάνδα
- β) *μαύρη και άσπρη προπαγάνδα
- γ) *προπαγάνδα μαύρη
- δ) *η μαύρη η προπαγάνδα

(73) κώδικας τιμής

- α) *κώδικας μεγάλης τιμής
- β) *κώδικας τιμής και αξιοπρέπειας
- γ) *τιμής κώδικας
- δ) *ο κώδικας της τιμής
- ε) *κώδικας τιμής, την οποία διασφαλίζει με κάθε τρόπο

Ο χαρακτηρισμός των δομών ως συντακτικών προκύπτει λόγω της θετικής ανταπόκρισής τους στα τεστ. Αυτό σημαίνει ότι διαπιστώνεται συντακτική αυτονομία στη δομή και έτσι ταξινομούνται στις ονοματικές φράσεις. Στη συνέχεια παρατίθενται ενδεικτικά παραδείγματα φράσεων, οι οποίες συγκαταλέγονται στις συντακτικές δομές λόγω της ανταπόκρισής τους στα τεστ.

(74) άγρυπνο βλέμμα

- α) πάντα άγρυπνο βλέμμα
- β) ?άγρυπνο και πονηρό βλέμμα
- γ) με βλέμμα άγρυπνο παρακολουθεί πάντα ...
- δ) ?το άγρυπνο το βλέμμα

(75) σπορά υποσχέσεων

- α) σπορά σημαντικών υποσχέσεων
- β) σπορά υποσχέσεων και ελπίδων
- γ) ?σε υποσχέσεων σπορά εξελίχθηκε ο προεκλογικός λόγος
- δ) η σπορά των υποσχέσεων έφερε αποτέλεσμα
- ε) σπορά υποσχέσεων, οι οποίες θα πραγματοποιηθούν ...

Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο παίζει το δεύτερο τεστ, δηλαδή το τεστ εισαγωγής νέου στοιχείου, το οποίο μάλιστα καθορίζει και τον χαρακτηρισμό της δομής ως ενδιάμεσης. Όταν δεν υπάρχει συστηματικότητα στα αποτελέσματα της ανταπόκρισης των κατασκευών στα διάφορα τεστ, αυτό σημαίνει ότι ο χαρακτήρας της δομής είναι μεικτός. Δηλαδή εντοπίζονται τόσο μορφολογικά χαρακτηριστικά εσωτερικής συνοχής όσο και χαρακτηριστικά συντακτικής αυτονομίας. Δίνονται και πάλι δύο ενδεικτικά παραδείγματα ενδιάμεσων δομών, ένα για την κάθε μορφή δομής.

(76) υγρός τάφος

- α) *πολύ υγρός τάφος
- β) ?υγρός και σκοτεινός τάφος
- γ) *τάφος υγρός φυλάει τα σώματα ...
- δ) *ο υγρός ο τάφος φυλάει τα σώματα ...

(77) βουνό προβλημάτων

- α) βουνό σημαντικών προβλημάτων
- β) *βουνό προβλημάτων και δυσκολιών
- γ) *προβλημάτων βουνό
- δ) ?το βουνό των προβλημάτων δεν αντιμετωπίζεται ...

Στο παράδειγμα της μορφής [E O] η φράση «υγρός τάφος» είναι ομώνυμη. Αυτό σημαίνει ότι η δομή απαντάται τόσο ως μορφολογική, όσο και ως συντακτική. Η διαφοροποίηση στον χαρακτήρα της διαμορφώνεται και από τη σημασία που αντικατοπτρίζει. Όταν λοιπόν η φράση «υγρός τάφος» χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη θάλασσα, τότε έχει κυρίως μορφολογική υπόσταση. Όταν απλά περιγράφει έναν τάφο με υγρασία, τότε έχει σαφώς συντακτικό χαρακτήρα. Η κατασκευή μελετάται ως μορφολογική και έτσι ελέγχεται ο βαθμός της εσωτερικής συνοχής της. Επειδή όμως η ανταπόκρισή της στο δεύτερο τεστ είναι μεν αμφιλεγόμενη ως προς τη χρήση αλλά θετική ως προς τη γραμματικότητα, η κατασκευή καταχωρείται ως ενδιάμεση. Το δεύτερο παράδειγμα ενδιάμεσης δομής, δηλαδή η φράση «βουνό προβλημάτων», αποκτά αυτό το χαρακτηρισμό, γιατί ανταποκρίνεται θετικά στα δύο από τα τέσσερα τεστ.

Μετά την ανάλυση των ιδιοτήτων των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων ακολουθεί η μελέτη των χαρακτηριστικών τους ανά είδος. Η ταξινόμηση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων της μορφής [E O] σύμφωνα με το πρόσφυμα που συμμετέχει στην παραγωγή του επιθέτου, δηλαδή της μη κεφαλής του σχηματισμού, οδηγεί σε δύο βασικές παρατηρήσεις. Αρχικά, θα μπορούσε κάποιος να επισημάνει ότι, αν και σε γενικές γραμμές η παραγωγή των επιθέτων στα νέα ελληνικά βασίζεται σε παραγωγικά επιθήματα που επιλέγουν ως βάση ουσιαστικό, στην παραγωγή των επιθέτων των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, η προτίμηση αυτή λαμβάνει τον χαρακτήρα συντριπτικής πλειοψηφίας. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από το τέταρτο παράρτημα, αν διαχωρίσει κανείς τα αμιγή επίθετα, τα υπόλοιπα παράγονται με επιθήματα που επιλέγουν ως βάση ουσιαστικά. Εξαιρέση αποτελούν μόνο τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα στα οποία το πρώτο συστατικό είναι το επίθετο «ανοιχτός», το οποίο παράγεται από τον συνδυασμό της ρηματικής βάσης ανοιγ- και του επιθήματος -τ(ος). Ως δεύτερη σημαντική παρατήρηση θα μπορούσε κανείς να θέσει το γεγονός της προτίμησης στο παραγωγικό πρόσφυμα -ικ(ος).

Επίσης παρατηρείται η εμφάνιση λόγιων στοιχείων, κυρίως στη θέση του επιθέτου. Στα παραδείγματα «λίθινη εποχή» και «ψυχρός πόλεμος», τα επίθετα «λίθινη» και «ψυχρός» έχουν λόγια βάση. Στη δομή πάλι «παραδείσια πτηνά» και τα δύο συστατικά έχουν λόγια βάση. Σύμφωνα με τη Ράλλη (2005: 189) η εμφάνιση λόγιων στοιχείων οφείλεται σε τρεις παράγοντες: α) στην υψηλή παραγωγικότητα του λόγιου στοιχείου, όπως δηλαδή διαπιστώνεται για το επίθετο «ψυχρός», β) στην έλλειψη αντίστοιχου μη λόγιου στοιχείου, κάτι που δεν διαπιστώνεται στα συγκεκριμένα παραδείγματα και γ) στην γενικότερη τάση για αρχαιοπρεπές ύφος. Το τελευταίο αυτό κριτήριο βοηθά στον χαρακτηρισμό των σχηματισμών ως χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, καθώς ενισχύει την μορφολογική τους ενότητα. Η Ράλλη (2005: 84) μάλιστα υποστηρίζει ότι η ύπαρξη λόγιων στοιχείων σχετίζεται με τη διαδικασία της λεξικοποίησης. Αφορά δηλαδή δομές που θα πρέπει να καταχωρηθούν ως λήμματα στο λεξικό και επιπλέον έχουν αδιαφανή σημασία.

Προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις ομώνυμες δομές. Δηλαδή σε δομές που εμφανίζουν την ίδια μορφή, διαφορετική όμως σημασία. Η κατασκευή για παράδειγμα «υγρός τάφος», όπως έχει ήδη αναφερθεί, έχει μορφολογικά χαρακτηριστικά, όταν χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη θάλασσα. Με τη σημασία όμως ενός τάφου με υγρασία αποτελεί μια ονομαστική φράση. Το ίδιο συμβαίνει και με το παράδειγμα «πράσινο φως», που ως χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο δηλώνει

δυνατότητα εκκίνησης ή έναρξης, ενώ όταν δηλώνει απλά ένα φως με πράσινο χρώμα, τότε έχει συντακτικά χαρακτηριστικά.

Ενδιαφέρον στοιχείο είναι το γεγονός ότι οι δομές της μορφής [E O] υπόκεινται στη διαδικασία της παραγωγής, όπως έχει άλλωστε αναλυθεί με λεπτομέρεια και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ως τώρα έχει διαπιστωθεί (βλ. Ράλλη, 1991: 153) ότι τα χαλαρά αυτά πολυλεκτικά σύνθετα σχηματίζουν επίθετα με το παραγωγικό μόρφημα -ικ(ος), όπως είναι τα παραδείγματα «τριτοκοσμικός», «ψυχοπολεμικός» και «δημοσιοϋπαλληλικός» (βλ. Ράλλη, 1991: 153 καθώς και Ralli & Stavrou, 1998: 253). Παρατηρείται όμως και η παραγωγή ουσιαστικών με το παραγωγικό μόρφημα -τη(ς), το οποίο μάλιστα επιλέγει ρηματική βάση (βλ. Ράλλη, 2005: 148). Παρ' όλα αυτά εντοπίστηκαν τα παραδείγματα «μαυραγορίτης» (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.) καθώς και «Αγιοταφίτης» και «νεοεποχίτης». Επίσης διαπιστώνεται και η παραγωγή του ουσιαστικού «ελευθεροεπαγγελματίας» που προέρχεται από το χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο «ελεύθερο επάγγελμα» (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.). Έτσι φαίνεται ότι στη διαδικασία της παραγωγής με βάση χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο συμμετέχει και το επίθημα -ια. Συγκεκριμένα, για τη δομή «στεγνό καθάρισμα» έχει καταγραφεί και το μονολεκτικό σύνθετο «στεγνοκαθάρισμα» (βλ. Ralli, 1992: 145). Η ανάμειξη των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων της μορφής [E O] και σε άλλες μορφολογικές διαδικασίες επιβεβαιώνει τον μορφολογικό τους χαρακτήρα.

Σε αντιστοιχία με τη μελέτη των χαρακτηριστικών των δομών της μορφής [E O] αναλύονται και τα χαρακτηριστικά του δεύτερου είδους χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, δηλαδή των δομών [O O σε γενική]. Στο πέμπτο παράρτημα πραγματοποιούνται δύο επιπλέον τεστ, που οδηγούν σε μια σειρά παρατηρήσεων, όπως αυτές που ακολουθούν. Το πρώτο τεστ αφορά τον έλεγχο μεταβλητότητας του αριθμού των δύο συστατικών, ενώ με το δεύτερο ελέγχεται η δυνατότητα ύπαρξης οριστικού άρθρου πριν από τη μη κεφαλή της κατασκευής.

Συγκεκριμένα, στον έλεγχο μεταβλητότητας των χαρακτηριστικών του αριθμού, οι σχηματισμοί των οποίων και τα δύο συστατικά βρίσκονται στον ενικό αριθμό τίθενται στον πληθυντικό αριθμό. Για παράδειγμα στο χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο «κρέμα ημέρας» δοκιμάζεται η αποδεκτότητα της φράσης «*κρέμες ημερών». Αν πάλι παρατηρείται ασυμφωνία στα χαρακτηριστικά του αριθμού μεταξύ των δύο συστατικών ελέγχεται κατά πόσο η μη κεφαλή της δομής μπορεί να προσαρμοστεί ως προς τα χαρακτηριστικά αριθμού της κεφαλής. Έτσι, στο χαλαρό

πολυλεκτικό σύνθετο «πόλεμος νεύρων» ελέγχεται η δυνατότητα μεταβολής της φράσης σε «*πόλεμος νεύρου».

Ύστερα από αυτόν τον έλεγχο διαπιστώνει κανείς ότι στις δομές της μορφής [Ο Ο σε γενική] δεν παρατηρείται μεταβλητότητα των χαρακτηριστικών του αριθμού της μη κεφαλής. Στην πλειοψηφία αυτών των σχηματισμών και τα δύο συστατικά βρίσκονται στον ενικό αριθμό. Μετατρέποντας τον αριθμό της κεφαλής από ενικό σε πληθυντικό παρατηρούμε ότι η μη κεφαλή δε μεταβάλλεται. Το ίδιο συμβαίνει και στους σχηματισμούς των οποίων τα συστατικά δεν συμφωνούν ως προς τον αριθμό. Για παράδειγμα, η κεφαλή μπορεί να είναι σε ενικό αριθμό και η μη κεφαλή σε πληθυντικό, ή και αντίστροφα. Αν επιχειρήσουμε να μετατρέψουμε τον αριθμό της μη κεφαλής σύμφωνα με τον αριθμό της κεφαλής τότε η δομή δεν είναι αποδεκτή. Γι' αυτό άλλωστε και οι φράσεις «*κρέμες ημερών» και «*πόλεμος νεύρου», που αναφέρθηκαν προηγουμένως, είναι αντιγραμματικές.

Το δεύτερο τεστ ελέγχει την ύπαρξη οριστικού άρθρου που προσδιορίζει τη μη κεφαλή της κατασκευής. Στις μορφολογικές δομές δεν είναι αποδεκτή η ύπαρξη του οριστικού άρθρου. Έτσι για παράδειγμα, τα σύνθετα «δομή βάθους» και «φακός επαφής» δεν είναι αποδεκτά ως «η δομή του βάθους» και «ο φακός της επαφής». Στις ενδιάμεσες δομές το οριστικό άρθρο πριν το ουσιαστικό σε γενική είναι αποδεκτό, αν και σε κάποιες περιπτώσεις με αμφιβολία. Τα παράδειγμα «βουνό προβλημάτων» και «κλοιός απεργιών» θα μπορούσαμε να τα συναντήσουμε και ως «το βουνό των προβλημάτων» και «ο κλοιός των απεργιών».

Η ύπαρξη άρθρου προσδίδει ένα συντακτικό χαρακτηριστικό στο σχηματισμό. Είναι επομένως λογικό να απορρίπτεται από τις μορφολογικές δομές, ενώ απαντάται στις ενδιάμεσες δομές, οι οποίες άλλωστε μοιράζονται τόσο συντακτικά όσο και μορφολογικά χαρακτηριστικά. Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986: 178 – 179) αναφέρει σχετικά με την ύπαρξη οριστικού άρθρου πριν από το ουσιαστικό σε γενική ότι, όταν στην δομή δεν είναι αποδεκτή η ύπαρξη του άρθρου, τότε ο προσδιορισμός σε γενική αντιστοιχεί με επιθετικό προσδιορισμό.

Στις δομές της μορφής [Ο Ο σε γενική] είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική η εμφάνιση λόγιων στοιχείων, τόσο στη θέση της κεφαλής όσο και της μη κεφαλής. Έτσι, παρατηρούνται παραδείγματα όπως «οίκος ανοχής» και «οίκος μόδας», όπου στην κεφαλή εμφανίζεται λόγιο στοιχείο. Στη μη κεφαλή υπάρχει λόγιο στοιχείο στα παραδείγματα «δοχείο νυκτός» και «περίοδος χάριτος», ενώ στη δομή «οίκος ευηγρίας» και τα δύο ουσιαστικά εμφανίζουν λόγιο στοιχείο. Στις κατασκευές πάλι

«ζώνη ασφαλείας», «λουκέτο διαρκείας», «σώματα ασφαλείας» και «μέτρα ασφαλείας», το ουσιαστικό σε γενική εμφανίζει αρχαιοπρεπή στοιχεία στο κλιτικό μόρφωμα της γενικής. Παρότι ανήκουν στην πιο παραγωγική μορφή κλίσης (βλ. Ράλλη, 2005: 120 – 121), η άνοδος του τόνου στη γενική παραπέμπει σε λογιότερα κλιτικά μορφήματα. Σύμφωνα λοιπόν με τα κριτήρια εμφάνισης λόγιων στοιχείων που θέτει η Ράλλη (2005: 189), και τα οποία αναφέρθηκαν προηγουμένως, επιβεβαιώνεται η τάση για αρχαιοπρέπεια στο ύφος. Δεν θα πρέπει σαφώς να παραληφθεί, κάτι που επισημάνθηκε και για τις δομές της μορφής [E O], ότι δηλαδή η ύπαρξη λόγιων στοιχείων στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα ενισχύει την μορφολογική τους ταυτότητα, καθώς σχετίζεται με τη διαδικασία της λεξικοποίησης (βλ. Ράλλη, 2005: 84).

4.2. Έλεγχος των δομών [Ο Ο σε ονομαστική].

Η μελέτη των δομών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] έχει ως άμεσο στόχο την ανάλυση των ιδιοτήτων τους και ως έμμεσο τη σύγκριση με τα δύο είδη χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Έτσι δημιουργείται η ανάγκη της εξέτασης αυτών των δομών μέσα από τη διαδικασία των τεστ, όπως άλλωστε φαίνεται στο έκτο παράρτημα.

Η διαδικασία αυτή των τεστ εφαρμόζεται αρχικά για τη μελέτη των ιδιοτήτων εκείνων των δομών, των οποίων τα συστατικά συνδέονται με σχέση εξάρτησης. Στο πρώτο τεστ ελέγχεται η δυνατότητα αναστροφής της σειράς των όρων. Έτσι διαπιστώνεται ο βαθμός δομικής ενότητας που παρουσιάζει μια φράση. Σε περίπτωση όπου είναι δυνατή η αλλαγή της σειράς των όρων, αυτό μαρτυρεί ότι η συγκεκριμένη κατασκευή διαθέτει κάποια συντακτικά χαρακτηριστικά και επομένως μοιάζει περισσότερο με τις ονομαστικές φράσεις. Στο δεύτερο τεστ ελέγχεται η μεταβλητότητα της μη κεφαλής της δομής ως προς τα χαρακτηριστικά του αριθμού και της κλίσης. Συγκεκριμένα δοκιμάζεται η μεταβλητότητα της μη κεφαλής ως προς την αλλαγή της πτώσης της κεφαλής σε γενική ενικού και πληθυντικού. Και αυτός ο έλεγχος αποσκοπεί στον εντοπισμό δομικής συνοχής, καθώς σε περίπτωση μη μεταβλητότητας της μη κεφαλής διαπιστώνονται κάποια μορφολογικά στοιχεία στη κατασκευή.

Η διαδικασία των τεστ έδειξε μη συστηματικότητα ως προς τις ιδιότητες των σχηματισμών. Πιο αναλυτικά, στις περισσότερες δομές δεν είναι επιτρεπτή η αναστροφή των δύο όρων. Στους σχηματισμούς όμως με δεύτερο συστατικό τις λέξεις «μαϊμού», «βόμβα» και «φίλη» βλέπουμε ότι η σειρά μπορεί να ανατραπεί. Μάλιστα στην ίδια εφημερίδα (Νησιωτική Διαδρομή, 25.02.2006) απαντώνται συγχρόνως τα παραδείγματα «πρόσληψη μαϊμού» και «μαϊμού πρόσληψη». Ενδιαφέρον προκαλεί επίσης η παρατήρηση ότι το ουσιαστικό «μαϊμού» έχει το υψηλότερο ποσοστό εμφάνισης ως δεύτερο συστατικό τέτοιων δομών, ενώ και το ουσιαστικό «βόμβα» εμφανίζεται αρκετά συχνά στη θέση του δεύτερου ουσιαστικού (βλ. Νάκας & Γαβριηλίδου, 2005: 49). Στη θέση του πρώτου συστατικού το ουσιαστικό «βόμβα» εμφανίζει κάποιο βαθμό συχνότητας εμφάνισης (βλ. Νάκας & Γαβριηλίδου, 2005: 47), ενώ αντίθετα για τα ουσιαστικά «μαϊμού» και «φίλη» δεν έχει καταγραφεί κάτι αντίστοιχο. Από αυτές τις παρατηρήσεις μπορεί κανείς να

συμπεράνει ότι δεν προτιμάται ιδιαίτερα η αντιστροφή της σειράς των όρων σ' αυτές τις κατασκευές.

Σχετικά με την συμφωνία των χαρακτηριστικών του αριθμού των δύο συστατικών η Γαβριηλίδου (1995: 272) παρατηρεί ποικιλία ως προς τα φαινόμενα. Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες η συμφωνία αριθμού είναι υποχρεωτική, όπως στο παράδειγμα «άνθρωπος – κλειδί», το οποίο με τη μορφή «*άνθρωποι – κλειδί» είναι αντιγραμματικό. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις η συμφωνία είναι δυνατή, αλλά όχι υποχρεωτική. Έτσι η δομή «τιμή – έκπληξη» μπορεί στον πληθυντικό αριθμό να απαντηθεί ως «τιμές – εκπλήξεις» αλλά και ως «τιμές – έκπληξη». Η Γαβριηλίδου επισημαίνει όμως και κατασκευές με υποχρεωτική ασυμφωνία αριθμού, όπως είναι το παράδειγμα «σάλτσα – μανιτάρια», το οποίο δεν απαντάται ούτε ως «*σάλτσα – μανιτάρια», αλλά ούτε και ως «*σάλτσες – μανιτάρια». Συνολικά, η μη κεφαλή εμφανίζει μεταβλητότητα του αριθμού και συμφωνεί έτσι με τον αριθμό της κεφαλής σε ποσοστό περίπου 67%.

Επίσης, η αλλαγή του δευτέρου συστατικού σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά κλίσης του πρώτου, σε γενική ενικού, παρατηρείται σε ποσοστό περίπου 56%. Για παράδειγμα η δομή «αποκάλυψη – βόμβας» στη γενική ενικού απαντάται ως «αποκάλυψης – βόμβας». Αντίθετα, η κατασκευή «αυτοκίνητο – μαϊμού», στη γενική ενικού δεν είναι αποδεκτή με τη μορφή «*αυτοκινήτου – μαϊμούς». Σχετικά με τη μεταβλητότητα του δεύτερου συστατικού σε γενική πληθυντικού, το ποσοστό μειώνεται στο 27%. Αυτό σημαίνει ότι στην πλειονότητα των σχηματισμών, το δεύτερο συστατικό παραμένει αμετάβλητο, όπως το παράδειγμα «εμφάνιση – έκπληξη», το οποίο στη γενική πληθυντικού δεν απαντάται ως «*εμφανίσεων – εκπλήξεων».

Στο σύνολο, οι δομές αυτές δεν εμφανίζουν συστηματικότητα ως προς την ανταπόκρισή τους στα διάφορα τεστ, σε αντίθεση με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, τα οποία παρουσιάζουν παγιωμένες ιδιότητες αμεταβλητότητας της μη κεφαλής. Επομένως είναι πολύ πιθανό οι κατασκευές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] να βρίσκονται ακόμα σε μια διαδικασία προσδιορισμού του είδους της δομής τους. Θα συμφωνήσω λοιπόν με τη Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.2.), η οποία υποστηρίζει ότι η μη μεταβλητότητα του δευτέρου συστατικού μαρτυρεί ισχυρή δομική συνοχή, κάτι που δεν ισχύει για όλες τις κατασκευές, ίσως γιατί δεν έχουν περάσει ακόμα από τη διαδικασία της μορφολογοποίησης.

Στο έκτο παράρτημα παρατίθενται αλφαβητικά και δομές, των οποίων τα συστατικά ενώνονται με σχέση παράταξης. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι κατά πλειοψηφία πρόκειται για έμψυχα – ανθρώπινα ουσιαστικά. Οι κατασκευές αυτές έχουν εντοπιστεί στη βιβλιογραφία και σε διάφορες εφημερίδες, όπως ακριβώς συνέβη και με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Εκτός από αυτή την κατηγορία υπάρχουν και άλλες δομές με άψυχα, συγκεκριμένα ή αφηρημένα, καθώς και με τοπικά ουσιαστικά. Οι δομές αυτές έχουν συλλεχθεί από το βιβλίο των Νάκα και Γαβριηλίδου (2005: 10 - 11), στο οποίο περιλαμβάνονται κυρίως τίτλοι, τόσο από δημοσιογραφικό όσο και από διαφημιστικό λόγο. Οι συγγραφείς του βιβλίου υποστηρίζουν ότι τέτοιου είδους τίτλοι συμβάλλουν στην ενίσχυση της ηχηρότητας και της παραστατικότητας του κειμένου (βλ. Νάκας & Γαβριηλίδου, 2005: 83). Η Αναστασιάδη – Συμεωνίδη (1986: 210) επισημαίνει ότι οι σχηματισμοί αυτοί εξαπλώνονται ευρέως στο γραπτό λόγο γιατί αφήνουν περιθώρια φαντασίας στο δημιουργό τους, εξυπηρετούν, λόγω της συντομίας τους, την ανάγκη για ταχύτητα και ασφαλώς προκαλούν εντύπωση στον συνομιλητή.

Η σημασιολογική ταξινόμηση των δομών γίνεται σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά που ακολουθεί και ο Gross (1994) (βλ. Νάκας & Γαβριηλίδου, 2005, σελ. 56, 64 – 65). Έχουν όμως επισημανθεί και μελέτες, στις οποίες ακολουθείται μια πιο αναλυτική σημασιολογική ταξινόμηση των δομών. Συγκεκριμένα, η Γαβριηλίδου (1996:149) ακολουθεί το θεωρητικό μοντέλο των τάξεων αντικειμένων, οι οποίες ορίζονται με βάση σημασιολογικά χαρακτηριστικά όπως ανθρώπινο, ζώο, φυτό, συγκεκριμένο, αφηρημένο, γεγονός και τοπικό. Επιπλέον υποστηρίζει (βλ. Γαβριηλίδου, 1996: 151 – 152) ότι ο συνδυασμός δύο συστατικών για τη δημιουργία μιας δομής της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] ορίζεται από περιορισμούς σημασιολογικής συμβατότητας. Δηλαδή τα δεύτερα συστατικά της δομής προσδιορίζουν το είδος των χαρακτηριστικών, με τα οποία μπορούν να συνδυαστούν. Για παράδειγμα, το ουσιαστικό «αστραπή» μπορεί να δημιουργήσει σχηματισμούς με γεγονοτικά ουσιαστικά, όπως στα παραδείγματα «πόλεμος – αστραπή» και «ταξίδι – αστραπή». Δεν συνδυάζεται όμως με συγκεκριμένα ουσιαστικά όπως είναι τα έπιπλα, γι' αυτό άλλωστε και η περίπτωση «*κρεβάτι – αστραπή» δεν είναι αποδεκτή.

Οι Νάκας και Γαβριηλίδου (2005: 61) υποστηρίζουν ότι οι δομές με σχέση παράταξης, τα συστατικά των οποίων αποτελούν συναφείς οντότητες θα πρέπει να θεωρηθούν παρατακτικά σύνθετα με χαλαρότερη μορφή από αυτή που εμφανίζουν τα αντίστοιχα μονολεκτικά σύνθετα. Ως παραδείγματα φέρουν τις κατασκευές

«εισαγωγές – εξαγωγές», «έσοδα – έξοδα» και «ενοικιάσεις – πωλήσεις». Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι στην ομάδα των άψυχων – συγκεκριμένων δομών υπάρχει το παράδειγμα «ψυγείο – καταψύκτης», το οποίο όμως συναντάται και ως παρατακτικό μονολεκτικό σύνθετο με τη μορφή «ψυγειοκαταψύκτης». Το ίδιο συμβαίνει και με το παράδειγμα «πολυθρόνα – κρεβάτι», το οποίο απαντάται και ως μονολεκτικό σύνθετο με τη μορφή «κρεβατοπολυθρόνα», αν και σ’ αυτή την περίπτωση η σειρά των όρων που εμφανίζει το μονολεκτικό σύνθετο είναι αντίθετη από αυτή με την οποία συνήθως εμφανίζεται η αντίστοιχη δομή.

Σχετικά με την σειρά των όρων σ’ αυτές τις δομές υποστηρίζεται ότι παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ κεφαλής και μη κεφαλής, η σειρά προσδιορίζεται πραγματολογικά. Πιο συγκεκριμένα, οι Νάκας και Γαβριηλίδου (2005: 68 – 69) παραθέτουν μία σειρά κριτηρίων, σύμφωνα με τα οποία καθορίζεται η σειρά των δύο συστατικών. Έτσι προτάσσονται οι ιδιότητες που εκφράζουν μόνιμη σχέση, έναντι μίας παροδικής, ή κύρια σχέση, αντί μιας δευτερεύουσας. Προηγείται η ιδιότητα που έχει χρονολογική προτεραιότητα, που προαπαιτείται ή που εκφράζει έναν καθιερωμένο επαγγελματικό όρο. Έπονται οι ιδιότητες που εξειδικεύουν, που βρίσκονται υψηλότερα σε μία ιεραρχία ή που ο χρήστης θέλει να προβάλει για λόγους ίσως κοινωνικού γοήτρου.

Δεν θα μπορούσαμε όμως να υποστηρίξουμε ότι τα κριτήρια αυτά είναι καθοριστικά για τον προσδιορισμό της σειράς των όρων των παρατακτικών αυτών σχηματισμών. Μάλιστα στο αντίστοιχο παράρτημα σημειώνονται ορισμένες δομές οι οποίες μπορούν να εμφανιστούν και με την αντίστροφη σειρά συστατικών απ’ αυτή που συνήθως απαντώνται. Έτσι το παράδειγμα «έθνος – κράτος» απαντάται και ως «κράτος – έθνος». Το ίδιο συμβαίνει και με τη δομή «έκφραση – έκθεση» που θα μπορούσε να εμφανιστεί και ως «έκθεση – έκφραση». Η δομή πάλι «νεκροψία – νεκροτομή» θα μπορούσε ίσως και αυτή να έχει τη μορφή «νεκροτομή – νεκροψία».

Ιδιαίτερες παρατηρήσεις διατυπώνει η Γαβριηλίδου (1997: 105 – 107) σχετικά με τις κατασκευές «άνθρωπος – αράχνη» και «άνθρωπος – φάντασμα». Παρατηρεί δηλαδή ότι το ουσιαστικό «άνθρωπος» δηλώνει το αρσενικό γένος, ενώ το θηλυκό γένος εκφράζεται με το ουσιαστικό «γυναίκα», όπως στη δομή «γυναίκα – αράχνη». Επίσης, το ουσιαστικό «γυναίκα» μπορεί να σχηματίσει δομές χωρίς αντιστοιχία δομών με δεύτερο συστατικό το «άνθρωπος» (βλ. Γαβριηλίδου, 1997: 102 – 104). Σ’ αυτές τις περιπτώσεις το δεύτερο συστατικό «γυναίκα» συνδυάζεται κυρίως με

επαγγελματικά ουσιαστικά και έτσι κατά κάποιο τρόπο αναπληρώνει τα επαγγέλματα εκείνα που εκφράζονται μόνο με επίθημα στο αρσενικό γένος, όπως για παράδειγμα τα ουσιαστικά «η γλωσσολόγος», «η ψυχολόγος», «η βουλευτής». Οι σχηματισμοί αυτοί εξυπηρετούν κυρίως πραγματολογικούς λόγους, καθώς εκφράζουν επαγγέλματα, τα οποία μέχρι πριν κάποια χρόνια θεωρούνταν αποκλειστικά ανδρικά. Η χρησιμότητά τους διαπιστώνεται κυρίως στον πληθυντικό αριθμό, εκεί δηλαδή που ούτε το άρθρο βοηθά στον προσδιορισμό του γένους.

Από τις παρατηρήσεις των μελετητών συνάγεται ότι οι δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] έχουν γίνει ιδιαίτερα δημοφιλείς στην ελληνική γλώσσα και συνδυάζουν υψηλή παραγωγικότητα. Το στοιχείο όμως αυτό δεν επαρκεί για να κατηγοριοποιηθούν ως χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, μια και οι ιδιότητες που εμφανίζουν διαφέρουν από αυτές των συνθέτων. Συγκεκριμένα, παρουσιάζουν ανομοιογένεια και μη συστηματικότητα στα αποτελέσματα των διαφόρων τεστ. Αυτό μαρτυρεί ότι ορισμένες κατασκευές διαθέτουν αρκετά μορφολογικά στοιχεία, ενώ οι υπόλοιπες βρίσκονται σε μια διαδικασία μορφολογοποίησης. Η παγίωση αυτών των αλλαγών θα βοηθούσε στο μέλλον στον χαρακτηρισμό τους ως χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, κάτι που για την ώρα δεν είναι δυνατό.

5. Ανάλυση κατά το πρότυπο της Δομησιακής Γραμματικής.

5.1. Δομησιακή Γραμματική.

Η Δομησιακή Γραμματική (Construction Grammar) απαρτίζεται από έναν κατάλογο με δομές (constructions), οι οποίες αναπαριστούν με αφηρημένα σχήματα τη μορφή και τη σημασία, τόσο μορφολογικών όσο και συντακτικών σύνθετων σχηματισμών. Από τον ορισμό της Δομησιακής Γραμματικής προκύπτει ότι οι λέξεις διαφοροποιούνται από τις γραμματικές κατασκευές σύμφωνα με την εσωτερική τους συνθετότητα (internal complexity). Οι δομές του καταλόγου δεν παρατίθενται αυθαίρετα, αλλά ταξινομούνται σύμφωνα με στοιχεία κληρονόμησης, ιεραρχίας και ανάλογα με το πόσο γενικό είναι το σχήμα που περιλαμβάνουν. Ο κατάλογος δηλαδή των σχηματισμών μοιάζει περισσότερο με χάρτη, παρά με «λίστα με ψώνια» (βλ. Michaelis & Lambrecht, 1996: 216, όπως αναφέρεται στον Booij, 2005b: 2).

Οι Michaelis και Lambrecht αναφέρουν δηλαδή ότι η ταξινόμηση σχημάτων γίνεται σύμφωνα με στοιχεία κληρονόμησης, ιεραρχίας και ανάλογα με τον βαθμό γενίκευσης που χαρακτηρίζει το κάθε σχήμα. Αυτό σημαίνει ότι η σειρά των σχημάτων στο ιεραρχημένο δομησιολόγιο θα πρέπει να ξεκινά από τις πιο γενικές και επομένως από τις πιο απλές δομές. Στην αρχή λοιπόν θα τοποθετούνται κατασκευές των οποίων τα χαρακτηριστικά και οι ιδιότητες μπορούν να εφαρμοστούν σε ένα ευρύ φάσμα δομών. Η αλληλουχία των δομών θα έχει τη μορφή διαδοχικής εξάρτησης και θα ορίζεται σύμφωνα με στοιχεία κληρονόμησης ιδιοτήτων. Η κατασκευή που θα διαδέχεται μία προηγούμενη θα πρέπει δηλαδή να διατηρεί χαρακτηριστικά της προηγούμενης, αλλά συγχρόνως και να μεταβιβάζει κάποια από αυτά τα χαρακτηριστικά και στην επόμενη. Πρόκειται ουσιαστικά για μία ιεραρχία δομών που μεταξύ τους εμφανίζουν στοιχεία αλληλεξάρτησης.

Η Δομησιακή Γραμματική έχει ως αρχές την αλληλεπίδραση της μορφολογίας με τη σύνταξη καθώς και την αναπαράσταση των δομών και των δύο αυτών τομέων της γραμματικής με κοινό τρόπο σε ένα ιεραρχημένο λεξικό. Συγκεκριμένα, στη Δομησιακή Μορφολογία οι κατασκευές αναπαριστώνται με τη βοήθεια σχεδίων παραγωγής λέξεων, κάτι που μεταξύ άλλων έχει και το πλεονέκτημα της ανάδειξης της τριμερούς παράλληλης αρχιτεκτονικής της γραμματικής. Αυτό σημαίνει ότι μέσα από τα σχέδια παραγωγής λέξεων προβάλλονται πληροφορίες, τόσο για τα

μορφοσυντακτικά όσο και για τα φωνολογικά, ακόμα και για τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά της λέξης. Κύριο πάντως στοιχείο αποτελεί η κοινή αντιμετώπιση μορφολογικών και συντακτικών χαρακτηριστικών.

Η Δομησιακή Γραμματική περιλαμβάνει τη Δομησιακή Μορφολογία (construction morphology), η οποία έχει εφαρμογές σε μορφολογικές διαδικασίες, όπως η σύνθεση. Ως τώρα η σύνθεση, μία ιδιαίτερα παραγωγική διαδικασία για αρκετές γλώσσες, όπως και για τα ελληνικά, περιγραφόταν με κανόνες σχηματισμού λέξεων (word formation rules). Έτσι, τα ενδοκεντρικά σύνθετα που υπόκεινται στο νόμο της δεξιόστροφης κεφαλής, σύμφωνα με τον Williams (1981, όπως αναφέρεται στον Booij, 2005b: 3 και στην Ράλλη, 2005: 249 – 250), για τα ολλανδικά, αλλά και για τα ελληνικά, μπορούν να αναπαρασταθούν με τον κανόνα που ακολουθεί.

$$(78) X + Y \rightarrow [XY]_Y \quad (\text{βλ. Booij, 2005b: 3})$$

Τόσο το σύμβολο X όσο και το Y αναπαριστούν όλες τις γραμματικές κατηγορίες, με τη διαφορά ότι το Y καθορίζει και τα γραμματικά χαρακτηριστικά του συνθέτου. Ο κανόνας αυτός σχηματισμού συνθέτων προσδιορίζει τον τρόπο σχηματισμού τους και κατά την άποψη του Booij λειτουργεί ως κανόνας πλεονασμού (redundancy rule). Σε άλλες βέβαια μελέτες, όπως για παράδειγμα αναφέρεται στους Di Sciullo & Williams (1987: 23 – 25) και στη Ralli (1992: 151 – 153), ο κανόνας αυτός έχει γενική ισχύ. Ο Booij (2005b: 3) πάντως επισημαίνει ότι ο συγκεκριμένος κανόνας δεν δίνει καμία πληροφορία για τη σημασιολογική σχέση των συστατικών του συνθέτου.

Στο πλαίσιο της Δομησιακής Μορφολογίας, οι κανόνες αντικαθίστανται από σχέδια παραγωγής λέξεων (word formation templates) (βλ. Booij, 2005b: 2 – 3). Για παράδειγμα, για τα ολλανδικά ενδοκεντρικά σύνθετα, που έχουν κεφαλή στα δεξιά, ο Booij (2005b: 3) προτείνει το ακόλουθο σχήμα.

$$(79) \begin{array}{c} [[a]_X [b]_{Y_i}]_Y \\ | \quad | \\ [aF] \quad [aF] \end{array} \quad \text{όπου 'Y}_i \text{ έχει κάποια σχέση R ως προς το X'}$$

Το σχήμα αυτό περιγράφει τόσο τα μορφοφωνολογικά χαρακτηριστικά όσο και τη σημασιολογική σχέση των συστατικών των συνθέτων. Τα *a* και *b* περιλαμβάνουν φωνολογικά χαρακτηριστικά, ενώ με *Y* συμβολίζεται η μορφολογική αλλά και η σημασιολογική κεφαλή. Η κεφαλή που βρίσκεται στα δεξιά του συνθέτου καθορίζει τα χαρακτηριστικά του συνθέτου, όπως άλλωστε φαίνεται και από τα δύο όμοια σύμβολα [*aF*] που δηλώνουν όμοια χαρακτηριστικά, ως προς το γένος και την κλίση για τα ουσιαστικά και ως προς τη συζυγία για τα ρήματα.

Η παρουσίαση των μορφολογικών σχηματισμών μέσα από σχέδια παραγωγής λέξεων έχει το πλεονέκτημα της παρουσίασης όλων των χαρακτηριστικών των σχηματιζόμενων λέξεων, δηλαδή φωνολογικών, μορφολογικών αλλά και συντακτικών. Έτσι, η μορφολογία αντικατοπτρίζει τα χαρακτηριστικά της τριμερούς παράλληλης αρχιτεκτονικής της γραμματικής (*tripartite parallel architecture of the grammar*), όπως ορίζεται από τον Jackendoff (2002: 125 – 126), σύμφωνα με την οποία η φωνολογική, η συντακτική και η σημασιολογική δομή συνυπάρχουν ισάξια σε παράλληλη διάταξη.

Η σημασιολογική σχέση των συστατικών μιας σύνθετης λέξης εκφράζει είτε αμεσότητα (*instantiation*), είτε μέρος κάποιας έννοιας (*part of*). Και οι δύο αυτοί τύποι σχέσεων βασίζονται σε παραδειγματικές σχέσεις των λέξεων με το λεξικό. Τα σχέδια παραγωγής λέξεων προκύπτουν ύστερα από την παρατήρηση των φυσικών ομιλητών ότι υπάρχουν όμοια σύνθετα. Ύστερα από αυτή την παρατήρηση οδηγούνται στη διαπίστωση της ύπαρξης ενός αφηρημένου σχήματος παραγωγής λέξεων και σαφώς στη χρησιμοποίησή του (βλ. Booij, 2005b: 4).

Η μετατροπή των κανόνων σχηματισμού λέξεων σε σχέδια έχει το πλεονέκτημα της ενοποίησης σχεδίουτυπων (*template unification*) αλλά και της γενίκευσης αυτών των σχεδίων, τα οποία παρουσιάζονται σε ένα ιεραρχημένο λεξικό (*hierarchical lexicon*). Έτσι προβλέπονται και περιπτώσεις επαναληπτικής σύνθεσης (*recursive compounding*), όταν δηλαδή μια σύνθετη λέξη αποτελεί συστατικό μιας συνθετότερης δομής (βλ. Booij, 2005b: 5). Αυτό το φαινόμενο παρατηρείται και στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν βάση για το σχηματισμό συνθετότερων δομών [*O O* σε ονομαστική]. Η δημιουργία νέων δομών από σύνθετα συστατικά, όπως τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, δε θα πρέπει να συγχέεται με την έννοια της επαναδρομής, η οποία προβλέπει τη δημιουργία συνθετότερων δομών από συστατικά της ίδιας μορφής (βλ. Ράλλη, 2005: 271 – 272). Η Γαβριηλίδου (1994: 278) παρατηρεί ότι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα μπορούν

να αποτελέσουν συστατικά για τη δημιουργία συνθετότερων δομών με τη μορφή [Ο Ο σε ονομαστική], όπως είναι τα παραδείγματα που ακολουθούν.

(80α) κρέμα ημέρας – βάση μακιγιάζ

(80β) ομολογιακό δάνειο – ρεκόρ
παιδικός σταθμός – νηπιαγωγείο

(80γ) πειθώ – πλύση εγκεφάλου
αστυνομικός – μάρτυρας κατηγορίας (βλ. Γαβρηλίδου, 1994: 278)

Σ' αυτές τις κατασκευές, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα μπορούν να καταλάβουν τη θέση τόσο του πρώτου συστατικού όσο και του δεύτερου, όπως φαίνεται στα παραδείγματα (80β) και (80γ). Επίσης μια δομή της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] μπορεί να αποτελείται και από δύο χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, όπως φαίνεται στο παράδειγμα στο (80α). Σημαντικό στοιχείο που θα πρέπει να επισημανθεί είναι το γεγονός ότι στην παραγωγή τέτοιων σχηματισμών συμμετέχουν χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [Ε Ο] και [Ο Ο σε γενική]. Ύστερα από αυτές τις παρατηρήσεις θα μπορούσαμε να προτείνουμε πιθανά σχέδια παραγωγής δομών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική], όπως αυτά που ακολουθούν.

(81α) [[X] [[Ε Ο]/[Ο Ο σε γενική]ο]Ο1 – [X] [[Ε Ο]/[Ο Ο σε γενική]ο]Ο2] Ο1

(81β) [[X] [[Ε Ο]/[Ο Ο σε γενική]ο]Ο1 – [Y]Ο2] Ο1

(81γ) [[Y] Ο1 – [X] [[Ε Ο]/[Ο Ο σε γενική]ο]Ο2] Ο1

Το ιεραρχημένο λεξικό (hierarchical lexicon), όπως επισημαίνει ο Booij (2005b: 8 – 9) προκύπτει από την ύπαρξη αφηρημένων μορφολογικών σχημάτων. Τα σχήματα αυτά δημιουργούνται από παραδειγματικές σχέσεις (βλ. Vallés, 2003: 141, όπως αναφέρεται στον Booij, 2005b: 9). Αυτό σημαίνει ότι, όπως επισημάνθηκε και προηγουμένως, οι φυσικοί ομιλητές μιας γλώσσας παρατηρούν την ύπαρξη όμοιων σύνθετων δομών από τις οποίες συνεπάγεται η ύπαρξη των σχημάτων και έτσι πλαισιώνεται το ιεραρχημένο λεξικό. Αυτός ο τρόπος σύστασης του λεξικού δεν αποκλείει και να συμπεριλαμβάνονται ατομικά στοιχεία, δηλαδή τα εξαγόμενα των αφηρημένων σχημάτων. Ο Booij (2005b: 8) φέρει ως παράδειγμα τη φράση «rode

κοοΙ» (= κόκκινο λάχανο) υποστηρίζοντας ότι στα ολλανδικά παρατηρούνται ονοματικές φράσεις της μορφής [E O] με ιδιοσυγκρασιακή σημασία, όπως δηλαδή μαρτυρεί και το παράδειγμα που χρησιμοποιείται για να ονομάσει ένα συγκεκριμένο είδος λάχανου. Πρόκειται ουσιαστικά για μια περίπτωση λεξικοποιημένου πολυλεκτικού στοιχείου, λόγω της αδιαφάνειας στη σημασία (βλ. Ράλλη, 2005: 84 – 85). Κατά αντιστοιχία λοιπόν και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα θα πρέπει να περιλαμβάνονται στο λεξικό, όχι μόνο ως αφηρημένα σχήματα αλλά και ως ατομικά στοιχεία, λόγω της συνθετότητας στη σημασία τους. Με αυτά τα χαρακτηριστικά η μορφολογία μετατρέπεται σε Δομησιακή Μορφολογία.

Σχετικά με τα σχήματα παραγωγής δομών της μορφής [O O σε ονομαστική], απλών ή συνθετότερων, θα πρέπει και αυτά να συμπεριλαμβάνονται στο ιεραρχημένο λεξικό. Ίσως όχι ενταγμένα απόλυτα στην κατηγορία των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, καθώς όπως προκύπτει και από τα τεστ που αναλύθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, κάποια από τα χαρακτηριστικά τους δεν συνάδουν απόλυτα με αυτά των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Πρόκειται δηλαδή για σχηματισμούς, που κυρίως λόγω της συνθετότητας στη σημασία τους, έχουν κοινά χαρακτηριστικά με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Όπως δηλαδή θα αναλυθεί και διεξοδικότερα στη συνέχεια, το σημασιολογικό αυτό χαρακτηριστικό τους δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας σχημάτων παραγωγής δομών. Αυτό όμως το στοιχείο δεν καταρρίπτει το γεγονός ότι οι κατασκευές της μορφής [O O σε ονομαστική] φέρουν και ιδιότητες που αντιστοιχούν σε συντακτικές δομές. Οι μεικτές όμως αυτές ιδιότητές τους δεν τους στερούν το δικαίωμα να ενταχθούν σε ένα ιεραρχημένο λεξικό, εφόσον αυτό προβλέπεται στο πλαίσιο της Δομησιακής Μορφολογίας, που έχει ως βασική αρχή την αλληλεξάρτηση της μορφολογίας με τη σύνταξη.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο της Δομησιακής Μορφολογίας είναι η παρατήρηση ότι τα όρια μεταξύ των διαδικασιών της σύνθεσης και της παραγωγής είναι ασαφή. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, για τη δημιουργία ενός συνθέτου απαιτείται η μη κεφαλή και η κεφαλή της δομής, η οποία τουλάχιστον στα ενδοκεντρικά σύνθετα καθορίζει τα μορφολογικά και σημασιολογικά χαρακτηριστικά του συνθέτου. O Booij (2005b: 10 – 11) όμως υποστηρίζει και την ύπαρξη λεξημάτων, τα οποία ως συστατικά συνθέτων αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Συμπληρώνει ότι τα λεξήματα αυτά μπορούν να βρίσκονται τόσο σε θέση κεφαλής όσο και σε θέση μη κεφαλής του συνθέτου.

Αντίστοιχες παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν και στις δομές που μελετάμε στα ελληνικά. Η ιδιαίτερη σημασία που μπορεί να εμφανίζει ένα χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο τόσο της μορφής [E O] όσο και της μορφής [O O σε γενική] απορρέει τις περισσότερες φορές είτε από τη μη κεφαλή του συνθέτου, είτε από τη συνύπαρξη και των δύο συστατικών του. Σε ελάχιστες όμως περιπτώσεις παρατηρείται ιδιάζουσα σημασία που προέρχεται από την κεφαλή του συνθέτου.

Συγκεκριμένα, στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [O O σε γενική] παρατηρείται, σε ορισμένες περιπτώσεις, ιδιάζουσα σημασία στη μη κεφαλή της δομής, δηλαδή στο ουσιαστικό σε γενική. Το σύνθετο για παράδειγμα «φακοί επαφής» αναφέρεται σε φακούς που βελτιώνουν την όραση. Επομένως, το ουσιαστικό σε γενική «επαφής» έχει ιδιάζουσα σημασία και χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει ότι χάρη σ' αυτούς τους φακούς βελτιώνεται η οπτική επαφή. Αντίστοιχα, και το σύνθετο «δομή βάθους» παραπέμπει σε ένα είδος σχηματισμού, που όμως δε σχετίζεται με χαρακτηριστικά βάθους. Το ουσιαστικό «βάθους» χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι η δομή βρίσκεται σε πρωταρχικά επίπεδα, άρα απαντάται στο βαθύτερο ή αλλιώς κατώτερο σημείο της ανάλυσης.

Απαντώνται όμως και περιπτώσεις στις οποίες τα σύνθετα της μορφής [O O σε γενική] εμφανίζουν ιδιάζουσα σημασία λόγω της συνύπαρξης των δύο συστατικών. Στο σύνθετο, για παράδειγμα «οίκος ανοχής», η σημασία του ουσιαστικού «ανοχή» έχει συμβολική σημασία και δε σχετίζεται άμεσα με το αίσθημα της ανοχής, δηλαδή δε συμβάλλει ουσιαστικά στην περιγραφή του αντικειμένου. Άλλο παρόμοιο παράδειγμα είναι το σύνθετο «πόλεμος νεύρων» που χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια έκρυθμη, εχθρική κατάσταση μεταξύ ατόμων, που σίγουρα έχει αρνητικές νευρικές συνέπειες. Στις περιπτώσεις λοιπόν αυτές, η ιδιοσυγκρασιακή σημασία της δομής προκύπτει από τη συνύπαρξη των δύο συστατικών και όχι από την ιδιαίτερη σημασία ενός από τα δύο. Σε αρκετές πάλι περιπτώσεις, η ιδιάζουσα σημασία που αποκτά το χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο της μορφής [E O] είναι αποτέλεσμα της συνύπαρξης των δύο συστατικών. Στο σύνθετο για παράδειγμα «ψυχρός πόλεμος», και τα δύο συστατικά έχουν συμβολική σημασία και περιγράφουν ένα δυσχερές κοινωνικοπολιτικό καθεστώς. Πρόκειται δηλαδή για ένα σχεδόν πολεμικό κλίμα το οποίο όμως δεν σχετίζεται με συγκεκριμένες καιρικές συνθήκες, όπως θα μπορούσε ίσως να ερμηνεύσει κάποιος το επίθετο «ψυχρός» (βλ. Ράλλη, 2005: 203). Άλλο παράδειγμα θα μπορούσε να είναι το σύνθετο «πικρό ποτήρι», το οποίο δε σχετίζεται σημασιολογικά με κάτι που πίνουμε και είναι πικρό

στη γεύση. Η σημασία και των δύο συστατικών είναι συμβολική και το σύνθετο παραπέμπει σε στεναχώριες που κάποιος μπορεί να βιώνει.

Θα πρέπει όμως να καταγραφούν και κάποια λίγα σύνθετα, στα οποία η ιδιάζουσα σημασία τους οφείλεται στην ιδιαίτερη σημασία της κεφαλής της δομής, δηλαδή του ουσιαστικού σε ονομαστική. Ως παράδειγμα θα μπορούσε να δοθεί το σύνθετο «αγορά εργασίας», το οποίο περιγράφει τη δυνατότητα επιλογής εργασίας. Το ουσιαστικό δηλαδή «αγορά» συμβολίζει την ύπαρξη μιας ευρείας γκάμας διαφόρων εργασιακών προσφορών και τη δυνατότητα επιλογής μίας από αυτές. Αντίστοιχα και το σύνθετο «κώδικας τιμής» αναφέρεται σε άγραφους νόμους που εξυπηρετούν τη διασφάλιση της τιμής κάποιου. Οι άγραφοι αυτοί νόμοι αναφέρονται συμβολικά με το ουσιαστικό «κώδικας».

Για τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O] ισχύουν ανάλογες παρατηρήσεις. Δηλαδή η ιδιαίτερη σημασία που αποκτά συνήθως μια τέτοια κατασκευή είναι τις περισσότερες φορές αποτέλεσμα της ιδιάζουσας σημασίας που έχει η μη κεφαλή του συνθέτου, δηλαδή το επίθετο. Το σύνθετο για παράδειγμα «βρόμικο χρήμα» δεν αναφέρεται σε χρήματα που λερώθηκαν, αλλά σε χρήματα που προέρχονται από παράνομες δουλειές. Αντίστοιχα και το σύνθετο «υψηλή κοινωνία» παραπέμπει σε ένα είδος κοινωνίας, το οποίο δε σχετίζεται με χαρακτηριστικά ύψους ή υψόμετρου. Το επίθετο «υψηλή» δηλώνει έμμεσα τα εξέχοντα χαρακτηριστικά των ανθρώπων που ανήκουν σ' αυτήν την κοινωνία.

Υπάρχουν όμως και κάποιες περιπτώσεις στις οποίες το σύνθετο αποκτά ιδιάζουσα σημασία, η οποία όμως προέρχεται από την κεφαλή του συνθέτου, δηλαδή από το ουσιαστικό. Ως παράδειγμα θα μπορούσε να δοθεί το σύνθετο «κρατική μηχανή». Η κατασκευή σαφώς δεν αναφέρεται σε κάποια μηχανή που ανήκει στο κράτος, αλλά παραπέμπει στον τρόπο λειτουργίας του κράτους.

Αντίθετα, οι δομές [O O σε ονομαστική] παρουσιάζουν περισσότερο ενδιαφέρον, κυρίως γιατί συνάδουν με την παρατήρηση του Booij για τα ολλανδικά σύνθετα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο Booij (2005b: 10 – 11) υποστηρίζει ότι είτε η κεφαλή, είτε η μη κεφαλή ενός συνθέτου αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Ως παράδειγμα από τα ολλανδικά φέρει μια περίπτωση σύνθεσης, όπου συμμετέχουν δύο ουσιαστικά. Το πρώτο συστατικό μπορεί να είναι οποιοδήποτε, γι' αυτό και στο σχέδιο παραγωγής της λέξης συμβολίζεται με «X», ενώ το δεύτερο είναι προκαθορισμένο και είναι πάντοτε το ουσιαστικό “man”. Το ουσιαστικό “man” έχει προκαθορισμένη σημασία στο πλαίσιο της κατασκευής και δηλώνει το άτομο που

εμπορεύεται κάτι. Το σχέδιο παραγωγής της δομής, όπως αναφέρεται στον Booij (2005b: 12), δίνεται στο ακόλουθο σχήμα.

(82) $[[x]_N [man]_N]_N$ ‘trader in x’

Ο Booij (2005b: 12) αναφέρει και άλλες περιπτώσεις σχηματισμών με δεύτερο συνθετικό το ουσιαστικό “man”, αυτή τη φορά από την αγγλική κρεολή γλώσσα Saramaccan. Στα παραδείγματα που παραθέτει και δίνονται στη συνέχεια, οι δομές απαρτίζονται από ρήμα ή επίθετο ως πρώτο συστατικό, ενώ το δεύτερο συστατικό είναι πάντοτε το “man” και δηλώνει τον δράστη.

(83)	lei	‘to lie’	lei-man	‘liar’	
	siki	‘sick’	siki-man	‘sick person’	
	bere	‘belly’	bere-man	‘pregnant woman’	
	bolo	‘to cook’	bólo-man	‘wife’	Booij (2005b: 12)

Ο Booij αναφέρει αυτά τα παραδείγματα ως περιπτώσεις γραμματικοποίησης, δηλαδή ως εξαιρετικές περιπτώσεις. Σύμφωνα με τον Closs Traugott (2003, όπως αναφέρεται στον Booij, 2005b: 12), η γραμματικοποίηση λαμβάνει χώρα, όταν ένα μόρφημα εμφανίζεται σε συγκεκριμένες δομές, κάτι που σημαίνει ότι έχει παγιωθεί τόσο μορφολογικά όσο και σημασιολογικά. Μια τέτοια ερμηνεία φαίνεται να ταιριάζει στα παραδείγματα που δόθηκαν από την Saramaccan, τα οποία πλέον δεν συγκαταλέγονται στα σύνθετα, καθώς το ουσιαστικό “man” εκλαμβάνεται ως πρόσφυμα.

Αντίστοιχες περιπτώσεις στα νέα ελληνικά θα μπορούσαμε να συναντήσουμε στις δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική]. Στο παράδειγμα «εταιρία μαϊμού», η μη κεφαλή αποκτά ιδιαίτερη σημασία, όταν απαντάται εντός τέτοιου είδους δομών. Συγκεκριμένα σημαίνει κάτι ψεύτικο ή πλαστό ή γενικότερα κάτι που παραπλανεί και δεν έχει ουσιαστική αξία. Η σημασία δηλαδή του ουσιαστικού «μαϊμού» δεν σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά του ζώου. Η συγκεκριμένη σημασία που αποκτά η μη κεφαλή αυτών των κατασκευών σταδιακά παγιώνεται και αυτό αποδεικνύεται από τις παρατηρήσεις των Νάκα & Γαβριηλίδου (2005: 49) σχετικά με τη συχνότητα εμφάνισης του δεύτερου συστατικού μιας τέτοιας δομής. Μάλιστα, το ουσιαστικό

«μαϊμού» σημειώνεται ως το συχνότερο δεύτερο συστατικό των δομών [O O σε ονομαστική].

Ο Booij υποστηρίζει την ύπαρξη σχημάτων παραγωγής συνθέτων, στα οποία παγιώνεται ένα από τα δύο συστατικά. Θα μπορούσε δηλαδή να υπάρξει ένα σχήμα με τη μορφή [O O σε ονομαστική], στο οποίο όμως το δεύτερο συστατικό θα είναι προκαθορισμένο, για παράδειγμα το ουσιαστικό «μαϊμού». Αντίστοιχα σχήματα θα μπορούσαν να δημιουργηθούν και για άλλες δομές [O O σε ονομαστική] των οποίων το δεύτερο συστατικό σημειώνει υψηλή συχνότητα εμφάνισης, όπως για παράδειγμα τα ουσιαστικά «κλειδί» και «μαμούθ» (βλ. Νάκας & Γαβριηλίδου, 2005: 49). Στις δομές όπου το ουσιαστικό «κλειδί» εμφανίζεται ως δεύτερο συστατικό, δηλώνει κάτι που είναι καθοριστικής σημασίας και μπορεί να βοηθήσει στην επίλυση ενός ζητήματος. Το ουσιαστικό «μαμούθ», όταν καταλαμβάνει τη θέση του δεύτερου συστατικού μιας δομής [O O σε ονομαστική], δηλώνει το τεράστιο μέγεθος κάποιου στοιχείου. Τα σχήματα λοιπόν παραγωγής τέτοιων δομών έχουν το πλεονέκτημα να προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά του πρώτου συστατικού, που είναι ένα οποιοδήποτε ουσιαστικό υποχρεωτικά σε ονομαστική και στο σχήμα αναπαριστάται με «X». Καθορίζουν επίσης και την ιδιόζουσα σημασία του δεύτερου συστατικού και επομένως και τη σημασιολογική σχέση των δύο συστατικών, κάτι που φαίνεται στα ενδεικτικά σχήματα που ακολουθούν.

(84) [[X] ₀₁ [μαϊμού] ₀₂] ₀₁	‘ψεύτικο X’
[[X] ₀₁ [κλειδί] ₀₂] ₀₁	‘σημαντικό X’
[[X] ₀₁ [μαμούθ] ₀₂] ₀₁	‘τεράστιο X’

Το γεγονός ότι ένα από τα δύο συστατικά είναι προκαθορισμένο στο σχήμα παραγωγής δομών, παραλληλίζεται με τα σχήματα προσφυματοποίησης, στα οποία το πρόσφυμα είναι προκαθορισμένο στο εκάστοτε σχήμα. Η προσφυματοποίηση όμως ανήκει στη διαδικασία της παραγωγής, η οποία άλλωστε ορίζεται από αρκετούς περιορισμούς, μεταξύ των οποίων και σημασιολογικούς. Ως παράδειγμα από τα νέα ελληνικά θα μπορούσε να δοθεί η παραγωγή ουσιαστικών με το επίθημα -τη(ς). Το επίθημα αυτό δηλώνει το δράστη και συνδυάζεται μόνο με θέματα από ενεργητικά ρήματα, όπως είναι για παράδειγμα η λέξη «χορευτής» (βλ. Ράλλη, 2005: 154 – 155). Το σχήμα που θα μπορούσε να δημιουργηθεί για την παραγωγή ουσιαστικών με το επίθημα -τη(ς), δίνεται στη συνέχεια.

(85) $[[X]_{\text{ενεργ. p}} - \text{τη(ς)}]_{\text{O}}$ ‘αυτός που X’

Έτσι ο Booij (2005b: 12 – 13) υποστηρίζει ότι τα όρια μεταξύ παραγωγής και σύνθεσης δεν είναι σαφώς οριοθετημένα. Ακολουθώντας την ορολογία των Pitt & Katz (2000, όπως αναφέρεται στον Booij, 2005b: 13) ο Booij ονομάζει αυτά τα σχήματα και «συνθετικούς ιδιωματισμούς» (compositional idioms). Πρόκειται δηλαδή για παραγωγικές δομές, ή αλλιώς για παραγωγικά σχήματα, τα οποία αποτελούνται από κενά, που μπορούν να καλυφθούν με οποιαδήποτε λέξη, αλλά και από συγκεκριμένες λέξεις ή μορφήματα (βλ. Booij, 2005a: 83). Έχουν ιδιοσυγκρασιακή σημασία, η οποία όμως προσδιορίζεται, όταν καθοριστεί το σημασιολογικά ιδιάζον συστατικό.

Η μετατροπή των κανόνων σε σχήματα παραγωγής λέξεων έχει μια σειρά πλεονεκτημάτων, κυρίως όσον αφορά τη θεωρητική προσέγγιση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Η δυνατότητα γενίκευσης των σχεδίων, που προέρχονται όχι μόνο από μορφολογικές αλλά και από ενδιάμεσες και συντακτικές δομές, καθώς και η ένταξή τους σε ένα ιεραρχημένο λεξικό είναι σαφώς το βασικό επιχείρημα ύπαρξης σχημάτων παραγωγής λέξεων και επομένως της Δομησηακής Μορφολογίας. Η νέα αυτή προσέγγιση, που περιλαμβάνει τόσο τον τομέα της μορφολογίας όσο και της σύνταξης, είναι κατάλληλη για την ανάλυση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, όπως και για τις ενδιάμεσες δομές με τη μορφή χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Το ίδιο ισχύει και για τις κατασκευές της μορφής [O O σε ονομαστική], οι οποίες μοιράζονται μορφολογικά και συντακτικά χαρακτηριστικά συγχρόνως. Η διαπίστωση μάλιστα για ασαφή όρια μεταξύ σύνθεσης και παραγωγής είναι ένα ακόμα στοιχείο που βοηθά στην ανάλυση αυτών των δομών, μια και δικαιολογεί τη σταθερή σημασία που εμφανίζουν τα δεύτερα συστατικά της δομής με υψηλό βαθμό εμφάνισης.

Ο Booij (2005b: 13 – 14) υποστηρίζει ότι ένα από τα πλεονεκτήματα της ύπαρξης σχημάτων παραγωγής λέξεων στο λεξικό και κατ’ επέκταση της Δομησηακής Μορφολογίας, είναι η δυνατότητα ενοποίησης αυτών των σχημάτων. Με τον όρο «ενοποίηση» (unification) ο Booij εννοεί τη διαδικασία συνδυασμού ή αλλιώς τη συστηματική συνύπαρξη δύο ή περισσότερων σχημάτων παραγωγής λέξεων.

Επισημαίνει μάλιστα (βλ. Booij, 2005b: 14) ότι οι φυσικοί ομιλητές μιας γλώσσας διαπιστώνουν τον συσχετισμό μιας απλής και μιας σύνθετης λέξης, μεταξύ

των οποίων μπορεί να μεσολαβούν δύο ή και περισσότερα ενδιάμεσα παραγωγικά στάδια. Στη συνέχεια προβαίνουν στην καθιέρωση ενός σύνθετου σχήματος, χωρίς όμως αυτή η διαδικασία να προϋποθέτει ότι η ύπαρξη ενδιάμεσων σταδίων έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή και άλλων λέξεων. Αυτό σημαίνει ότι από τα ενδιάμεσα στάδια παραγωγής σύνθετων λέξεων μπορεί να προκύπτουν πιθανές νέες λέξεις, οι οποίες όμως να μην χρησιμοποιούνται και επομένως να είναι αντιγραμματικές. Ακολουθείται δηλαδή μια διαδικασία συντόμευσης (short cut), η οποία προκύπτει χωρίς τη μεσολάβηση τυπικών γραμματικών διαδικασιών, απλά με τη διαδικασία ενοποίησης σχεδίουτυπων. Η καθιέρωση τέτοιων συμβατικών σύνθετων σχημάτων επιβεβαιώνει την ύπαρξη αφηρημένων επιπέδων στο ιεραρχημένο λεξικό. Σημαντική είναι επίσης η παρατήρηση ότι ένα ενοποιημένο σχήμα χαρακτηρίζεται ως παραγωγικό όταν σ' αυτό συμμετέχει ένα ιδιαίτερα παραγωγικό πρόσφυμα.

Στο πλαίσιο επομένως της Δομησιακής Μορφολογίας οι δομές, και πιο συγκεκριμένα οι ενοποιημένες δομές, σχετίζονται άμεσα με συγκεκριμένα συντακτικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά. Έτσι κατέχουν ιδιαίτερες τυπικές, αλλά και σημασιολογικές ιδιότητες, οι οποίες δεν απορρέουν απαραίτητα από τις συστατικές δομές (βλ. Booij, 2005b: 16 – 17).

Η παρατήρηση σχετικά με την ενοποίηση σχημάτων παραγωγής λέξεων βρίσκει άμεση εφαρμογή στα επίθετα καθώς και στα ουσιαστικά που παράγονται από τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O]. Πρόκειται δηλαδή για επίθετα όπως «τριτοκοσμικός», «ψυχροπολεμικός», «εμφυλιοπολεμικός» και «δημοσιούπαλληλικός», και για ουσιαστικά όπως «μαυραγορίτης», «νεοεποχίτης», «Αγιοταφίτης» και «ελευθεροεπαγγελματίας». Το θέμα αυτών των επιθέτων και ουσιαστικών αντίστοιχα προέρχεται από χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο της μορφής [E O] το οποίο συνδυάζεται με ένα παραγωγικό επίθημα. Έτσι συνδυάζονται δύο σχήματα παραγωγής λέξεων. Το πρώτο σχήμα αφορά την παραγωγή χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων [E O], ενώ το δεύτερο την παραγωγή επιθέτων και ουσιαστικών με τα παραγωγικά επιθήματα -ικ(ος), -ιτη(ς) και -ια(ς) αντίστοιχα. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι κυρίως όσον αφορά το επίθημα σχηματισμού επιθέτων, διαπιστώνεται υψηλή παραγωγικότητα επιθέτων σε -ικ(ος), κάτι που όπως υποστηρίζει ο Booij (2005b: 14) μαρτυρεί και την υψηλή παραγωγικότητα του σύνθετου σχήματος παραγωγής επιθέτων.

Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι στη διαδικασία παραγωγής επιθέτων και ουσιαστικών από χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O] μεσολαβεί και η

εφαρμογή ενός διορθωτικού κανόνα (readjustment rule) που ευθύνεται για την αποκοπή (truncation) των κλιτικών χαρακτηριστικών του επιθέτου. Η απαλοιφή της εσωτερικής κλίσης του συνθέτου επιβάλλεται από την παρουσία των παραγωγικών επιθημάτων -ικ-, -ιτη- και -ια- αντίστοιχα. Τα παραγωγικά αυτά επιθήματα προηγούνται των κλιτικών επιθημάτων και επομένως δεν μπορούν να εμφανιστούν σε δομές με εσωτερική κλίση (βλ. Ralli & Stavrou, 1998: 253).

Θα μπορούσαμε επομένως να υποθέσουμε την ύπαρξη των ακόλουθων δύο σχημάτων παραγωγής λέξεων. Το πρώτο σχήμα αφορά την παραγωγή χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων την μορφής [E O]. Το δεύτερο αφορά την εφαρμογή του διορθωτικού κανόνα αποκοπής, που διαγράφει την εσωτερική κλίση του συνθέτου. Ουσιαστικά μετατρέπει το επίθετο σε θέμα, για να μπορεί να προστεθεί έπειτα το παραγωγικό επίθημα. Το τρίτο σύνολο σχημάτων αφορά την παραγωγή επιθέτων με το επίθημα -ικ(ος), το οποίο συνδυάζεται με βάση ουσιαστικό, ή την παραγωγή ουσιαστικών με τα επιθήματα -ιτ(ης) και -ια(ς), τα οποία επιλέγουν και αυτά ως βάση ουσιαστικό (βλ. Ράλλη, 2005: 150).

(86α) [[E] [O]] ο

(86β) [[ε] [O]] ο

(87γ) [[O] -ικ(ος)] E

[[O] -ιτ(ης)] ο

[[O] -ια(ς)] ο

Αρχικά λοιπόν το πρώτο σχήμα μετατρέπεται στο δεύτερο, λόγω της εφαρμογής του διορθωτικού κανόνα αποκοπής. Ύστερα, σύμφωνα με τη δυνατότητα ενοποίησης, που υποστηρίζει ο Booij στο πλαίσιο της Δομησιακής Μορφολογίας, το δεύτερο σχήμα συνδυάζεται με ένα από τα σχήματα παραγωγής επιθέτων ή ουσιαστικών. Η διαδικασία αυτή έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των ακόλουθων σύνθετων σχημάτων παραγωγής λέξεων.

(87) [[[ε] [O]] ο -ικ(ος)] E

[[[ε] [O]] ο -ιτ(ης)] ο

[[[ε] [O]] ο -ια(ς)] ο

Αντίστοιχα φαινόμενα παρατηρεί και ο Booij στα ολλανδικά, καθώς διαπιστώνει την παραγωγή ουσιαστικών με τα παραγωγικά προσφύματα -er, -ster, -ing και -erij. Τα ουσιαστικά αυτά έχουν θέμα που προέρχεται από ρηματικά σύνθετα. Πρόκειται δηλαδή για μια μορφή «εγκιβωτισμένης παραγωγικότητας» (embedded productivity), όπως την ονομάζει ο Booij (2005b: 19 – 20). Ο όρος εγκιβωτισμένη παραγωγικότητα αφορά περιπτώσεις προσφύματοποίησης συνθέτων ή αλλιώς ενοποίησης δύο σχημάτων παραγωγής λέξεων, εκ των οποίων το ένα σχετίζεται με τη διαδικασία της σύνθεσης και το άλλο με τη διαδικασία της παραγωγής. Ο συνδυασμός αυτών των δύο έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή «πολυσυνθέτων» (synthetic compounds) (βλ. Booij, 2005b: 21). Ο όρος αυτός παραπέμπει, σύμφωνα με τον Booij (2005a: 90), σε σχηματισμούς λέξεων που μοιάζουν να είναι αποτέλεσμα παράλληλης λειτουργίας της σύνθεσης και της παραγωγής.

Επομένως, και τα δύο σύνθετα σχήματα παραγωγής επιθέτων και ουσιαστικών αντίστοιχα, που αναλύθηκαν προηγουμένως για τα ελληνικά, αποσκοπούν στη δημιουργία πολυσυνθέτων. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι ο συνδυασμός των δύο διαδικασιών δεν εξαλείφει την ιεραρχία μεταξύ τους. Από τα σχήματα άλλωστε προκύπτει ότι το σύνθετο αποτελεί τη βάση, με την οποία ενώνεται το παραγωγικό επίθημα για να σχηματιστεί η νέα δομή.

Συνοψίζοντας, ο Booij (2005b: 37) παρουσιάζει τα βασικά εμπειρικά επιχειρήματα υπέρ της ύπαρξης της Δομησιακής Μορφολογίας. Το πρώτο επιχείρημα αφορά τα ασαφή όρια μεταξύ των διαδικασιών της παραγωγής και της σύνθεσης, κάτι που βρίσκει εφαρμογή και στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Το δεύτερο επιχείρημα σχετίζεται με τη δυνατότητα ενοποίησης των σχημάτων παραγωγής λέξεων, κάτι που επίσης ανταποκρίνεται στις ιδιότητες των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων.

Στη συνέχεια ο Booij μελετά το επίπεδο διασύνδεσης της μορφολογίας με τη σύνταξη, ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της Δομησιακής Γραμματικής. Αναλύει την «Αρχή της Λεξικής Ακεραιότητας» (Principle of Lexical Integrity), όπως διαμορφώθηκε από τον Anderson (1992: 84, όπως αναφέρεται στον Booij, 2005c: 1). Σύμφωνα λοιπόν με την Αρχή της Λεξικής Ακεραιότητας, η σύνταξη δεν επηρεάζει, αλλά ούτε έχει πρόσβαση στην εσωτερική δομή των λέξεων.

Την ίδια θέση υποστηρίζουν και οι Ackema και Neeleman (2005, όπως αναφέρεται στον Booij, 2005c: 1). Πιο συγκεκριμένα, εκφράζουν την άποψη ότι η γραμματική των λέξεων και των προτάσεων αποτελούν διαφορετικούς τομείς της γραμματικής. Οι τομείς αυτοί συνεργάζονται μεταξύ τους όταν πρόκειται για

φαινόμενα συμφωνίας, όπως δηλαδή συμβαίνει με την περίπτωση συμφωνίας του αριθμού, για την οποία απαιτείται συμφωνία των μορφολογικών με τα συντακτικά χαρακτηριστικά.

Ο Booij (2005c: 1 – 2) αναλύει περαιτέρω τις ιδιότητες που προκύπτουν από την εφαρμογή της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας, που εισήγαγε ο Anderson. Διαπιστώνει την ύπαρξη δύο άμεσων συνεπειών από την εφαρμογή αυτής της αρχής, που αφορούν την αλληλεπίδραση της μορφολογίας με τη σύνταξη. Σύμφωνα λοιπόν με την Αρχή της Λεξικής Ακεραιότητας αποκλείεται πρώτον, η περίπτωση, η σύνταξη να επηρεάζει κομμάτια της εσωτερικής δομής της λέξης, και δεύτερον, η σύνταξη να έχει πρόσβαση στην εσωτερική δομή της λέξης.

Σχετικά με την πρώτη παράμετρο, ο Booij εκφράζει την ίδια άποψη. Μάλιστα επισημαίνει ότι η ιδιότητα αυτή μπορεί να εφαρμοστεί και ως κριτήριο διαφοροποίησης των λέξεων από τις φράσεις με μορφή λεξικής ενότητας. Ως παράδειγμα αναφέρει μια συγκεκριμένη κατηγορία ρημάτων, που απαντώνται τόσο στα γερμανικά όσο και στα ολλανδικά. Στα ολλανδικά υπάρχει το ρήμα “doordenken” που σημαίνει «σκέφτομαι κάτι διεξοδικά» (to think through completely) και όπως φαίνεται στην πρώτη πρόταση το πρόθημα “door-” δεν αποσπάται από τη λεξική ενότητα. Αυτό σημαίνει ότι η σύνταξη δεν έχει δικαιοδοσία σε κάποιο από τα κομμάτια της δομής, και επομένως πρόκειται για αυτόνομη λέξη. Αντίθετα στο ρήμα “dóordenken”, που σημαίνει «συνεχίζω να σκέφτομαι» (to continue thinking), το πρώτο συστατικό “dóor-” εγκαταλείπεται (stranded), όταν για συντακτικούς λόγους το ρήμα μετακινείται στη δεύτερη θέση, όπως φαίνεται στο δεύτερο παράδειγμα. Έτσι συμπεραίνει κανείς ότι η σύνταξη επηρεάζει κάποιο από τα κομμάτια της δομής, άρα πρόκειται για φράση. Η διαφορά που εμφανίζουν τα ρήματα μεταξύ λέξης και φράσης, φαίνεται στις ακόλουθες προτάσεις.

(88) Jan door-dacht het problem

“Jan thought about the problem thoroughly”

Jan dacht door over het problem

“Jan continued thinking about the problem” (βλ. Booij, 2005c: 2)

Σχετικά με τη δεύτερη ιδιότητα της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας, δηλαδή τη μη δυνατότητα πρόσβασης της σύνταξης στην εσωτερική δομή των λέξεων, ο

Booij (2005c: 2) εκφράζει κάποιες επιφυλάξεις. Μάλιστα προβάλλει εμπειρικά επιχειρήματα από δομές στα ολλανδικά που καταρρίπτουν αυτήν την ιδιότητα. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι επιφυλάξεις και τα αντεπιχειρήματα που εκφράζει ο Booij δεν αφορούν κλασικές μορφολογικές δομές, όπως είναι τα μονολεκτικά σύνθετα. Από τα παραδείγματα που ακολουθούν φαίνεται ότι οι δομές που μελετά και φέρει ως αντεπιχειρήματα για την ισχύ της δεύτερης ιδιότητας της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας είναι δομές που έχουν ισχυρή διασύνδεση με τη σύνταξη. Αναλύει με λεπτομέρεια ονοματικές φράσεις στα ολλανδικά που προκύπτουν από τον συνδυασμό ενός ποσοδείκτη και ενός επιθέτου που ακολουθείται από το πρόσφυμα -s (βλ. Booij, 2005c: 2 – 6). Ενδεικτικά παραδείγματα δίνονται στη συνέχεια.

- (89) iets leuk-s ‘something nice’
 wat zoet-s ‘something sweet’
 allerlei smerig-s ‘all sorts of dirty things’
 een massa goed-s ‘a lot of good things’
 wat voor gemeen-s ‘what kind of nasty things’ (βλ. Booij, 2005c: 2 – 3)

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρατηρούνται τόσο στην επιλογή των ποσοδεικτών και των επιθέτων, που κατά κύριο λόγο είναι κατηγορηματικά, όσο βέβαια και στην εμφάνιση του προσφύματος -s, που έχει τη δυνατότητα να μετατρέπει τα επίθετα σε ουσιαστικά, δικαιολογούν γιατί αυτές οι δομές είναι προτιμότερο να αναπαριστώνται με τη μορφή σχεδίου, όπως αυτό που ακολουθεί.

- (90) [Q .. A-s]_{NP} (βλ. Booij, 2005c: 4)

Η αλληλεπίδραση της μορφολογίας με τη σύνταξη μαρτυρείται από δύο στοιχεία. Πρώτον οι ποσοδείκτες, που στο σχήμα συμβολίζονται με “Q”, συνοδεύονται από μια συγκεκριμένη κατηγορία ουσιαστικών, που αποτελούνται από επίθετο και το πρόσφυμα -s και δεύτερον η ύπαρξη του συγκεκριμένου προσφύματος ορίζεται από την παρουσία του ποσοδείκτη. Αυτό αποδεικνύει ότι η εσωτερική μορφολογική δομή της ονοματικής κεφαλής πρέπει να είναι ορατή στη σύνταξη. Άλλωστε η φύση της ονοματικής κεφαλής μπορεί να προσδιορίζει και την επιλογή του ποσοδείκτη, κάτι που σημαίνει ότι η σύνταξη πρέπει να έχει πρόσβαση στη μορφολογική δομή (βλ. Booij, 2005c: 2 – 4). Επομένως, ουσιαστικά καταρρίπτεται η

απολυτότητα της ισχύος της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας σε δομές τέτοιου τύπου.

Η δυνατότητα πρόσβασης στην εσωτερική δομή των λέξεων μαρτυρείται και από τα συντακτικά χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Βέβαια σ' αυτή την περίπτωση δεν αναφερόμαστε σε λέξεις με την κλασική έννοια του όρου, αλλά σε λεξικές ενότητες (lexical units). Τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα εμφανίζουν συντακτικά χαρακτηριστικά που απαντώνται σε συντακτικές και όχι σε μορφολογικές δομές (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.2.). Συγκεκριμένα, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [Ε Ο] εμφανίζουν εσωτερική κλίση, λόγω των κλιτικών επιθημάτων που υπάρχουν στο επίθετο, καθώς και φαινόμενα συμφωνίας μεταξύ των δύο συστατικών του συνθέτου. Στα σύνθετα της μορφής [Ο Ο σε γενική] παρατηρείται απόδοση πτώσης από την κεφαλή στη μη κεφαλή, δηλαδή από το πρώτο ουσιαστικό στο ουσιαστικό σε γενική. Η ύπαρξη αυτών των συντακτικών χαρακτηριστικών σε δομές που έχουν χαρακτηριστεί μορφολογικές δηλώνει ότι η σύνταξη έχει δυνατότητα πρόσβασης σε μορφολογικές δομές. Το γεγονός αυτό αντιβαίνει στην Αρχή της Λεξικής Ακεραιότητας, καθώς αν η σύνταξη έχει πρόσβαση στα συστατικά αυτών των μορφολογικών δομών, τότε καταρρίπτεται το δεύτερο κριτήριο που θέτει η αρχή και επομένως δεν ισχύει για τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Η παρατήρηση όμως αυτή δεν υποβαθμίζει την ισχύ της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας σε κλασικές μορφολογικές δομές, όπως είναι τα μονολεκτικά σύνθετα.

Σχετικά με τις δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική], ως τώρα έχει υποστηριχθεί ότι δεν μπορούν να αφομοιωθούν πλήρως με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, μια και υπάρχουν αποκλίσεις από τις ιδιότητες που εμφανίζουν τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Έχει όμως υποστηριχθεί ότι οι δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] που χαρακτηρίζονται από υψηλή συχνότητα εμφάνισης του δεύτερου συστατικού, θα μπορούσαν να αναπαρασταθούν στο λεξικό με σχήματα παραγωγής συνθετικών ιδιωμάτων. Θα είχε λοιπόν ενδιαφέρον να μελετηθεί κατά πόσο αυτά τα συνθετικά ιδιώματα υπακούν στην Αρχή της Λεξικής Ακεραιότητας και κυρίως κατά πόσο αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο, όπως και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα.

Όπως ήδη έχει αναλυθεί διεξοδικότερα και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η ανταπόκριση των σχηματισμών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] στα διάφορα τεστ εντοπισμού μορφολογικής συνοχής των δομών δείχνει μη συστηματικότητα στα αποτελέσματα. Σχετικά με τη σειρά των όρων, ο έλεγχος των δομών έδειξε ότι δεν

προτιμάται η αναστροφή των όρων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δε βρέθηκαν και περιπτώσεις όπου το δεύτερο συστατικό πήρε τη θέση του πρώτου. Σε γενικές λοιπόν γραμμές δεν παρατηρείται ικανοποίηση του πρώτου κριτηρίου της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας, τουλάχιστον όχι με συστηματικότητα.

Επίσης δεν παρατηρείται συσχετισμός των δομών με υψηλή συχνότητα εμφάνισης του δεύτερου συστατικού με την ικανοποίηση αυτού του κριτηρίου. Αυτό σημαίνει ότι οι κατασκευές που έχουν τη δυνατότητα να καταχωρηθούν στο λεξικό ως συνθετικοί ιδιωματισμοί δεν φαίνεται να ανταποκρίνονται υποχρεωτικά στο πρώτο κριτήριο της αρχής. Για παράδειγμα, στους σχηματισμούς που στη θέση του δεύτερου συστατικού εμφανίζουν το ουσιαστικό «μαϊμού» απαντώνται πολλές περιπτώσεις αναστροφής των όρων. Έτσι κάποιος μπορεί να συναντήσει τόσο τη δομή «εταιρία μαϊμού» όσο και τη δομή «μαϊμού εταιρία». Αυτό σημαίνει ότι οι συνθετικοί ιδιωματισμοί δεν ανταποκρίνονται υποχρεωτικά στο πρώτο κριτήριο της αρχής, που ορίζει ότι η σύνταξη δεν επηρεάζει κομμάτια της εσωτερικής δομής των λέξεων.

Αναφορικά με τη δυνατότητα της σύνταξης να έχει πρόσβαση στην εσωτερική δομή των λέξεων, τα διάφορα τεστ έδειξαν και πάλι μη συστηματικότητα στα αποτελέσματα. Συγκεκριμένα για τα φαινόμενα συμφωνίας των δύο συστατικών έγινε έλεγχος αλλαγής αριθμού και πτώσης από ονομαστική σε γενική. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συμφωνία των δύο ουσιαστικών μπορεί να είναι υποχρεωτική, άλλοτε πάλι μπορεί να είναι απλά δυνατή. Επίσης εντοπίστηκαν κάποιες περιπτώσεις με υποχρεωτική ασυμφωνία χαρακτηριστικών. Επομένως ούτε και το δεύτερο κριτήριο της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας ικανοποιείται συστηματικά από τις δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική]. Αυτή βέβαια η παρατήρηση συμφωνεί με τη συμπεριφορά των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, αυτό όμως το στοιχείο δεν είναι αρκετό για να καταχωρηθούν οι κατασκευές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα.

Ο Booij (2005c: 6 - 13) μελετώντας τη συμπεριφορά διαφόρων δομών στο δεύτερο κριτήριο της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας, αναφέρει μια σειρά δομών στα ολλανδικά, στις οποίες καθοριστικό ρόλο παίζει η ύπαρξη ενός προσφύματος, όπως το -s. Η ύπαρξη αυτού του προσφύματος προσδιορίζεται αντίστοιχα από την παρουσία ενός συγκεκριμένου συστατικού στην κάθε δομή. Ένα από τα παραδείγματα κατασκευών που αναφέρει σχετίζεται με τη δημιουργία ουσιαστικών

που δηλώνουν τη γλώσσα κάποιας περιοχής (βλ. Booij, 2005c: 6 - 7), όπως φαίνεται και στα παραδείγματα που ακολουθούν.

(91) Amsterdam-s ‘the language of Amsterdam’

Griek-s ‘the Greek language’

(βλ. Booij, 2005c: 6)

Από τα παραδείγματα αυτά γίνεται επομένως αντιληπτό ότι η σύνταξη έχει πρόσβαση στην εσωτερική δομή σχηματισμών, που μπορεί να εμφανίζουν μορφολογικά χαρακτηριστικά. Έτσι, στο πλαίσιο κατασκευών που εμφανίζουν και μορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως είναι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα στα νέα ελληνικά, παύει να ισχύει η Αρχή της Λεξικής Ακεραιότητας, που σύμφωνα με τον Anderson (1992) υπαγορεύει την πλήρη ανεξαρτησία της μορφολογίας από τη σύνταξη. Δεν θα πρέπει βέβαια να αμφισβητείται η πλήρης ισχύς της Αρχής της Λεξικής Ακεραιότητας σε αμιγώς μορφολογικές δομές, όπως είναι τα μονολεκτικά σύνθετα.

Ο Booij, μέσα από παραδείγματα από τα ολλανδικά, αποδεικνύει ότι τόσο οι συντακτικές όσο και οι μορφολογικές δομές εμφανίζουν αμοιβαία εξάρτηση. Παρατηρεί ότι η σύνταξη μπορεί να επηρεάζει την παραγωγή λέξεων, αλλά και αντίστροφα η μορφολογία να επιδρά στη σύνταξη, γι’ αυτό άλλωστε μιλά για αλληλεπίδραση (interaction) των δύο τομέων. Η αλληλεπίδραση όμως αυτή δεν θα πρέπει να συγχέεται με το διεπίπεδο (interface) μορφολογίας – σύνταξης, που απλά σημαίνει ότι οι δύο αυτοί τομείς συνορεύουν, χωρίς όμως αυτό να προϋποθέτει κάποιου είδους συνεργασία μεταξύ τους (βλ. Booij, 2005α: 189 – 190).

Επομένως, λόγω της αλληλεπίδρασης μορφολογίας – σύνταξης θα πρέπει και οι μορφολογικές δομές να αναπαριστώνται με τη μορφή σχημάτων στο λεξικό, κάτι που ενισχύει τα επιχειρήματα υπέρ της ύπαρξης της Δομησιακής Μορφολογίας. Συμπληρώνει μάλιστα ότι το λεξικό θα περιλαμβάνει πλέον σχήματα, τόσο μορφολογικά όσο και συντακτικά. Ο παραδοσιακός όρος λοιπόν του «λεξικού» θα πρέπει να αντικατασταθεί από τον όρο «δομησιολόγιο» (lexicon → constructicon), που θα περιλαμβάνει το σύνολο των σχημάτων όλων των δυνατών συντακτικών και μορφολογικών δομών (βλ. Booij, 2005c: 6, 13).

Ο Booij ενισχύει την επιχειρηματολογία του σχετικά με την ύπαρξη της Δομησιακής Μορφολογίας. Υποστηρίζει ότι τόσο οι λέξεις όσο και φράσεις πρέπει να

αναπαριστώνται με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή με τη μορφή σχημάτων. Η αναπαράσταση όλων των πιθανών μορφολογικών και συντακτικών δομών με τη μορφή σχημάτων συνεισφέρει επίσης στην αλληλοεξάρτηση μεταξύ της μορφολογίας και της σύνταξης (the interdependency of syntax and morphology) (βλ. Booij, 2005d: 1 – 2).

Ως εμπειρικό επιχείρημα υπέρ της αλληλεξάρτησης της μορφολογίας και της σύνταξης και της ανάγκης για αναπαράσταση των δομών με σχήματα, ο Booij (2005d: 2 – 3) φέρει μορφολογικές δομές στα ολλανδικά που αποτελούνται από μόριο στη θέση του προθήματος και ρηματικό τύπο. Τα ονομάζει “particle verbs” και υποστηρίζει ότι δε συνιστούν απλά μία λέξη, αλλά μία λεξική ενότητα σε μορφή φράσης (phrasal lexical units). Γι’ αυτό προτείνει ότι θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως δομησιακοί ιδιωματισμοί (constructional idiom) με φραστικές ιδιότητες. Προτείνει μάλιστα το ακόλουθο σχήμα παραγωγής για ένα παράδειγμα δομών, όπως αυτές με το πρόθημα “door”, το οποίο σύμφωνα με το σχήμα μπορεί να συνδυάζεται με οποιοδήποτε ρήμα.

(92) [door [x]_V]_V ‘to continue V-ing’ (βλ. Booij, 2005d: 2)

Η ανάλυση των ιδιοτήτων αυτών των σχηματισμών (βλ. Booij, 2005d: 3 – 7) αποτελούν σαφές επιχείρημα υπέρ της άποψης ότι η μορφολογία και η σύνταξη αλληλοσυμπληρώνονται, όπως επίσης και υπέρ της ανάγκης για αναπαράσταση των δομών σε σχήματα, κάτι που δίνει το πλεονέκτημα της παρουσίασης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της κάθε δομής. Όλες αυτές οι δυνατότητες προσφέρονται σαφώς στο πλαίσιο της Δομησιακής Μορφολογίας.

Αντίστοιχο εμπειρικό παράδειγμα, όπως αυτό που μελετά ο Booij στα ολλανδικά, θα μπορούσαν να είναι και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα. Αντιπαραβάλλοντας τις ιδιότητες των δομών που παρουσιάζει ο Booij με τις ιδιότητες των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει κοινά στοιχεία. Τέτοια στοιχεία είναι αφενός η συνύπαρξη τόσο μορφολογικών όσο και συντακτικών χαρακτηριστικών, και αφετέρου η σημασιολογικές ιδιαιτερότητες των συστατικών μιας κατασκευής που μάλιστα διαφοροποιούνται, όταν κάποιο από τα συστατικά απαντάται ανεξάρτητα στο λόγο. Οι παρατηρήσεις αυτές οδηγούν σαφώς στο συμπέρασμα ότι και οι δύο δομές θα μπορούσαν να αναλυθούν από το ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, δηλαδή από τη Δομησιακή Μορφολογία.

Πιο συγκεκριμένα, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, όπως και οι σύνθετες δομές που μελετά ο Booij, αποτελούν μορφολογικούς σχηματισμούς με συντακτικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται δηλαδή για λεξικές ενότητες, που εμφανίζουν όμως συγχρόνως φραστικές ιδιότητες. Άλλο επιπλέον στοιχείο που βοηθά στον παραλληλισμό των δύο σχηματισμών είναι η συνθετική τους σημασία. Και στις δύο περιπτώσεις, η σημασία απορρέει από τον συνδυασμό και των δύο συστατικών, ενώ χαρακτηριστικό είναι ότι κάποιο από τα δύο συστατικά μπορεί να παρουσιάζεται με διαφοροποιημένη σημασία, σε σχέση με αυτή που θα είχε αν χρησιμοποιόταν ανεξάρτητα στο λόγο. Για παράδειγμα, στο χαλαρό πολυλεκτικό σύνθετο «μαύρη λίστα», η μη κεφαλή της δομής, δηλαδή το επίθετο «μαύρη», όταν χρησιμοποιείται εντός της δομής δε μαρτυρεί σημασιολογικά το συγκεκριμένο χρώμα, δεν πρόκειται δηλαδή για μία λίστα που είναι γραμμένη σε μαύρο χαρτί. Σ' αυτή την περίπτωση, το επίθετο «μαύρη» δηλώνει συμβολικά τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσουν αυτοί, τα ονόματα των οποίων είναι καταγεγραμμένα σ' αυτή τη λίστα.

Και στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [Ο Ο σε γενική] απαντώνται αντίστοιχα φαινόμενα. Έτσι, στο παράδειγμα, «λουκέτο διαρκείας», η κεφαλή της δομής, το ουσιαστικό «λουκέτο» δεν χρησιμοποιείται για να δηλώσει το συγκεκριμένο αντικείμενο. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης κατασκευής συμβολίζει την ενέργεια που συνήθως συνεπάγεται η χρήση ενός λουκέτου, που είναι το κλείσιμο. Ολόκληρη λοιπόν η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι κάτι θα βρίσκεται για αρκετό καιρό κλειστό.

Ύστερα από αυτές τις παρατηρήσεις θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι και τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα θα πρέπει να καταχωρούνται σε ένα «δομησιολόγιο» με τη μορφή σχημάτων. Έτσι θα καλύπτονται με περισσότερη πληρότητα τόσο οι μορφοσυντακτικές τους ιδιότητες, όσο και τα ιδιαίτερα σημασιολογικά χαρακτηριστικά τους. Υποστηρίζεται επομένως για άλλη μια φορά η ανάγκη για θεωρητική προσέγγιση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων υπό το πρίσμα της Δομησιακής Μορφολογίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η παρατήρηση του Booij (2005d: 12) ότι στα ολλανδικά υπάρχουν κατασκευές που αποτελούν δείγματα ενός γενικότερου δομησιακού ιδιωματοσμού (constructional idiom). Αναφέρεται συγκεκριμένα σε ρηματικές δομές, στις οποίες το ρήμα “komen” συνδυάζεται με απαρέμφατα ή μετοχές. Η απλή αυτή δομή έχει και συνθετότερες εκφάνσεις, όταν δηλαδή ο

ρηματικός τύπος που συνοδεύει το ρήμα “komen” συνδυάζεται με το μόριο “aan”, όπως δηλαδή στα παραδείγματα που ακολουθούν.

(93) als hij roept komen Anouk en Brigit aangerend

‘when he calls Anouk and Brigit come running’

de heks kwam donker en dreigend aangeslopen

‘the witch came creeping up darkly and menacingly’

(βλ. Booij, 2005d: 10)

Έτσι, οι απλές ρηματικές δομές στις οποίες συμπεριλαμβάνεται το ρήμα “komen” θα μπορούσαν να αναπαρασταθούν με το πρώτο σχήμα που ακολουθεί. Το δεύτερο σχήμα αντιπροσωπεύει συνθετότερες περιπτώσεις ρηματικών σχηματισμών, στις οποίες το συνοδευόμενο ρήμα συνδυάζεται με το μόριο “aan”. Σημαντικό στοιχείο είναι πάντως το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Booij (2005d: 12) τα σχήματα αυτά παραγωγής δομών δεν υφίστανται ανεξάρτητα στο δομησιολόγιο, αλλά υπάρχει εξάρτηση του ενός από το άλλο, καθώς το δεύτερο σχήμα προϋποθέτει την ύπαρξη του πρώτου.

(94a) [*komen* [...]VP]

(94b) [*komen aan* V-INF]

(βλ. Booij, 2005d: 9 – 10)

Η παρατήρηση αυτή σχετικά με την ένταξη πολυπλοκότερων κατασκευών στο πλαίσιο παραγωγής απλούστερων, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί αντίστοιχα και για τις περιπτώσεις σύνθεσης στα νέα ελληνικά. Ως γενικότερο σχέδιο παραγωγής λέξεων θα μπορούσαμε να θέσουμε τη διαδικασία παραγωγής μονολεκτικών συνθέτων και πιο συγκεκριμένα όταν η σύνθεση αφορά τον συνδυασμό επιθέτου και ουσιαστικού, όπως η λέξη «μικρόψυχος», και τον συνδυασμό δύο ουσιαστικών, όπως η λέξη «νυχτολούλουδο». Ως πολυπλοκότερες εκφάνσεις αυτών των δομών θα μπορούσαμε να θέσουμε τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O] και [O O σε γενική]. Έτσι, στο σχέδιο παραγωγής συνθέτων από επίθετο και ουσιαστικό θα μπορούσαμε να εντάξουμε και την παραγωγή χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων της μορφής [E O], ως ένα δομησιακό ιδιοματισμό με ιδιαίτερες μορφοσυντακτικές ιδιότητες.

Αντίστοιχα, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [Ο Ο σε γενική] θα μπορούσαν να ενταχθούν ως δομησιακοί ιδιοματισμοί στο γενικότερο σχέδιο παραγωγής συνθέτων με συστατικά δύο ουσιαστικά.

Άλλωστε, έχει αναλυθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ότι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα έχουν αντίστοιχα μορφολογικά χαρακτηριστικά όπως και τα μονολεκτικά σύνθετα. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι η χαλαρή σύνδεση μεταξύ των συστατικών ενός συνθέτου δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνο των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, αλλά και των μονολεκτικών. Δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί η ύπαρξη μονολεκτικών συνθέτων, στα οποία διατηρείται ο δείκτης σύνθεσης -ο-, ακόμα και αν το δεύτερο συστατικό του συνθέτου ξεκινά με φωνήεν. Το σύνθητες βέβαια θα ήταν να αποβληθεί ο δείκτης σύνθεσης για να αποφευχθεί τυχόν χασμωδία που θα δημιουργούσε η ακολουθία δύο φωνηέντων (βλ. Ράλλη, 2005: 167 – 168), όπως δηλαδή συμβαίνει και στα παραδείγματα που ακολουθούν.

(95) αξιαγάπητος *αξιοαγάπητος
τερατόμορφος *τερατοόμορφος (βλ. Ράλλη, 2005: 167)

Αντί λοιπόν αυτών των περιπτώσεων, απαντώνται και άλλες που συνδυάζουν τόσο την ύπαρξη του δείκτη σύνθεσης όσο και του αρχικού φωνηέντος του δεύτερου συστατικού. Σύμφωνα με τη Ράλλη (2005: 168) η παρουσία του δείκτη σύνθεσης διασφαλίζει, σε περιπτώσεις χαλαρής σύνδεσης των συστατικών, κάποιο βαθμό σύνθεσης. Έτσι προκύπτουν παραδείγματα όπως τα ακόλουθα (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.). Μάλιστα κατά αντιστοιχία προς τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, το πρώτο παράδειγμα που δίνεται αποτελείται από επίθετο και ουσιαστικό, ενώ το δεύτερο από δύο ουσιαστικά.

(96α) μεγαλοαπατεώνας *μεγαλαπατεώνας
(96β) γιγαντοαφίσα *γιγανταφίσα

Οι παρατηρήσεις αυτές γίνονται για να συμπεράνει κανείς ότι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα είναι δομές που δεν προκύπτουν αυτόνομα, αλλά σχετίζονται άμεσα με τα κλασικά μονολεκτικά σύνθετα. Σ' αυτό το συμπέρασμα συνηγορεί το γεγονός ότι χαρακτηρίζονται από μορφολογικά στοιχεία, κάτι που έχει αποδειχθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, κυρίως με τον έλεγχο των ιδιοτήτων τους, με τη βοήθεια

διαφόρων τεστ. Επίσης, το γεγονός ότι τα συστατικά ενός χαλαρού πολυλεκτικού συνθέτου παρατίθενται ως ανεξάρτητες φωνολογικές λέξεις και επομένως διακρίνονται υποχρεωτικά από χαλαρή σύνδεση, δεν αποτελεί στοιχείο που να τα διαχωρίζει απόλυτα από τα μονολεκτικά σύνθετα. Όπως αναλύθηκε προηγουμένως, υπάρχουν μονολεκτικά σύνθετα που διακρίνονται επίσης από χαλαρή σύνδεση των συστατικών τους. Επομένως προκύπτει ότι τα σχήματα παραγωγής των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων θα πρέπει να τίθενται σε ένα ιεραρχημένο δομησιολόγιο ως μια προέκταση, ή αλλιώς ως μια πολυπλοκότερη μορφή των σχημάτων παραγωγής των μονολεκτικών συνθέτων. Άλλωστε, στο πλαίσιο της Δομησιακής Μορφολογίας υπάρχει η δυνατότητα να προβλεφθούν και να αναπαρασταθούν τα συντακτικά χαρακτηριστικά των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, κάτι που ουσιαστικά τα διαχωρίζει από τα μονολεκτικά σύνθετα.

5.2. Χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα.

Με τον ισχυρισμό της αλληλοσυμπλήρωσης της μορφολογίας από τη σύνταξη, όπως δηλαδή αποδείχθηκε τόσο από την ανάλυση διαφόρων δομών στα ολλανδικά όσο και από την ανάλυση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων στα νέα ελληνικά, για αυτές τις δομές παύει ουσιαστικά να ισχύει η Αρχή της Λεξικής Ακεραιότητας. Η αρχή αυτή συνεισφέρει στη διασφάλιση της ανεξαρτησίας του τομέα της μορφολογίας στη γραμματική. Αυτό σημαίνει ότι σύμφωνα με την Αρχή της Λεξικής Ακεραιότητας κάποιες από τις δομές που ανήκουν στον τομέα της μορφολογίας δεν επηρεάζονται, ούτε ελέγχονται από τον τομέα της σύνταξης. Τέτοιες κατασκευές είναι για παράδειγμα τα κλασικά μονολεκτικά σύνθετα. Υπάρχουν όμως και άλλες περιπτώσεις, όπως τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα στα νέα ελληνικά, τα οποία μοιράζονται μορφολογικά αλλά και συντακτικά χαρακτηριστικά. Οι δομές αυτές λειτουργούν ως επιχειρήματα υπέρ της απόρριψης της πρότασης ότι η σύνταξη δεν έχει δυνατότητα πρόσβασης στην εσωτερική δομή των λέξεων. Τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, όπως ήδη έχει αναφερθεί διεξοδικότερα στην ανάλυση των ιδιοτήτων τους, πρόκειται για μορφολογικούς σχηματισμούς που έχουν συγκεκριμένα συντακτικά χαρακτηριστικά. Έτσι στα σύνθετα αυτά παρατηρείται εσωτερική κλίση, συμφωνία γένους, πτώσης και αριθμού για τα σύνθετα της μορφής [E O], ενώ στα σύνθετα της μορφής [O O σε γενική] εμφανίζεται απόδοση πτώσης.

Η συνύπαρξη τόσο μορφολογικών όσο και συντακτικών χαρακτηριστικών σε μία δομή δημιουργεί την ανάγκη της κοινής αναπαράστασης αυτών των σχηματισμών. Καταλήγουμε επομένως να συμπεράνουμε ότι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα μπορούν με τον καλύτερο τρόπο να αναλυθούν υπό το πρίσμα της Δομησιακής Μορφολογίας. Η Δομησιακή Μορφολογία προτείνει την αναπαράσταση δομών με τη μορφή σχημάτων, τα οποία θα τοποθετούνται με ιεραρχία σε ένα δομησιολόγιο. Με τον όρο «ιεραρχία» εννοούνται ουσιαστικά τα κριτήρια ταξινόμησης των δομών στο πλαίσιο της Δομησιακής Γραμματικής. Από τον ορισμό άλλωστε της Δομησιακής Γραμματικής (βλ. Michaelis & Lambrecht, 1996: 216, όπως αναφέρεται στον Booij, 2005b: 2) δίνονται αρκετά στοιχεία που προσδιορίζουν το είδος της σχέσης των σχημάτων παραγωγής λέξεων.

Η αλληλεξάρτηση των μορφολογικών και συντακτικών χαρακτηριστικών στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα δεν είναι ο μόνος λόγος που δημιουργεί την ανάγκη αναπαράστασης αυτών των δομών με σχήματα και την ένταξή τους σε ένα

ιεραρχημένο δομησιολόγιο. Η ιδιαίτερη σημασία που αποκτούν, άλλοτε λόγω της κεφαλής και άλλοτε λόγω της μη κεφαλής του συνθέτου, είναι ένα άλλο στοιχείο που θα πρέπει να προβάλλεται μέσα από το σχήμα παραγωγής αυτών των συνθέτων. Η παρουσίαση άλλωστε και των σημασιολογικών χαρακτηριστικών μιας δομής ενισχύει τον ισχυρισμό υπέρ της ύπαρξης της τριμελούς παράλληλης αρχιτεκτονικής της γραμματικής.

Έτσι, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα θα μπορούσαν με τη μορφή σχημάτων, διαφορετικό για κάθε μορφή συνθέτου να ενταχθούν στην ιεραρχία των σύνθετων δομών. Συγκεκριμένα θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι τα σχήματα παραγωγής χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων έπονται των σχημάτων που αναπαριστούν την παραγωγή μονολεκτικών συνθέτων. Τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O] θα μπορούσαν με μία διακλάδωση να τοποθετηθούν μετά από το σχήμα παραγωγής μονολεκτικών συνθέτων με συστατικά επίθετο και ουσιαστικό. Τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα πάλι της μορφής [O O σε γενική] θα μπορούσαν να βρίσκονται κάτω από το σχήμα παραγωγής μονολεκτικών συνθέτων με συστατικά δύο ουσιαστικά.

Όπως λοιπόν προκύπτει και από το τυπολογικό δέντρο (βλ. σελ. 86), τα σχήματα παραγωγής χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων αποτελούν εκφάνσεις ενός ευρύτερου σχήματος, στο οποίο περιλαμβάνονται και δομές μονολεκτικών συνθέτων. Στην αριστερή κορυφή του δέντρου που σχηματίζεται από την πλευρά της μορφολογίας, τοποθετείται ένα γενικευμένο σχήμα παραγωγής μονολεκτικών συνθέτων. Το σχήμα αυτό διακλαδίζεται σε υποπεριπτώσεις όπως είναι τα σχήματα παραγωγής ενδοκεντρικών συνθέτων με συστατικά επίθετο και ουσιαστικό ή με συστατικά δύο ουσιαστικά, όπως τα παραδείγματα «μικρόψυχος» και «νυχτολούλουδο». Το σχήμα οδηγεί στη συνέχεια στις δύο μορφές των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, όπως οι κατασκευές «ψυχρός πόλεμος» και «ζώνη ασφαλείας», οι οποίες προκύπτουν, κατά αντιστοιχία με τα συστατικά της δομής, από τα σχήματα παραγωγής μονολεκτικών συνθέτων. Στη συνέχεια, τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O] οδηγούν με διακλάδωση σε σχήματα παραγωγής πολυσύνθετων επιθέτων και ουσιαστικών, όπως τα παραδείγματα που ακολουθούν.

(97) τριτοκοσμικός
ψυχροπολεμικός

ελευθεροεπαγγελματίας
εμφυλιοπολεμικός
δημοσιούπαλληλικός
μαυραγορίτης
νεοεποχίτης
αγιοταφίτης

Από το ίδιο σχήμα παραγωγής μονολεκτικών συνθέτων και σε συνεργασία με τα σχήματα παραγωγής ονοματικών φράσεων, που υπάρχουν στη δεξιά κορυφή του σχήματος, δηλαδή από την πλευρά της σύνταξης, θα μπορούσαν να προέρχονται και οι δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική]. Όπως ήδη έχει αναφερθεί γι' αυτές τις κατασκευές, αν και παρουσιάζουν αρκετές αποκλίσεις από τις ιδιότητες των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, παρόλα αυτά υπάρχουν κάποια στοιχεία που δηλώνουν ένα βαθμό συσχέτισης μεταξύ τους. Σε αρκετά μεγάλο ποσοστό οι δομές εμφανίζουν μη συστηματικότητα στον εντοπισμό μορφολογικής ενότητας. Γι' αυτούς λοιπόν τους λόγους οι κατασκευές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική], όπως τα παραδείγματα «εταιρία μαϊμού» και «χώρα φίλη», βρίσκονται περίπου στη μέση του σχήματος, το οποίο παρουσιάζει την τυπολόγηση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων στο πλαίσιο ενός ιεραρχημένου δομησιολόγιου. Η θέση αυτή μαρτυρεί ότι οι δομές μοιράζονται στοιχεία τόσο από τη σύνταξη όσο και από τη μορφολογία. Η ακριβής μάλιστα θέση στο σχήμα τυπολόγησης είναι εμφανώς προς τα δεξιά, δηλαδή κλίνει κυρίως προς την πλευρά της σύνταξης. Κάτι τέτοιο δεν είναι τυχαίο, αλλά μαρτυρεί ότι οι σχηματισμοί της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] έχουν έντονο συντακτικό χαρακτήρα, όπως προκύπτει τόσο από τη μελέτη της Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.2.) όσο και από την ανάλυση των ιδιοτήτων δομών που περιλαμβάνονται στη βάση δεδομένων αυτής της εργασίας.

Η ιδιοσυγκρασική σημασία των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων είναι ένα στοιχείο που εμφανίζεται και στις δύο μορφές αυτών των συνθέτων, όπως άλλωστε έχει αναλυθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, και αφορά είτε το πρώτο είτε το δεύτερο συστατικό του συνθέτου. Το σημασιολογικό όμως αυτό χαρακτηριστικό παρουσιάζεται εντονότερο στις δομές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική]. Το δεύτερο συστατικό της κατασκευής είναι αυτό που δίνει ιδιάζουσα σημασία στο σύνθετο. Γι' αυτό άλλωστε θα μπορούσαμε να υποθέσουμε την ύπαρξη σχημάτων παραγωγής δομών [Ο Ο σε ονομαστική], στα οποία το δεύτερο συστατικό είναι προκαθορισμένο.

Συγκεκριμένα, το δεύτερο συστατικό του σχηματισμού μπορεί να είναι ένα ουσιαστικό σε ονομαστική. Ο υψηλός βαθμός συχνότητας εμφάνισης κάποιων ουσιαστικών, όπως για παράδειγμα τα «μαϊμού» «κλειδί» και «μαμούθ», που συνήθως συνδυάζεται με την παγίωση της ιδιαίτερης σημασίας που φέρουν αυτά τα ουσιαστικά όταν συμμετέχουν σε τέτοιες κατασκευές, θυμίζουν δομές που ανήκουν στη διαδικασία της παραγωγής. Δηλαδή το δεύτερο συστατικό της δομής, όπως στα παραδείγματα «αυτοκίνητο μαϊμού», «θέση κλειδί» και «συγχώνευση μαμούθ», παραλληλίζεται με ένα παραγωγικό πρόσφυμα, το οποίο φέρει συγκεκριμένες ιδιότητες. Επομένως η μορφή των σχημάτων παραγωγής αυτών των περιπτώσεων παραπέμπει σε σχήματα προσφυματοποίησης. Τα σχήματα έχουν το πλεονέκτημα του καθορισμού της σημασιολογικής σχέσης των δύο συστατικών, ακόμα και όταν το πρώτο συστατικό συμβολίζεται με «X», άρα μπορεί να συμπληρωθεί με οποιοδήποτε ουσιαστικό. Αυτές οι περιπτώσεις συνθέτων ονομάζονται συνθετικοί ιδιοματισμοί και προσεγγίζουν περισσότερο προς τα χαρακτηριστικά των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Η Ράλλη (προσεχώς, κεφ. 8.4.2) άλλωστε παρατηρεί ότι υπάρχουν δομές που εμφανίζουν υψηλό βαθμό αμεταβλητότητας του δεύτερου συστατικού και συγχρόνως μη δυνατότητα διάσπασης της εσωτερικής δομής τους. Επομένως διαπιστώνει μια τάση για μορφολογοποίηση αυτών των δομών. Με τον όρο μορφολογοποίηση εννοείται η μετατροπή ενός μη μορφολογικού στοιχείου, τόσο συντακτικού όσο και φωνολογικού, σε μορφολογικό. Στην πρώτη περίπτωση ακολουθείται η διαδικασία της αποσυντακτικοποίησης, ενώ στη δεύτερη λαμβάνει χώρα η διαδικασία της αποφωνολογοποίησης (βλ. Joseph, 2003: 473). Ορισμένοι επομένως από τους σχηματισμούς της μορφής [O O σε ονομαστική] βρίσκονται σε διαδικασία αποσυντακτικοποίησης. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ούτε ως φράσεις αλλά ούτε και ως σύνθετα, μια και ακόμα βρίσκονται σε ένα μεταβατικό στάδιο. Η διαδικασία επομένως της έλξης αυτών των δομών από τη σύνταξη στη μορφολογία δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί.

Η τάση αυτή των δομών της μορφής [O O σε ονομαστική] για μορφολογοποίηση αντικατοπτρίζεται και στο τυπολογικό σχήμα. Σε διαγώνια διάταξη, το σχήμα παραγωγής αυτών των δομών βρίσκεται πάλι σε ενδιάμεση θέση. Προερχόμενο εν μέρει από τις ονοματικές φράσεις τείνει προς την πλευρά της μορφολογίας και κατ' επέκταση οδηγεί προς τα σχήματα παραγωγής συνθετικών ιδιοματισμών, δομών δηλαδή με περισσότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Η

διαγώνια λοιπόν αυτή διάταξη συμβολίζει την τάση για μορφολογοποίηση, που παρατηρείται στις κατασκευές της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική].

Στο σχήμα τυπολόγησης των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, οι αμιγείς περιπτώσεις συνθετικών ιδιοματισμών ενώνονται με μία διακλάδωση με το σχήμα παραγωγής δομών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική]. Αν και εμφανίζουν περισσότερα συντακτικά χαρακτηριστικά σε σύγκριση με τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα, οι δύο αυτοί σχηματισμοί βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο του τυπολογικού δέντρου. Αυτό ισχύει λόγω της προκαθορισμένης ιδιάζουσας σημασίας που εμφανίζουν στο δεύτερο συστατικό, αλλά και της τάσης για γραμματικοποίηση, στοιχεία δηλαδή που συγκλίνουν με τα χαρακτηριστικά των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Επομένως, τα σχήματα παραγωγής χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων και συνθετικών ιδιοματισμών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] παρουσιάζονται ευθυγραμμισμένα στο τυπολογικό δέντρο.

Τα πλεονεκτήματα της ανάλυσης των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων υπό το πρίσμα της Δομησησικής Μορφολογίας δεν περιορίζονται μόνο στην ανάδειξη των αλληλοσυμπληρούμενων μορφοσυντακτικών χαρακτηριστικών τους και των σημασιολογικών ιδιαιτεροτήτων τους. Η σχηματική αναπαράστασή τους δίνει τη δυνατότητα να προβλεφθούν και περιπτώσεις παραγωγής νέων συνθετότερων δομών. Αυτό επιτυγχάνεται χάρη στην ενοποίηση σχεδίων. Συγκεκριμένα, στο τυπολογικό δέντρο παρουσιάζονται σχέδια παραγωγής σύνθετων δομών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική]. Σ' αυτές τις πολύπλοκες κατασκευές συμμετέχουν κάθε φορά είτε δύο σχέδια παραγωγής χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων, οποιασδήποτε μορφής, είτε ένα σχέδιο συνθέτου και ένα απλό ουσιαστικό, τα οποία αντιστοιχούν στα δύο συστατικά του συνθέτου. Τέτοιες δομές είναι για παράδειγμα αυτές που ακολουθούν.

(98) κρέμα ημέρας – βάση μακιγιάζ
παιδικός σταθμός – νηπιαγωγείο
αστυνομικός – μάρτυρας κατηγορίας (βλ. Γαβρηλίδου, 1994: 278)

Τα σχήματα παραγωγής των πολύπλοκων αυτών κατασκευών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] εμφανίζονται στο τυπολογικό σχήμα ακριβώς κάτω από το σχήμα παραγωγής των απλών δομών της ίδιας μορφής. Αυτό σημαίνει ότι το σχήμα δεν αλλάζει τη δομική του φύση. Θα μπορούσε απλά να θεωρηθεί ότι το πολυπλοκότερο σχήμα είναι επέκταση του απλούστερου.

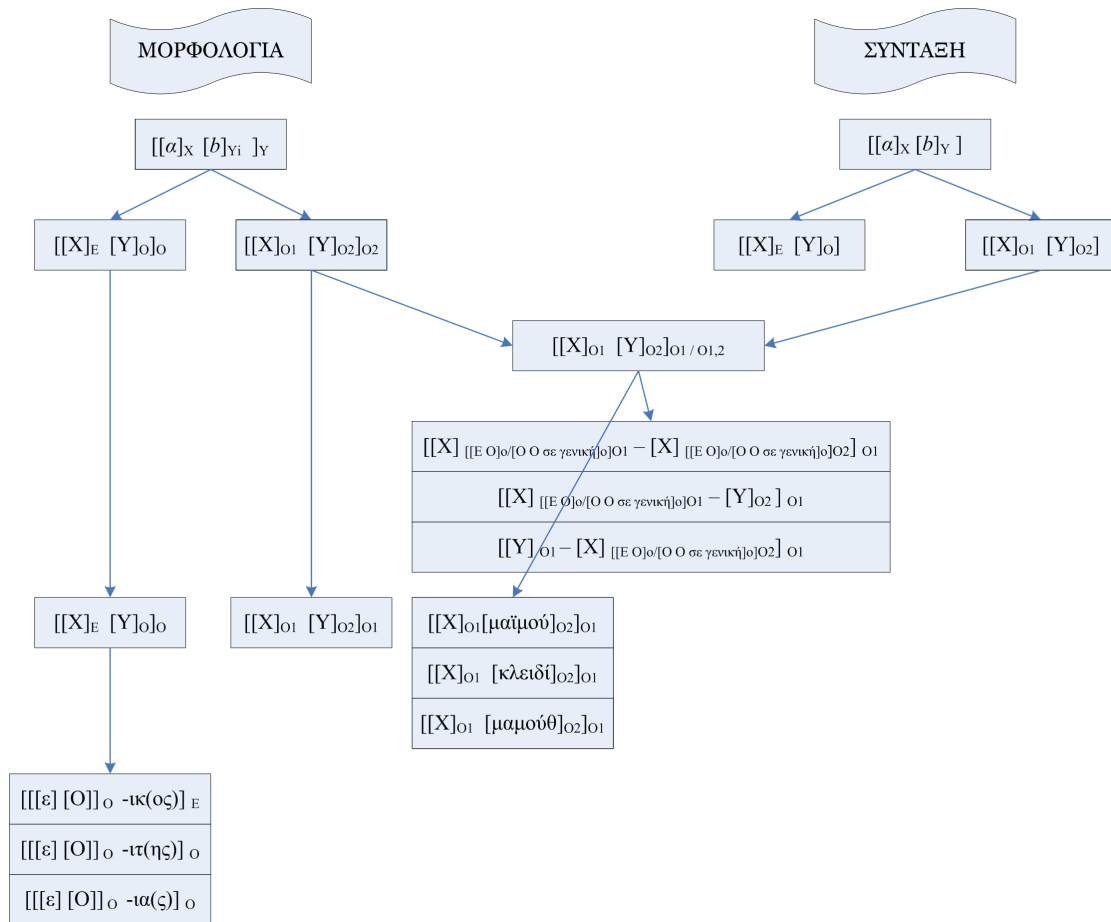
Η ενοποίηση σχεδίων παραγωγής λέξεων είναι ένα χαρακτηριστικό της Δομησιακής Μορφολογίας που βρίσκει εφαρμογή και σε άλλες εκφάνσεις των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Πιο συγκεκριμένα, αφορά περιπτώσεις παραγωγής επιθέτων και ουσιαστικών με βάση σύνθετα της μορφής [E O]. Για την παραγωγή τέτοιων δομών συνδυάζονται σχήματα που ανήκουν σε διαφορετικές διαδικασίες, δηλαδή στη σύνθεση αλλά και στην παραγωγή. Στο τελευταίο επίπεδο του τυπολογικού δέντρου παρουσιάζονται σχήματα παραγωγής πολυσυνθέτων. Η διαφορά τους από τα πολυσύνθετα της μορφής [O O σε ονομαστική] είναι ότι πρόκειται για περιπτώσεις εγκιβωτισμένης παραγωγικότητας, σύμφωνα με την ορολογία που χρησιμοποιεί ο Booij (2005b: 19 – 20). Με αυτό τον όρο αναφέρεται σε κατασκευές, οι οποίες προκύπτουν από τη συνεργασία δύο διαδικασιών, αρχικά της σύνθεσης και ύστερα της παραγωγής. Πρόκειται δηλαδή για σύνθετα της μορφής [E O] τα οποία προσφυματοποιούνται, άλλοτε με το επίθημα -ικ(ος) και άλλοτε με τα επιθήματα -ι(ης) και -ια(ς), για να σχηματιστούν αντίστοιχα επίθετα και ουσιαστικά.

Τα πλεονεκτήματα επομένως της θεωρητικής προσέγγισης των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων υπό το πρίσμα της Δομησιακής Μορφολογίας, συνοψίζονται στις ακόλουθες παρατηρήσεις.

- Αναπαράσταση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων με σχήματα παραγωγής λέξεων. Έτσι αναδεικνύονται τόσο τα αλληλοσυμπληρούμενα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά τους όσο και οι σημασιολογικές τους ιδιαιτερότητες.
- Ένταξη των σχημάτων παραγωγής χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων αλλά και δομών της μορφής [O O σε ονομαστική] σε ένα ιεραρχημένο δομησιολόγιο που περιλαμβάνει δομές συνθέτων αλλά και ονοματικές φράσεις.
- Πρόβλεψη συνθετότερων δομών, τόσο της μορφής [O O σε ονομαστική] όσο και των παράγωγων πολυσυνθέτων επιθέτων και ουσιαστικών από χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [E O], χάρη στη δυνατότητα ενοποίησης σχεδίων παραγωγής λέξεων.

Τυπολόγηση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων.

Ιεραρχημένο Δομησιολόγιο.

6. Επίλογος.

Η εργασία αυτή είχε ως στόχο την εξαντλητική ανάλυση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων στα νέα ελληνικά. Οι δομές αυτές ανήκουν στο πλαίσιο της μορφολογίας, μια και συγκαταλέγονται στην κατηγορία των συνθέτων, ενώ συγχρόνως εμφανίζουν κάποια συντακτικά χαρακτηριστικά, που οδηγούν στη διαπίστωση ότι δεν πρόκειται για ένα ακόμα είδος των κλασικών μονολεκτικών συνθέτων. Η εξέταση αυτού του ζητήματος φέρνει εύλογα στο προσκήνιο το θέμα του ορισμού της θέσης του τομέα της μορφολογίας στη γραμματική και κυρίως όσον αφορά τη σχέση μεταξύ μορφολογίας και σύνταξης.

Η υποστήριξη της ανεξαρτησίας του τομέα της μορφολογίας στη γραμματική, που συνεπάγεται την αυτονομία της από τον τομέα της σύνταξης, αποτελεί ένα από τα φλέγοντα ζητήματα με τα οποία ασχολούνται οι σύγχρονοι γλωσσολόγοι και κυρίως αυτοί που αναλύουν μορφολογικές δομές (βλ. Ράλλη, 2005: 317 – 318). Αναλύοντας όμως ζητήματα κλίσης δεν μπορεί κανείς να παρακάμψει το βαθμό αλληλεπίδρασης της μορφολογίας με τη σύνταξη. Ένα άλλο επιπλέον επιχείρημα προκύπτει από την μελέτη των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων. Από τις αναλύσεις, τόσο της υπάρχουσας βιβλιογραφίας όσο και των ιδιοτήτων των δομών που συλλέχθηκαν από διάφορες εφημερίδες, γίνεται αντιληπτό ότι τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα έχουν δομικά και σημασιολογικά μορφολογικά χαρακτηριστικά χωρίς όμως να είναι μονολεκτικοί σχηματισμοί. Έχουν τη μορφή των ονοματικών φράσεων, δηλαδή αποτελούνται από δύο φωνολογικές λέξεις. Από το γεγονός αυτό απορρέουν κάποια συντακτικά χαρακτηριστικά, όπως η συμφωνία χαρακτηριστικών στις δομές [E O] και η απόδοση πτώσης στις δομές [O O σε γενική]. Δε θα πρέπει επίσης να παρακαμφθούν οι δομές της μορφής [O O σε ονομαστική], οι οποίες θεωρούνται ως ειδικές ονοματικές φράσεις. Ακόμα όμως και σ' αυτές τις δομές διαπιστώνονται ορισμένα μορφολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι δομές αυτές βρίσκονται σε γλωσσική αλλαγή και συγκεκριμένα υπόκεινται στη διαδικασία της μορφολογοποίησης (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.4.2).

Σχετικά με τη θεωρητική προσέγγιση των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων έχουν ως τώρα προταθεί διάφορες απόψεις. Η Borer (1988) μελετώντας αντίστοιχες δομές στα εβραϊκά υποστηρίζει την παράλληλη διάταξη μορφολογίας και σύνταξης. Για τους μορφολογικούς σχηματισμούς, όπως τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα,

προτείνει ότι αυτοί εισάγονται στην επιφανειακή δομή, απ' όπου έχουν πρόσβαση σε συντακτικά χαρακτηριστικά, χωρίς όμως να επηρεάζονται από μετασχηματισμούς. Τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα θα μπορούσαν όμως να αναλυθούν και υπό το πρίσμα της γραμμικής διάταξης των τομέων της μορφολογίας και της σύνταξης, κάτι που προτείνουν οι Chomsky (1971) και Kirarsky (1982). Σύμφωνα με αυτή την πρόταση, οι δομές των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων βρίσκονται στα κατώτατα επίπεδα της μορφολογίας, στο σημείο δηλαδή που συνορεύει με τη σύνταξη. Μια όμως που και τα όρια των δύο τομέων δεν είναι διακριτά, δικαιολογούνται και τα συντακτικά χαρακτηριστικά των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων.

Σ' αυτή την εργασία τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα μελετώνται υπό το πρίσμα της Δομησιακής Γραμματικής, όπως αυτή παρουσιάζεται από τον Booij (2005). Η Δομησιακή Γραμματική περιλαμβάνει τη Δομησιακή Μορφολογία στην οποία εντάσσονται τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα με τη μορφή σχημάτων παραγωγής λέξεων. Αυτό το είδος αναπαράστασης έχει το πλεονέκτημα ανάδειξης των ιδιαίτερων μορφοσυντακτικών και σημασιολογικών ιδιοτήτων των δομών. Η δομές αυτές εντάσσονται σε ένα ιεραρχημένο δομησιολόγιο στο οποίο περιλαμβάνονται επίσης δομές μονολεκτικών συνθέτων, ειδικών ονοματικών φράσεων καθώς και απλών ονοματικών φράσεων. Η κοινή λοιπόν αναπαράσταση τόσο μορφολογικών και συντακτικών όσο και ενδιάμεσων δομών δικαιολογεί το γεγονός της ύπαρξης συντακτικών χαρακτηριστικών στα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα και μορφολογικών χαρακτηριστικών στις ειδικές ονοματικές φράσεις της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική]. Στο πλαίσιο της Δομησιακής Μορφολογίας τα όρια μεταξύ σύνθεσης και παραγωγής δεν είναι διακριτά. Έτσι δημιουργούνται σχήματα παραγωγής δομών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική], τα οποία μοιάζουν με σχήματα προσφυματοποίησης. Επίσης, στη Δομησιακή Γραμματική υπάρχει δυνατότητα ενοποίησης των σχημάτων παραγωγής δομών, γεγονός που δικαιολογεί αφενός την ύπαρξη σύνθετων δομών της μορφής [Ο Ο σε ονομαστική] και αφετέρου την παραγωγή επιθέτων και ουσιαστικών από τα χαλαρά πολυλεκτικά σύνθετα της μορφής [Ε Ο]. Με βάση όλα αυτά τα στοιχεία που αναφέρθηκαν μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η Δομησιακή Γραμματική είναι η καταλληλότερη μορφή προσέγγισης των χαλαρών πολυλεκτικών συνθέτων.

Βιβλιογραφία.

Αναστασιάδη – Συμεωνίδη, Α. 1986. *Η νεολογία στην κοινή νεοελληνική*. Θεσσαλονίκη: Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής.

Bisetto, A. & S. Scalise. 1999. Compounding: Morphology and/or Syntax?. *Boundaries of Morphology and Syntax*. Επιμ. L. Mereu. Amsterdam: John Benjamins. 31 – 48.

Booij, G. 2005a. *The Grammar of Words*. New York: Oxford University Press.

Booij, G. 2005b. (ms.) *Construction Morphology*.

Booij, G. 2005c. (ms.) Construction – dependent morphology. *Lingue e Linguaggio*.

Booij, G. 2005d. (ms.) *The interdependency of syntax and morphology in constructions*.

Borer, H. 1988. On the Morphological Parallelism between Compounds and Constructs. *Yearbook of Morphology 1988*. Επιμ. G. Booij & J. van Marle. Dordrecht: Kluwer. 45 – 65.

Γαβριηλίδου, Ζ. 1995. Τα σύνθετα ουσιαστικά του τύπου Ουσιαστικό + Ουσιαστικό στην ίδια πτώση στην Νέα Ελληνική. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 1994*, 269 – 280.

Γαβριηλίδου, Ζ. 1996. Μερικές συντακτικές και σημασιολογικές παρατηρήσεις για τον νεολογικό σχηματισμό των πολυλεκτικών παρατακτικών μεταφορικών συνθέτων. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 1995*, 148 – 159.

Γαβριηλίδου, Ζ. 1997. Πολυλεκτικά παρατακτικά σύνθετα με πρώτο συνθετικό τα ουσιαστικά «άνθρωπος-», «γυναίκα-». *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 1996*, 100 – 114.

Crystal, D. 1996. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Μτφ. Γ. Ευδόπουλος. *Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής*. Αθήνα: Πατάκης 2003.

Di Sciullo, A. M. & E. Williams. 1987. *On the Definition of the Word*. Cambridge, Mass: MIT Press.

Jackendoff, R. 2002. *Foundations of language*. Oxford: Oxford University Press.

Joseph, B.D. 2003. Morphologization from Syntax. *Handbook of Historical Linguistics*. Επιμ. B.D. Joseph & R. Janda. Oxford: Blackwell.

Νάκας, Θ. & Γαβριηλίδου, Ζ. 2005. *Δημοσιογραφία και Νεολογία: Τίτλοι - ευρήματα για θέματα - εκπλήξεις*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Α. 1991. Λεξική Φράση: Αντικείμενο Μορφολογικού Ενδιαφέροντος. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 1990, 139 – 158.

Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Α. (προσεχώς). *Η Σύνθεση Λέξεων: Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση*.

Ralli, A. 1992. Compounds in Modern Greek. *Rivista di Linguistica* 4.1: 143 – 174.

Ralli, A. & M. Stavrou. 1998. Morphology – Syntax Interface: A-N Compounds vs. A-N Constructs in Modern Greek. *Yearbook of Morphology* 1997. Επιμ. G. Booij & J. van Marle. Dordrecht: Kluwer. 243 – 263.

Φλιάτουρας, Α. 2002. Πολυλεκτικά Τοπωνύμια: Μορφολογικοί ή Συντακτικοί Σχηματισμοί;. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 2001, 681 – 693.

Παραρτήματα.

1. Παράρτημα: Συλλογή δομών από βιβλιογραφία.

Μορφολογικές δομές.

[Ε Ο]

ανοιχτή γραμμή
ανοιχτό κύκλωμα
βαθιά δομή
γεωγραφικό μήκος
γεωγραφικό πλάτος
δημόσιος υπάλληλος → δημοσιοϋπαλληλικός
διεθνές δίκαιο
δορυφορική τροχιά
εκδοτικός οίκος
ελεύθερο επάγγελμα → ελευθεροεπαγγελματίας
εμφύλιος πόλεμος
ιερά εξέταση
κοινή λογική
κόκκινη γραμμή
κρατική μηχανή
λαϊκή αγορά
λαϊκή σοφία
μαύρη αγορά → μαυραγορίτης
μαύρη λίστα
μέση ηλικία
μικρή οθόνη
ουράνιο τόξο
παιδική χαρά
πράσινη γραμμή
σκιάδης κυβέρνηση
στεγνό καθαρίσμα /στεγνοκαθαρίσμα (Ralli, 1992: 145)
τρίτος δρόμος
τρίτος κόσμος → τριτοκοσμικός
υψηλή κοινωνία
ψυχρός πόλεμος → ψυχροπολεμικός
ωμή βία

[Ο Ο σε γενική]

άρμα μάχης
αυτοκίνητο υπηρεσίας

δομή βάθους
δοχείο νυκτός
ζώνη ασφαλείας
κρέμα ημέρας
κυβέρνηση σκιάς
μηχανικός αυτοκινήτων
οίκος ανοχής
οίκος ευγηρίας
οίκος μόδας
ομάδα εργασίας
πόλεμος νεύρων
πρακτορείο ειδήσεων
φακοί επαφής
φόρος εισοδήματος

Συντακτικές δομές.

[Ε Ο]

ατμοσφαιρική πίεση
ατομική βόμβα
βιομηχανική ζώνη
διαστημικό λεωφορείο
εκπομπή αερίων
θεατρική κριτική
θεωρητική γλωσσολογία
θρησκευτικός πόλεμος (;)
κρατικός προϋπολογισμός
μεσημεριανός/-άτικός ύπνος
μικροφωνική εγκατάσταση
μουσική κριτική
νυχτερινός επισκέπτης
οδικό δίκτυο
παιδική παράσταση
προεδρικό / υπουργικό διάταγμα
πυρηνική δοκιμή
τουριστικό επάγγελμα
ψηφιακό κύκλωμα

[Ο Ο σε γενική]

εκπομπή αερίων
επεξεργασία δεδομένων

παραγωγή καπνού
χορήγηση δανείου

Ενδιάμεσες δομές.

[Ε Ο]

αδαμιαία περιβολή
εμπορικό κέντρο
ιστορικό γεγονός
λαϊκή τέχνη
χωρικά ύδατα

[Ο Ο σε ονομαστική]

Σχέση εξάρτησης

άνθρωπος αράχνη
άνθρωπος φάντασμα
επιστολή καταγγελία
εταιρία μαϊμού
εταιρία φάντασμα
κυβέρνηση σκιά
λέξη κλειδί
νόμος πλαίσιο
παιδί θαύμα
πλοίο φάντασμα
ταινία ντοκουμέντο
ταξίδι αστραπή
τύχη βουνό

Σχέση παράταξης

αγρότης καθηγητής
αρχιτέκτονας αρχαιολόγος
γιατρός νοσοκόμος
δικηγόρος πολιτικός
ηθοποιός τραγουδιστής
μεταφραστής διερμηνέας
παραγωγός σκηνοθέτης

2. Παράρτημα: Συλλογή δομών από εφημερίδες.

Μορφολογικές δομές.

[Ε Ο]

Άγιος Τάφος → Αγιοταφίτης

αγροτικό ιατρείο

ανοιχτή γραμμή

αξιωματική αντιπολίτευση

αχίλλειος πτέρνα

βρόμικο χρήμα

δάφνινο στεφάνι

εθνική οδός

ένοπλες δυνάμεις

κρατικός μηχανισμός

λαϊκό αίσθημα

λευκή νύχτα

λίθινη εποχή

μαύρη προπαγάνδα

νέα εποχή → νεοεποχίτης

παραδείσια πτηνά

πικρό ποτήρι

πράσινο φως

τοπική αυτοδιοίκηση

χρυσές δουλείες

χρυσή τομή

[Ο Ο σε γενική]

αγορά εργασίας

εγκλήματα πολέμου

κώδικας τιμής

λουκέτο διαρκείας

ντέρμπι κορυφής

περίοδος χάριτος

σώματα ασφαλείας

τεχνολογία αιχμής

χορηγός επικοινωνίας

Συντακτικές δομές.

[E O]

άγρυπνο βλέμμα

[O O σε γενική]

μπαράζ παραιτήσεων

σπορά υποσχέσεων

σχέδιο δράσης

Ενδιάμεσες δομές.

[E O]

αθέμιτος ανταγωνισμός

γαλάζια σημαία

εθνικό μέτωπο

μαραθώνια ενημέρωση

πράσινη φανέλα

σκληρή γραμμή

υγρός τάφος

[O O σε γενική]

βουνό προβλημάτων

κλοιός απεργιών

μέτρα ασφαλείας

πλαίσιο φορολόγησης

συμβούλιο κρίσεων

[O O σε ονομαστική]

Σχέση εξάρτησης

αγώνας – θρίλερ

άμυνα – τραγωδία

άνθρωπος – αράχνη
άνθρωπος – φάντασμα
απογραφή – μαϊμού
αποκάλυψη – βόμβα
αυτοκίνητο – μαϊμού
αυτοκτονία – γρίφος
γηροκομείο – τρώγλη
δάνεια – θηλιά
δρόμος – παγίδα
έκθεση – καταπέλτης
εμφάνιση – έκπληξη
επιστολή – καταγγελία
επιτόκια – φωτιά
εταιρία – μαϊμού
εταιρία – φάντασμα
εταιρίες – κολοσσοί
ημέρα – ορόσημο
ήττα – σόκ
θέση – κλειδί
κράτος – τρομοκράτης
κυβέρνηση – σκιά
λέξη – κλειδί
μαραθώνιος – ασπίδα
μέτρα – ψίχουλα
μπόνους – χρυσάφι
νίκη – ανάσα
νόμος – πλαίσιο
παιδί – θαύμα
πλοίο – φάντασμα
πολιτικός – μπαμπούλας
πρόγραμμα – μυστήριο
σκυλιά – μπονσάι
συγχώνευση – μαμούθ
σύλληψη – μυστήριο
συνέντευξη – βόμβα
συνέντευξη – καταγγελία
ταινία – ντοκουμέντο
ταξίδι – αστραπή
τύχη – βουνό
χώρα – φίλη
ώρα μηδέν

Σχέση παράταξης

αγρότης – καθηγητής
αρχιτέκτονας – αρχαιολόγος
γιατρός – νοσοκόμος
δικηγόρος – πολιτικός
εργολάβος – κατασκευαστής
ηθοποιός – τραγουδιστής
κάμεραμαν – σκηνοθέτης
μεταφραστής – διερμηνέας
μηχανικός – ηλεκτρολόγος
μισθωτός – συνταξιούχος
οπλρχηγός – πρωθυπουργός
παραγωγός – σκηνοθέτης
πρίγκιπας – αρχιεπίσκοπος

καναπές – κρεβάτι
πλυντήριο – στεγνωτήριο
πολυθρόνα – κρεβάτι
ψυγείο – καταψύκτης (ψυγειοκαταψύκτης)

αιματολογία – ανοσολογία
έθνος – κράτος
έκφραση – έκθεση
ερώτηση – απάντηση
μετάφραση – διασκευή
νεκροψία – νεκροτομή
συγκέντρωση – διαδήλωση
ταινία – ντοκιμαντέρ

δωμάτιο – ξενώνας
ειρηνοδικείο – πταισματοδικείο
εστιατόριο – μπαρ
καφετέρια – εστιατόριο
καφετέρια – ζαχαροπλαστείο
ξενοδοχείο – εστιατόριο
ξύλουργείο – επιλοποιείο
στεγνοκαθαριστήριο – σιδερωτήριο

3. Παράρτημα: Έλεγχος δομών.

[E O]

- Άγιος Τάφος [M] → Αγιοταφίτης
 - α) *πολύ Άγιος Τάφος
 - β) *Άγιος και ιερός Τάφος
 - γ) *Τάφος Άγιος
 - δ) *ο Άγιος ο Τάφος

- αγροτικό ιατρείο [M]
 - α) *ιδιαίτερα αγροτικό ιατρείο
 - β) *αγροτικό ιατρείο και νοσοκομείο
 - γ) *ιατρείο αγροτικό ιδρύθηκε ...
 - δ) *το αγροτικό το ιατρείο ιδρύθηκε ...

- ανοιχτή γραμμή [M]
 - α) *πολύ ανοιχτή γραμμή
 - β) *ανοιχτή και κλειστή γραμμή
 - γ) *γραμμή ανοιχτή
 - δ) *η ανοιχτή η γραμμή

- αξιωματική αντιπολίτευση [M]
 - α) ανώτατη αξιωματική αντιπολίτευση
 - β) *αξιωματική και στρατιωτική αντιπολίτευση
 - γ) *αντιπολίτευση αξιωματική
 - δ) *η αξιωματική η αντιπολίτευση

- αχίλλειος πτέρνα [M]
 - α) *ευαίσθητη αχίλλειος πτέρνα
 - β) *αχίλλειος πτέρνα και κνήμη
 - γ) *πτέρνα αχίλλειος
 - δ) * η αχίλλειος η πτέρνα

- βρόμικο χρήμα [M]
 - α) *πολύ βρόμικο χρήμα
 - β) *βρόμικο χρήμα και κέρδος
 - γ) *χρήμα βρόμικο
 - δ) *το βρόμικο το χρήμα υπάρχει παντού ...

- δάφνινο στεφάνι [M]
 - α) *πυκνό δάφνινο στεφάνι
 - β) *δάφνινο και λουλουδένιο στεφάνι
 - γ) ?στεφάνι δάφνινο απένειμαν ...
 - δ) *το δάφνινο το στεφάνι απένειμαν ...

- εθνική οδός [M]
 - α) *ιδιαίτερα εθνική οδός
 - β) *εθνική και κρατική οδός
 - γ) *οδός εθνική
 - δ) *η εθνική η οδός

- ένοπλες δυνάμεις [M]
 - α) ?ισχυρές ένοπλες δυνάμεις
 - β) *ένοπλες και ανίκητες δυνάμεις
 - γ) *δυνάμεις ένοπλες κατέλαβαν ...
 - δ) *οι ένοπλες οι δυνάμεις προέβησαν σε ...

- κρατικός μηχανισμός [M]
 - α) ?άμεσος / αυστηρός κρατικός μηχανισμός
 - β) *κρατικός και κυβερνητικός μηχανισμός
 - γ) *μηχανισμός κρατικός μπήκε σε λειτουργία ...
 - δ) *ο κρατικός ο μηχανισμός μπήκε σε λειτουργία ...

- λαϊκό αίσθημα [M]
 - α) *πολύ λαϊκό αίσθημα
 - β) *λαϊκό και εθνικό αίσθημα
 - γ) *αίσθημα λαϊκό κυριαρχεί τις τελευταίες μέρες ύστερα από ...
 - δ) *το λαϊκό το αίσθημα

- λευκή νύχτα [M]
 - α) ?ιδιαίτερα λευκή νύχτα
 - β) *λευκή νύχτα και μέρα
 - γ) *νύχτα λευκή έζησαν στη Ρώμη ...
 - δ) *τη λευκή τη νύχτα έζησαν στη Ρώμη ...

- λίθινη εποχή [M]
 - α) *η γνωστή / σκληρή λίθινη εποχή
 - β) *λίθινη και σιδερένια / σκληρή εποχή
 - γ) *εποχή λίθινη
 - δ) *η λίθινη η εποχή

- μαύρη προπαγάνδα [M]
 - α) *έντονη μαύρη προπαγάνδα
 - β) *μαύρη και άσπρη προπαγάνδα
 - γ) *προπαγάνδα μαύρη
 - δ) *η μαύρη η προπαγάνδα

- νέα εποχή [M] → νεοεποχίτης
 - α) *πολύ νέα εποχή
 - β) *νέα και παλιά εποχή
 - γ) *εποχή νέα
 - δ) *η νέα η εποχή

- παραδείσια πτηνά [M]
 - α) *πολλά παραδείσια πτηνά
 - β) *παραδείσια και επίγεια πτηνά
 - γ) *πτηνά παραδείσια
 - δ) *τα παραδείσια τα πτηνά

- πικρό ποτήρι [M]
 - α) *πολύ πικρό ποτήρι
 - β) *πικρό και ξινό ποτήρι
 - γ) *ποτήρι πικρό
 - δ) *το πικρό το ποτήρι

- πράσινο φως [M] (ομόνυμη δομή: δυνατότητα εκκίνησης, πράσινο φως στα πλοία)
 - α) *έντονο / ανοιχτό πράσινο φως
 - β) *πράσινο και κόκκινο φως
 - γ) *φως πράσινο σήμανε η απόφαση για ...
 - δ) *το πράσινο το φως ...

- τοπική αυτοδιοίκηση [M]
 - α) ?περιορισμένη τοπική αυτοδιοίκηση
 - β) *τοπική και υπερκομματική αυτοδιοίκηση
 - γ) *αυτοδιοίκηση τοπική
 - δ) *η τοπική η αυτοδιοίκηση

- χρυσές δουλείες [M]
 - α) *πολλές χρυσές δουλείες
 - β) *χρυσές δουλείες και κέρδη
 - γ) ?δουλειές χρυσές
 - δ) *οι χρυσές οι δουλειές

- χρυσή τομή [M]
 - α) *πολύτιμη χρυσή τομή
 - β) *χρυσή και ασημένια τομή
 - γ) *τομή χρυσή
 - δ) *η χρυσή η τομή

- αθέμιτος ανταγωνισμός [?]
 - α) ?διαρκής αθέμιτος ανταγωνισμός
 - β) ?αθέμιτος και σκληρός ανταγωνισμός
 - γ) *ανταγωνισμός αθέμιτος
 - δ) *ο αθέμιτος ο ανταγωνισμός

- γαλάζια σημαία [?]
 - α) *ανοιχτή / έντονη γαλάζια σημαία
 - β) γαλάζια και κόκκινη σημαία
 - γ) ?σημαία γαλάζια κυματίζει ...
 - δ) ?η γαλάζια η σημαία

- εθνικό μέτωπο [?]
 - α) ?γνήσιο εθνικό μέτωπο
 - β) εθνικό και λαϊκό μέτωπο
 - γ) ?μέτωπο εθνικό
 - δ) *το εθνικό το μέτωπο

- μαραθώνια ενημέρωση[?]
 - α) εξαντλητική μαραθώνια ενημέρωση
 - β) ?μαραθώνια και εξαντλητική ενημέρωση
 - γ) *ενημέρωση μαραθώνια
 - δ) *η μαραθώνια η ενημέρωση διάρκεσε ...
-
- πράσινη φανέλα [?]
 - α) *έντονη / ανοιχτή πράσινη φανέλα
 - β) πράσινη και κόκκινη φανέλα
 - γ) ?φανέλα πράσινη διάλεξε ο παίχτης ...
 - δ) την πράσινη τη φανέλα διάλεξε ο παίχτης ...
-
- σκληρή γραμμή [?]
 - α) πολύ σκληρή γραμμή
 - β) ?σκληρή και αμείλικτη γραμμή
 - γ) *γραμμή σκληρή
 - δ) *η σκληρή η γραμμή
-
- υγρός τάφος [?] *(ομώνυμη δομή: θάλασσα, τάφος με υγρασία)*
 - α) *πολύ υγρός τάφος
 - β) ?υγρός και σκοτεινός τάφος
 - γ) *τάφος υγρός φυλάει τα σώματα ...
 - δ) *ο υγρός ο τάφος φυλάει τα σώματα ...
-
-
- άγρυπνο βλέμμα [Σ]
 - α) πάντα άγρυπνο βλέμμα
 - β) ?άγρυπνο και πονηρό βλέμμα
 - γ) με βλέμμα άγρυπνο παρακολουθεί πάντα ...
 - δ) ?το άγρυπνο το βλέμμα

[Ο Ο σε γενική]

- αγορά εργασίας [M]
 - α) *αγορά μόνιμης εργασίας
 - β) *αγορά εργασίας και απασχόλησης
 - γ) *εργασίας αγορά
 - δ) * η αγορά της εργασίας
 - ε) * αγορά εργασίας, την οποία ψάχνει εδώ και πολύ καιρό

- εγκλήματα πολέμου [M]
 - α) *εγκλήματα φρικτού πολέμου
 - β) *εγκλήματα και καταστροφές πολέμου
 - γ) *πολέμου εγκλήματα
 - δ) *τα εγκλήματα του πολέμου
 - ε) *εγκλήματα πολέμου, ο οποίος διάρκεσε ένα χρόνο ...

- κώδικας τιμής [M]
 - α) *κώδικας μεγάλης τιμής
 - β) *κώδικας τιμής και αξιοπρέπειας
 - γ) *τιμής κώδικας
 - δ) *ο κώδικας της τιμής
 - ε) *κώδικας τιμής, την οποία διασφαλίζει με κάθε τρόπο

- λουκέτο διαρκείας [M]
 - α) *λουκέτο μεγάλης διαρκείας
 - β) *λουκέτο και κλειδαριά διαρκείας
 - γ) *διαρκείας λουκέτο έβαλε η επιχείρηση ...
 - δ) *το λουκέτο της διαρκείας
 - ε) *λουκέτο διαρκείας, η οποία δεν προσδιορίστηκε ...

- ντέρμπι κορυφής [M]
 - α) *ντέρμπι υψηλής κορυφής
 - β) *ντέρμπι και νίκη κορυφής
 - γ) *κορυφής ντέρμπι
 - δ) *το ντέρμπι της κορυφής
 - ε) *το ντέρμπι κορυφής, η οποία κατακτήθηκε με κόπο ...

- περίοδος χάριτος [M]
 - α) *περίοδος μεγάλης χάριτος
 - β) *περίοδος χάριτος και επιείκειας
 - γ) *χάριτος περίοδος
 - δ) *η περίοδος της χάριτος

- σώματα ασφαλείας [M]
 - α) *σώματα ιδιαίτερης ασφαλείας
 - β) *τα σώματα ασφαλείας και προστασίας
 - γ) *της ασφαλείας τα σώματα έλαβαν μέρος ...
 - δ) *τα σώματα της ασφαλείας
 - ε) *τα σώματα ασφαλείας, την οποία το κράτος χρειάζεται

- τεχνολογία αιχμής [M]
 - α) *τεχνολογία ιδιαίτερης αιχμής
 - β) *τεχνολογία αιχμής και κορυφής
 - γ) *αιχμής τεχνολογία
 - δ) *η τεχνολογία της αιχμής

- χορηγός επικοινωνίας [M]
 - α) *χορηγός άμεσης επικοινωνίας
 - β) *χορηγός επικοινωνίας και ενημέρωσης
 - γ) *επικοινωνίας χορηγός
 - δ) *ο χορηγός της επικοινωνίας
 - ε) *χορηγός επικοινωνίας, η οποία ...

- βουνό προβλημάτων [?]
 - α) βουνό σημαντικών προβλημάτων
 - β) *βουνό προβλημάτων και δυσκολιών
 - γ) *προβλημάτων βουνό
 - δ) ?το βουνό των προβλημάτων δεν αντιμετωπίζεται ...

- κλοιός απεργιών [?]
 - α) ?κλοιός συχνών απεργιών
 - β) *κλοιός απεργιών και πορειών
 - γ) *απεργιών κλοιός
 - δ) ο κλοιός των απεργιών θα συνεχιστεί
 - ε) σε κλοιό απεργιών, οι οποίες θα κορυφωθούν ...

- μέτρα ασφαλείας [?]
 - α) *μέτρα ιδιαίτερης ασφαλείας
 - β) ?μέτρα ασφαλείας και προστασίας
 - γ) *ασφαλείας μέτρα
 - δ) *τα μέτρα της ασφαλείας των πολιτών
 - ε) *τα μέτρα ασφαλείας, για την οποία το κράτος μεριμνά ...

- πλαίσιο φορολόγησης [?]
 - α) πλαίσιο δυσμενούς φορολόγησης
 - β) *πλαίσιο φορολόγησης και δαπανών
 - γ) *φορολόγησης πλαίσιο επέβαλε ...
 - δ) ?το πλαίσιο της φορολόγησης
 - ε) ?πλαίσιο φορολόγησης, η οποία είναι ιδιαίτερα δυσμενής ...

- συμβούλιο κρίσεων [?]
 - α) *συμβούλιο σημαντικών κρίσεων
 - β) ?συμβούλιο κρίσεων και αποφάσεων
 - γ) *κρίσεων συμβούλιο
 - δ) *το συμβούλιο των κρίσεων
 - ε) *συμβούλιο κρίσεων, οι οποίες θα ανακοινωθούν ...

- μπαράζ παραιτήσεων [Σ]
 - α) μπαράζ σημαντικών παραιτήσεων
 - β) μπαράζ παραιτήσεων και διαμαρτυριών
 - γ) παραιτήσεων μπαράζ
 - δ) το μπαράζ των παραιτήσεων συνεχίστηκε
 - ε) μπαράζ παραιτήσεων, τις οποίες υπέβαλαν χθες ...

- σχέδιο δράσης [Σ]
 - α) σχέδιο άμεσης δράσης
 - β) σχέδιο δράσης και εξόντωσης
 - γ) *δράσης σχέδιο
 - δ) το σχέδιο της δράσης
 - ε) ? σχέδιο δράσης, η οποία μάλιστα θα είναι άμεση ...

- σπορά υποσχέσεων [Σ]
 - α) σπορά σημαντικών υποσχέσεων
 - β) σπορά υποσχέσεων και ελπίδων
 - γ) ?σε υποσχέσεων σπορά εξελίχθηκε ο προεκλογικός λόγος
 - δ) η σπορά των υποσχέσεων έφερε αποτέλεσμα
 - ε) σπορά υποσχέσεων, οι οποίες θα πραγματοποιηθούν ...

4. Παράρτημα: Δομές [Ε Ο]

Μορφολογικές δομές

P + -τ- (ος):

ανοιχτή γραμμή (ανοίγω)
ανοιχτό κύκλωμα (ανοίγω)

O + -ικ- (ος):

γεωγραφικό μήκος (γεωγραφία)
γεωγραφικό πλάτος (γεωγραφία)
δορυφορική τροχιά (δορυφόρος)
εκδοτικός οίκος (εκδότης)
κρατική μηχανή (κράτος)
λαϊκή αγορά (λαός)
λαϊκή σοφία (λαός)
παιδική χαρά (παιδί)

αξιωματική αντιπολίτευση (αξίωμα)
βρόμικο χρήμα (βρομιά)
κρατικός μηχανισμός (κράτος)
λαϊκό αίσθημα (λαός)
τοπική αυτοδιοίκηση (τόπος)
εθνική οδός (έθνος)
αγροτικό ιατρείο (αγρότης)

O + -ι- (ος):

δημόσιος υπάλληλος (δήμος) → δημοσιοϋπαλληλικός (βλ. Ράλλη, 1991: 153)
(βλ. Ralli & Stavrou, 1998: 253)

ουράνιο τόξο (ουρανός)
αχίλλειος πτέρνα (Αχιλλέας)
παραδείσια πτηνά (παράδεισος)

O + -ωδ- (ης):

σκιώδης κυβέρνηση (σκιά)

O + -ιν- (ος):

λίθινη εποχή (λίθος)
δάφνινο στεφάνι (δάφνη)

από επίθετα:

διεθνές δίκαιο
ιερά εξέταση
κοινή λογική
κόκκινη γραμμή
μαύρη αγορά → μαυραγορίτης (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.)
μαύρη λίστα
μέση ηλικία
μικρή οθόνη

πράσινη γραμμή
στεγνό καθάρισμα → στεγνοκαθάρισμα (βλ. Ralli, 1992: 145)
τρίτος δρόμος
τρίτος κόσμος → τριτοκοσμικός (βλ. Ράλλη, 1991: 153)
υψηλή κοινωνία
ψυχρός πόλεμος → ψυχροπολεμικός (βλ. Ralli & Stavrou, 1998: 253)
ωμή βία
εμφύλιος πόλεμος → εμφυλιοπολεμικός (βλ. Ράλλη, 1991: 153)
ελεύθερο επάγγελμα → ελευθεροεπαγγελματίας (βλ. Ράλλη, προσεχώς, κεφ. 8.3.)
βαθιά δομή

ένοπλες δυνάμεις
μαύρη προπαγάνδα
πικρό ποτήρι
λευκή νύχτα
πράσινο φως
χρυσές δουλειές
χρυσή τομή
νέα εποχή → νεοεποχίτης
Άγιος Τάφος → Αγιοταφίτης

Ενδιάμεσες δομές

O + -ικ- (ος):

εμπορικό κέντρο
ιστορικό γεγονός
λαϊκή τέχνη
χωρικά ύδατα

εθνικό μέτωπο

O + -ιαι- (ος):

αδαμιαία περιβολή

O + -ι- (ος):

μαραθώνια ενημέρωση

από επίθετα:

γαλάζια σημαία
σκληρή γραμμή
αθέμιτος ανταγωνισμός
πράσινη φανέλα
υγρός τάφος

5. Παράρτημα: Δομές [Ο Ο σε γενική]

Μορφολογικές δομές

- αγορά εργασίας (εν. – εν.)
*αγορές εργασιών (αγορές εργασίας)
*η αγορά της εργασίας

- άρμα μάχης (εν. – εν.)
*άρματα μαχών (άρματα μάχης)
*το άρμα της μάχης

- αυτοκίνητο υπηρεσίας (εν. – εν.)
*αυτοκίνητα υπηρεσιών (αυτοκίνητα υπηρεσίας)
?το αυτοκίνητο της υπηρεσίας

- δομή βάθους (εν. – εν.)
*δομές βαθών (δομές βάθους)
*η δομή του βάθους

- δοχείο νυκτός (εν. – εν.)
*δοχεία νυκτών (δοχεία νυκτός)
*το δοχείο της νυκτός

- εγκλήματα πολέμου (πληθ. – εν.)
*εγκλήματα πολέμων
?τα εγκλήματα του πολέμου

- ζώνη ασφαλείας (εν. – εν.)
*ζώνες ασφαλειών (ζώνες ασφαλείας)
*η ζώνη της ασφαλείας

- κρέμα ημέρας (εν. – εν.)
*κρέμες ημερών (κρέμες ημέρας)
*η κρέμα της ημέρας

- κώδικας τιμής (εν. – εν.)
*κώδικες τιμών (κώδικες τιμής)
*ο κώδικας της τιμής

- λουκέτο διαρκείας (εν. – εν.)
*λουκέτα διαρκειών (λουκέτα διαρκείας)
*το λουκέτο της διαρκείας

- μηχανικός αυτοκινήτων (εν. – πληθ.)
*μηχανικός αυτοκινήτου
?ο μηχανικός των αυτοκινήτων

- ντέρμπι κορυφής (εν. – εν.)
- *ντέρμπι κορυφών
- *το ντέρμπι της κορυφής

- οίκος ανοχής (εν. – εν.)
- *οίκοι ανοχών (οίκοι ανοχής)
- *ο οίκος της ανοχής;

- οίκος ευημερίας (εν. – εν.)
- *οίκοι ευημεριών (οίκοι ευημερίας)
- *ο οίκος της ευημερίας

- οίκος μόδας (εν. – εν.)
- *οίκοι μόδων (οίκοι μόδας)
- *ο οίκος της μόδας

- ομάδα εργασίας (εν. – εν.)
- *ομάδες εργασιών (ομάδες εργασίας)
- *η ομάδα της εργασίας

- περίοδος χάριτος (εν. – εν.)
- *περίοδοι χαρίτων (περίοδοι χάριτος)
- *η περίοδος της χάριτος

- πόλεμος νεύρων (εν. – πληθ.)
- *πόλεμος νεύρου
- *ο πόλεμος των νεύρων

- πρακτορείο ειδήσεων (εν. – πληθ.)
- *πρακτορείο ειδήσεως
- ?το πρακτορείο των ειδήσεων

- σώματα ασφαλείας (πληθ. – εν.)
- *σώματα ασφαλειών
- *τα σώματα της ασφαλείας

- τεχνολογία αιχμής (εν. – εν.)
- *τεχνολογίες αιχμών (τεχνολογίες αιχμής)
- *η τεχνολογία της αιχμής

- χορηγός επικοινωνίας (εν. – εν.)
- *χορηγοί επικοινωνιών (χορηγοί επικοινωνίας)
- *ο χορηγός της επικοινωνίας

- φακός επαφής (εν. – εν.)
- *φακοί επαφών (φακοί επαφής)
- *ο φακός της επαφής

- φόρος εισοδήματος (εν. – εν.)
- *φόροι εισοδημάτων (φόροι εισοδήματος)
- *ο φόρος του εισοδήματος

Ενδιάμεσες δομές

- βουνό προβλημάτων (εν. – πληθ.)
- *βουνό προβλήματος
- ?το βουνό των προβλημάτων

- κλοιός απεργιών (εν. – πληθ.)
- *κλοιός απεργίας
- ο κλοιός των απεργιών

- μέτρα ασφαλείας (πληθ. – εν.)
- *μέτρα ασφαλειών
- ?τα μέτρα της ασφαλείας

- πλαίσιο φορολόγησης (εν. – εν.)
- *πλαίσια φορολογήσεων (πλαίσια φορολόγησης)
- ?το πλαίσιο της φορολόγησης

- συμβούλιο κρίσεων (εν. – πληθ.)
- *συμβούλιο κρίσης
- ?το συμβούλιο των κρίσεων

6. Παράρτημα: Δομές [Ο Ο σε ονομαστική]

Έλεγχος δομών: 1. αναστροφή όρων
2. μεταβλητότητα β' συστατικού: α) εν. - πληθ.,
β) γεν. εν.,
γ) γεν. πληθ.

Σγέση εξάρτησης

- αγώνας – θρίλερ
1. *θρίλερ – αγώνας
-
- άμυνα – τραγωδία
1. *τραγωδία – άμυνα
 - 2.α) *άμυνες – τραγωδίες
 - 2.β) *άμυνας – τραγωδίας
 - 2.γ) *αμυνών – τραγωδιών
-
- άνθρωπος – αράχνη
1. *αράχνη – άνθρωπος
 - 2.α) άνθρωποι – αράχνες
 - 2.β) *ανθρώπου – αράχνης
 - 2.γ) *ανθρώπων – αραχνών
-
- άνθρωπος – φάντασμα
1. *φάντασμα άνθρωπος
 - 2.α) άνθρωποι – φαντάσματα
 - 2.β) ανθρώπου – φαντάσματος
 - 2.γ) *ανθρώπων – φαντασμάτων
-
- απογραφή – μαϊμού
1. μαϊμού – απογραφή
 - 2.α) απογραφές – μαϊμούδες
 - 2.β) *απογραφής – μαϊμούς
 - 2.γ) απογραφών – μαϊμούδων
-
- αποκάλυψη – βόμβα
1. βόμβα – αποκάλυψη
 - 2.α) αποκαλύψεις – βόμβες
 - 2.β) αποκάλυψης – βόμβας
 - 2.γ) *αποκαλύψεων – βομβών
-
- αυτοκίνητο – μαϊμού
1. μαϊμού – αυτοκίνητο
 - 2.α) αυτοκίνητα – μαϊμούδες
 - 2.β) *αυτοκινήτου – μαϊμούς
 - 2.γ) αυτοκινήτων – μαϊμούδων

- αυτοκτονία – γρίφος
 - 1. *γρίφος – αυτοκτονία
 - 2.α) αυτοκτονίες – γρίφοι
 - 2.β) ?αυτοκτονίας – γρίφου
 - 2.γ) ?αυτοκτονιών – γρίφων
-
- γηροκομείο – τρώγλη
 - 1. *τρώγλη – γηροκομείο
 - 2.α) γηροκομεία – τρώγλες
 - 2.β) *γηροκομείου – τρώγλης
 - 2.γ) *γηροκομείων – τρωγλών
-
- δάνεια – θηλιά
 - 1. *θηλιά – δάνεια
 - 2.α) *δάνεια – θηλιές
 - 2.β) *δανείου – θηλιάς
 - 2.γ) *δανείων – θηλειών
-
- δρόμος – παγίδα
 - 1. *παγίδα – δρόμος
 - 2.α) δρόμοι – παγίδες
 - 2.β) ?δρόμου – παγίδας
 - 2.γ) ?δρόμων – παγίδων
-
- έκθεση – καταπέλτης
 - 1. *καταπέλτης – έκθεση
 - 2.α) ?εκθέσεις – καταπέλτες
 - 2.β) έκθεσης – καταπέλτη
 - 2.γ) *εκθέσεων – καταπελτών
-
- εμφάνιση – έκπληξη
 - 1. *έκπληξη – εμφάνιση
 - 2.α) εμφανίσεις – εκπλήξεις
 - 2.β) εμφάνισης – έκπληξης
 - 2.γ) *εμφανίσεων – εκπλήξεων
-
- επιστολή – καταγγελία
 - 1. *καταγγελία – επιστολή
 - 2.α) επιστολές – καταγγελίες
 - 2.β) ?επιστολής – καταγγελίας
 - 2.γ) ?επιστολών – καταγγελιών
-
- επιτόκια – φωτιά
 - 1. *φωτιά – επιτόκια
 - 2.α) *επιτόκια – φωτιές
 - 2.β) *επιτοκίου – φωτιάς
 - 2.γ) *επιτοκίων – φωτιών

- εταιρία – μαϊμού
 1. μαϊμού – εταιρία
 - 2.α) εταιρίες – μαϊμούδες
 - 2.β) *εταιρίας – μαϊμούς
 - 2.γ) εταιριών – μαϊμούδων

- εταιρία – φάντασμα
 1. *φάντασμα – εταιρία
 - 2.α) εταιρίες – φαντάσματα
 - 2.β) εταιρίας – φαντάσματος
 - 2.γ) *εταιριών – φαντασμάτων

- εταιρίες – κολοσσοί
 1. *κολοσσοί – εταιρίες
 - 2.α) εταιρία – κολοσσός
 - 2.β) εταιρίας – κολοσσού
 - 2.γ) εταιριών – κολοσσών

- ημέρα – ορόσημο
 1. *ορόσημο – ημέρα
 - 2.α) ημέρες – ορόσημα
 - 2.β) ημέρας – ορόσημου
 - 2.γ) *ημερών – ορόσημων

- ήττα – σόκ
 1. *σοκ – ήττα

- θέση – κλειδί
 1. *κλειδί – θέση
 - 2.α) θέσεις – κλειδιά
 - 2.β) *θέσης – κλειδιού
 - 2.γ) *θέσεων – κλειδιών

- κράτος – τρομοκράτης
 1. *τρομοκράτης – κράτος
 - 2.α) κράτη –τρομοκράτες
 - 2.β) ?κράτους – τρομοκράτη
 - 2.γ) ? κρατών – τρομοκρατών

- κυβέρνηση – σκιά
 1. *σκιά – κυβέρνηση
 - 2.α) *κυβερνήσεις – σκιές
 - 2.β) κυβέρνησης – σκιάς
 - 2.γ) *κυβερνήσεων – σκιών

- λέξη – κλειδί
 1. *κλειδί – λέξη
 - 2.α) λέξεις – κλειδιά
 - 2.β) *λέξης – κλειδιού
 - 2.γ) *λέξεων – κλειδιών

- μαραθώνιος – ασπίδα
1. *ασπίδα – μαραθώνιος
 - 2.α) μαραθώνιοι – ασπίδες
 - 2.β) ?μαραθωνίου – ασπίδας
 - 2.γ) *μαραθωνίων – ασπίδων
-
- μέτρα – ψίχουλα
1. *ψίχουλα – μέτρα
 - 2.α) *μέτρο – ψίχουλο
 - 2.β) *μέτρου – ψίχουλου
 - 2.γ) *μέτρων – ψίχουλων
-
- μπόνους – χρυσάφι
1. *χρυσάφι – μπόνους
-
- νίκη – ανάσα
1. *ανάσα – νίκη
 - 2.α) νίκες ανάσες
 - 2.β) ?νίκης – ανάσας
 - 2.γ) *νικών – ανασσών
-
- νόμος – πλαίσιο
1. *πλάισιο – νόμος
 - 2.α) νόμοι – πλαίσια
 - 2.β) νόμου – πλαισίου
 - 2.γ) *νόμων – πλαισίων
-
- παιδί – θαύμα
1. *θαύμα – παιδί
 - 2.α) παιδιά – θαύματα
 - 2.β) ?παιδιού – θαύματος
 - 2.γ) ?παιδιών – θαυμάτων
-
- πλοίο – φάντασμα
1. *φάντασμα – πλοίο
 - 2.α) πλοία – φαντάσματα
 - 2.β) πλοίου – φαντάσματος
 - 2.γ) *πλοίων – φαντασμάτων
-
- πολιτικός – μπαμπούλας
1. *μπαμπούλας – πολιτικός
 - 2.α) πολιτικοί – μπαμπούλες
 - 2.β) πολιτικού – μπαμπούλα
 - 2.γ) *πολιτικών – μπαμπούλων
-
- πρόγραμμα – μυστήριο
1. ?μυστήριο – πρόγραμμα
 - 2.α) *προγράμματα – μυστήρια
 - 2.β) *προγράμματος – μυστηρίου
 - 2.γ) *προγραμμάτων – μυστηρίων

- σκυλιά – μπονσάι
1. *μπονσάι – σκυλιά
-
- συγχώνευση – μαμούθ
1. *μαμούθ – συγχώνευση
-
- σύλληψη – μυστήριο
1. ?μυστήριο – σύλληψη
 - 2.α) *συλλήψεις – μυστήρια
 - 2.β) *σύλληψης – μυστηρίου
 - 2.γ) *συλλήψεων – μυστηρίων
-
- συνέντευξη – βόμβα
1. βόμβα – συνέντευξη
 - 2.α) συνεντεύξεις – βόμβες
 - 2.β) συνέντευξης – βόμβας
 - 2.γ) *συνεντεύξεων – βομβών
-
- συνέντευξη – καταγγελία
1. *καταγγελία – συνέντευξη
 - 2.α) συνεντεύξεις – καταγγελίες
 - 2.β) συνέντευξης – καταγγελίας
 - 2.γ) ?συνεντεύξεων – καταγγελιών
-
- ταινία – ντοκουμέντο
1. *ντοκουμέντο – ταινία
 - 2.α) ταινίες – ντοκουμέντα
 - 2.β) *ταινίας – ντοκουμέντου
 - 2.γ) *ταινιών – ντοκουμέντων
-
- ταξίδι – αστραπή
1. *αστραπή – ταξίδι
 - 2.α) *ταξίδια – αστραπές
 - 2.β) *ταξιδιού – αστραπής
 - 2.γ) *ταξιδιών – αστραπών
-
- τύχη – βουνό
1. *βουνό – τύχη
 - 2.α) *τύχες – βουνά
 - 2.β) *τύχης – βουνού
 - 2.γ) *τυχών – βουνών
-
- χώρα – φίλη
1. φίλη – χώρα
 - 2.α) ?χώρες – φίλες
 - 2.β) ?χώρας – φίλης
 - 2.γ) *χωρών – φίλων

- ώρα μηδέν
1. *μηδέν ώρα

Σγέση παράταξης

Έμψυχα (ανθρώπινα)

- αγρότης – καθηγητής
- αρχιτέκτονας – αρχαιολόγος
- γιατρός – νοσοκόμος
- δικηγόρος – πολιτικός
- εργολάβος – κατασκευαστής
- ηθοποιός – τραγουδιστής
- κάμεραμαν – σκηνοθέτης
- μεταφραστής – διερμηνέας
- μηχανικός – ηλεκτρολόγος
- μισθωτός – συνταξιούχος
- οπλαρχηγός – πρωθυπουργός
- παραγωγός – σκηνοθέτης
- πρίγκιπας – αρχιεπίσκοπος

Άψυχα (συγκεκριμένα)

- καναπές – κρεβάτι
- πλυντήριο – στεγνωτήριο
- πολυθρόνα – κρεβάτι (κρεβατοπολυθρόνα)
- ψυγείο – καταψύκτης (ψυγειοκαταψύκτης)

Άψυχα (αφηρημένα)

- αιματολογία – ανοσολογία
 - έθνος – κράτος
- κράτος – έθνος
- έκφραση – έκθεση
- έκθεση – έκφραση
- ερώτηση – απάντηση

- μετάφραση – διασκευή
- νεκροψία – νεκροτομή
?νεκροτομή – νεκροψία
- συγκέντρωση – διαδήλωση
- ταινία – ντοκιμαντέρ

Τοπικά

- δωμάτιο – ξενώνας
- ειρηνοδικείο – παισιματοδικείο
- εστιατόριο – μπαρ
- καφετέρια – εστιατόριο
- καφετέρια – ζαχαροπλαστείο
- ξενοδοχείο – εστιατόριο
- ξυλουργείο – επιπλαποιείο
- στεγνοκαθαριστήριο – σιδερωτήριο